Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΦΥΣΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ

ΟΙ ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΦΑΡΑΣΑ ΤΗΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ ΣΤΟ ΠΛΑΤΥ ΗΜΑΘΙΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΤΟΚΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2012

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΦΥΣΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ

Της Παναγιώτας Τόκα

ΟΙ ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΦΑΡΑΣΑ ΤΗΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ ΣΤΟ ΠΛΑΤΥ ΗΜΑΘΙΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Εγκεκριμένο από το καθηγητικό σώμα:

1η Επιβλέπουσα: Δούκα Σ., Επίκουρη Καθηγήτρια, Τ.Ε.Φ.Α.Α. Α.Π.Θ.

2ος επιβλέπων: Βαβρίτσας Ν., Λέκτορας Τ.Ε.Φ.Α.Α. Α.Π.Θ.

3ος επιβλέπων: Μουρατίδης Ι., Καθηγητής, Τ.Ε.Φ.Α.Α. Α.Π.Θ.

Θεσσαλονίκη 2012

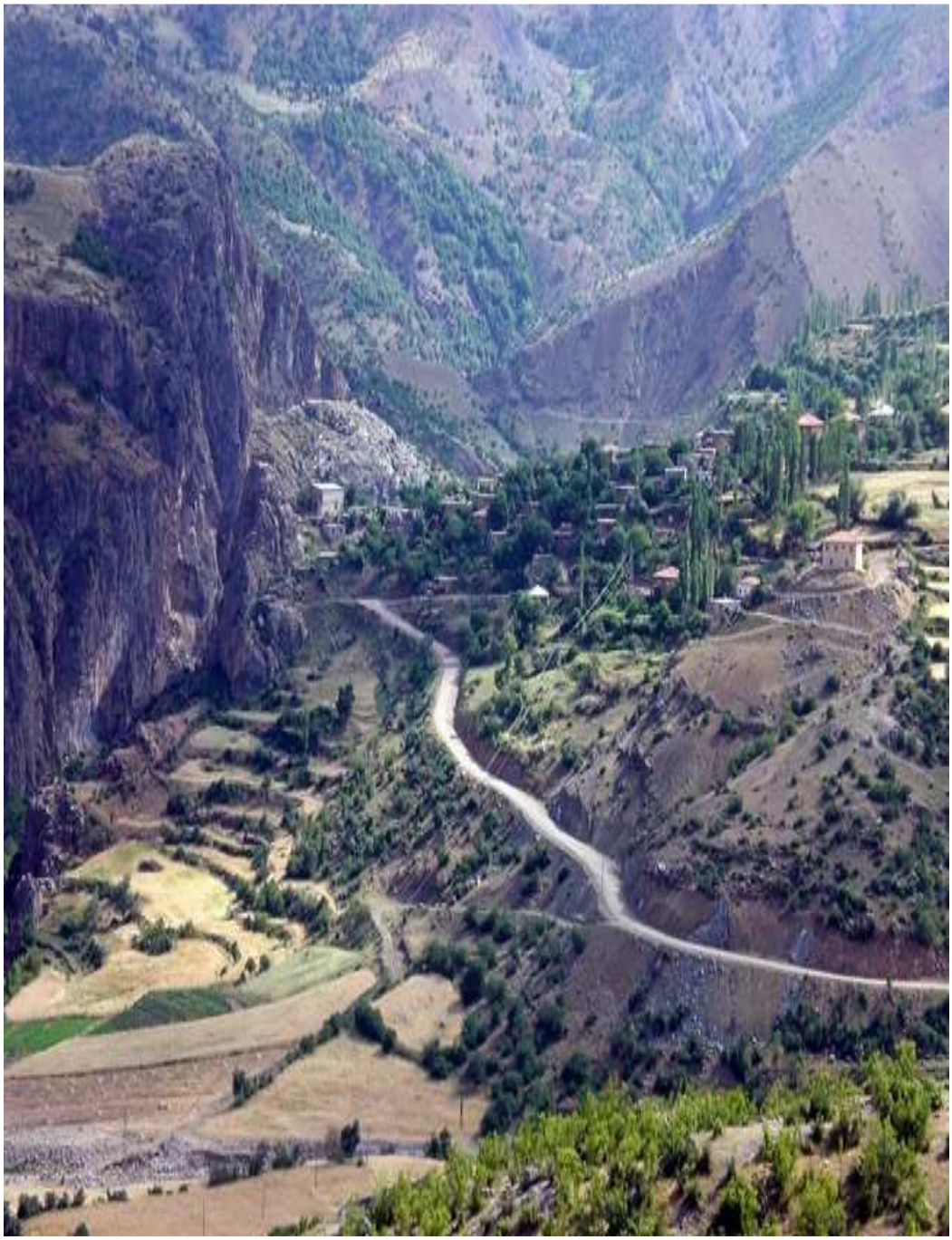

Τα Φάρασα της Καππαδοκίας
(misha.pblogs.gr)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ……6
ABSTRACT.....9
ΠΡΟΛΟΓΟΣ ……12
ΣΚΟΠΟΣ……13
ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ……...14
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ……15
ΓΕΝΙΚΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ ΦΑΡΑΣΩΝ ΤΗΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ……16

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΟΙ -ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΧΟΡΟΙ (που συνοδεύονται από τραγούδι μέσα από τα έθιμα των Φαράσων)..……28

Τ' ΈΖ-Βασίλη ο χορός (ο χορός του Αγίου Βασιλείου).. ……31
Τ' Έ-γα Πάσκα ο χορός (ο χορός του Αγίου και Μεγάλου Πάσχα)……46
Του Ντίπασκα ο χορός (ο χορός του Αντίπασχα)……..51
Τ' Άε-Κωσταΐνου ο χορός (ο χορός του Αγίου Κωνσταντίνου) ……..56
'Σ Παναγίας ο χορός (ο χορός της Παναγίας)……..60
Τ' Άε-Χρυστιέσταμα ο χορός (ο χορός του Αγίου Χρυσοστόμου)……70
'Ζ Έ-Σοφίας ο χορός (ο χορός της Αγίας Σοφίας)……...74
Τ' Άε-Δημήτρη δζαί Τ' Άες-Γιώρκη (των Αγίων Δημητρίου και Γεωργίου 78

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΝΤΙΚΡΙΣΤΟΙ ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΦΑΡΑΣΩΝ……81

ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΙ ΧΟΡΟΙ

Ο ΧΟΡΟΣ ΜΟ ΤΑ ΓΛΕΧΕ (Ο ΧΟΡΟΣ ΜΕ ΤΑ ΜΑΝΤΗΛΙΑ)……81
ΣΕΗΤΑΤΑ – ΣΕΗΤΑΤΑ……...85
ΩΝΗΜΑ – ΩΝΗΜΑ……..92
ΤΑ ΚΟΥΣΟΚΚΑ……95

ΑΝΔΡΙΚΟΙ ΧΟΡΟΙ

Ο ΧΟΡΟΣ ΜΟ ΤΑ ΧΟΥΛΙΕΡΕ (Ο ΧΟΡΟΣ ΜΕ ΤΑ ΚΟΥΤΑΛΙΑ)……..97
Ο ΧΟΡΟΣ ΜΟ ΤΑ ΜΑΣΑΙΡΕ (Ο ΧΟΡΟΣ ΜΕ ΤΑ ΜΑΧΑΙΡΙΑ)……101

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΦΑΡΑΣΙΩΤΙΚΟ ΓΑΜΟ (Μέσα από τα έθιμα των Φαράσων) ……105

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙ ΦΟΡΕΣΙΕΣ……112
Η ανδρική φαρασιώτικη φορεσιά……112
Η γυναικεία φορεσιά……114
ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ……..115

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ……120
ΣΥΖΗΤΗΣΗ……121
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ……124
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ……124
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ……..126
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ……129

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα Φάρασα ήταν μια περιοχή της Νοτιοανατολικής Καππαδοκίας, ανάμεσα στις πανύψηλες κορφές και στο βαθύ φαράγγι που χωρίζει τον Ταύρο από τον Αντίταυρο. Αποτελούνταν από τις εξής κοινότητες: το Βαρασό, που ήταν το κεφαλοχώρι, το Αφσάρι, την Κίσκα (αρχαία Κισκισσός), το Σατή, το Τσουχούρι, το Γαρσαντή ή το Φκόσι και το Ξουρδζάϊδι το οποίο διαλύθηκε το 1875 περίπου, όταν διαλύθηκε η Κουρδική δυναστεία του Κοζάν.

Σκοπός της έρευνας αυτής ήταν να παρουσιάσει τους χορούς των Φαράσων της Καππαδοκίας μαζί με τα τραγούδια τους σε όλη τους την έκταση, μέσα από τα έθιμα και τις παραδόσεις τους. Ακόμη να προσφέρει μερικές βασικές γνώσεις για την ιστορία, τη μουσική, τη φορεσιά, τις γιορτές και όλα αυτά που αποτελούν τμήμα των Φαρασιώτικων χορών.

Το θέμα της συγκεκριμένης εργασίας έχει ελάχιστα διερευνηθεί και περιορίζεται σε μεμονωμένες εργασίες. Επομένως η εργασία αυτή ίσως αποτελέσει ένα βοήθημα εύχρηστο και αποδοτικό για κάποιους που στο μέλλον θα προσπαθήσουν να πραγματοποιήσουν παρόμοιες μελέτες. Επιπρόσθετα, η έρευνα θα αποκαλύψει στα λατρευτικά έθιμα των Φαράσων, στοιχεία σπάνια ή άγνωστα σε άλλους τόπους, από τα οποία τα πιο πολλά είναι συνδυασμένα με τις χριστιανικές γιορτές. Τα τραγούδια των Φαράσων δυστυχώς δεν ήταν γραμμένα, αλλά σώθηκαν μόνο στην προφορική παράδοση από γενιά σε γενιά, με αποτέλεσμα να νοθευτούν οι στίχοι οι οποίοι αντικαταστάθηκαν κατά ένα μεγάλο μέρος από τούρκικους.

Η έρευνα θεμελιώθηκε με βάση τις αρχές της ιστορικής εθνογραφίας. Χρησιμοποιήθηκαν πρωτογενή και δευτερογενή δεδομένα. Στα πρωτογενή συμπεριλαμβάνεται η επιτόπια έρευνα η οποία βασίστηκε στην άμεση αλλά

και στη συμμετοχική παρατήρηση καθώς επίσης και στη συνέντευξη, ενώ οι δευτερεύουσες πηγές στις οποίες βασίστηκε η έρευνα είναι τα άρθρα επιστημονικών περιοδικών, τα πρακτικά συνεδρίων, οι μεταπτυχιακές και διπλωματικές εργασίες, η σχετική βιβλιογραφία παλαιότερων αλλά και σύγχρονων συγγραφέων.

Η συλλογή του υλικού τόσο της επιτόπιας έρευνας όσο και της συνέντευξης πραγματοποιήθηκε στο Πλατύ Ημαθίας από το 2006 έως σήμερα. Οι περισσότερες βιβλιογραφικές πηγές οι οποίες είναι δυσεύρετες, είναι εκδόσεις του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών. Ακόμη στοιχεία αντλήθηκαν από τη βιβλιοθήκη του Α.Π.Θ., τη βιβλιοθήκη Βέροιας, από αρχεία ιδιωτών.

Από τη συστηματική εξέταση των δεδομένων της εργασίας προκύπτουν:

- Οκτώ θρησκευτικοί χοροί που συνοδεύονται από τραγούδι μέσα από τα έθιμα των Φαράσων.
- Έξι αντικριστοί χοροί – τέσσερις γυναικείοι (ο χορός μο τα γλέχε, Σεήτατα, Ωνημά, τα κουσόκκα) και δύο αντρικοί (ο χορός μο τα χουλιέρε, ο χορός μο τα μασαίρε).
- Οι χοροί που χορεύονταν σε έναν Φαρασιώτικο γάμο είναι ο χορός της Αβίτσας, ο αποχαιρετιστήριος και όλοι οι παραπάνω αντικριστοί χοροί.

Οι θρησκευτικοί χοροί και τα τραγούδια των Φαράσων αναφέρονται στο τιμώμενο από την εκκλησία γεγονός ή Άγιο και χορεύονταν και τραγουδιόνταν τις ημέρες των εορτών. Οι αντικριστοί χοροί, χορεύονταν μόνο

από ζευγάρι άνδρας με άνδρα ή γυναίκα με γυναίκα. Οι χοροί των Φαράσων χαρακτηρίζονται για την απλότητα, τη σεμνότητα και το ήθος τους.

Τα Φάρασα παρ' όλο που βρίσκονταν ανάμεσα σε μια ευρύτερη τουρκόφωνη και αλλόθρησκη περιοχή, στο κέντρο μιας δύσβατης και άγριας χαράδρας, κατόρθωσαν να διατηρήσουν την εθνική τους ταυτότητα και τις παραδόσεις.

ABSTRACT

The region of Farassa is located in South-Eastern Kappadokia, between the higher tops and the deep canyon that separates mount Tavros from mount Antitavros. There were seven villages that constituted the region, Varasso, the largest of them all, Afsari, Kiska (situated in the area of the ancient town of Kiskissos), Sati, Tsouchouri, Garsanti or Fkosi, and Xourdzaidi, that was abandoned roughly in 1875, after the fall of the Kozan dynasty.

The aim of this research is to present to the full extent, the folklore dances met in Farassa of Kappadokia along with the relevant songs, according to the tradition and the customs of the people living in the region. The research is also aiming to the certain understanding of the history, music, certain clothing, the festivals and many more aspects referring to the dances of Farassa.

There has been hardly any research in such extent on the field of Farassian tradition in general, and only limited partial works are available. Therefore, this work is aimed to be a useful and efficient material for those who will engage themselves with this research in the future. Moreover, there is an attempt occurred to unveil the worshipping customs in Farassa, dealing with infrequent and unknown aspects to most places in the world, which are strongly combined with Christian festivals. Farassian songs, however, had never been written, but only preserved and passed orally to each generation, resulting to big parts of the songs' verses having been altered and substituted by the Turkish language.

This research was based on the principles of historical ethnography by processing primary and secondary data. Primary data includes research on the spot, based on the direct and participating observation, and actual interviews. Secondary data is provided by certain journals, postgraduate and doctorate works, as well as by a wide range of bibliography by past and modern day scholars.

The materialization of the spot inquiry and interview results, took place in Plati Imathias since 2006. Most of the written sources, although rare, were published by the Asia Minor Centre of Studying and Research. Some sources were also drawn by the Aristotle University library, the Town of Veria library, as well as by private archives.

The systematic process of the material resulted in:

- Eight dances accompanied by the relevant songs, deriving from the Farassian worshipping customs.
- Five opposite- facing dances. Four executed by women ("Mo ta gleche", "Seitata", "Onima", ''Mo ta Koussokka'') and two by men ("Mo ta chouliere", "Mo ta massere").
- The Farassian matrimonial dance of "Avitsa", the Festival closing dance and all the above opposite-facing dances.

The worshipping dancing and singing in Farassa refers to the honoured Saint or Biblical Act by the church. On the other hand, the opposite- facing dances involved man to man or woman to woman pairs. The main characteristic of the Farassian dancing teems with simplicity of movements, modesty and moral.

Farassians, although living in the midst of a wide Turkish-speaking and different religion area, as well as in the centre of a remote and inaccessible ravine, they managed to maintain and preserve their national identity and tradition.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το ενδιαφέρον μου να ασχοληθώ με τους χορούς, τα τραγούδια και τα έθιμα των Φαράσων της Καππαδοκίας χρονολογείται από τα φοιτητικά μου ακόμη χρόνια, όταν ήμουν μέλος του χορευτικού συγκροτήματος του συλλόγου Πλατέος ‘’Ο Βαρασός’’. Η ενασχόλησή μου με τους χορούς των Φαράσων της Καππαδοκίας και το ενδιαφέρον μου για τα έθιμα και τις παραδόσεις των Φαρασιωτών υπήρξαν προϋποθέσεις για τη μελέτη αυτή.

Οι χοροί των Φαράσων είναι άμεσα συνδεδεμένοι με τα τραγούδια και γι’ αυτό η περιγραφή τους γίνεται μαζί με την παράθεση των ανάλογων τραγουδιών. Παράλληλα γίνεται αναφορά στα έθιμα και στις παραδόσεις των Φαράσων της Καππαδοκίας. Τα ήθη και τα έθιμα που περιγράφονται, προέρχονται κυρίως από το Βαρασό που ήταν το Κεφαλοχώρι της περιφέρειας εκείνης και από το οποίο αποικίσθηκαν σύμφωνα με την παράδοση όλα τα υπόλοιπα Φαρασιώτικα χωριά. Η αναφορά επίσης σε διάφορες περιοχές γίνεται λαμβάνοντας πάλι ως κέντρο το χωριό Βαρασός γιατί ως μητρόπολη όλων των οικισμών της ευρύτερης περιφέρειας, οι θρύλοι, οι παραδόσεις και η ιστορία της κάθε περιοχής, είναι άμεσα συνδεδεμένα με την ύπαρξη του συγκεκριμένου χωριού.

Είχα βέβαια να αντιμετωπίσω μεγάλες δυσκολίες, διότι η βιβλιογραφία πάνω στο συγκεκριμένο θέμα είναι πολύ πενιχρή.

Θα ένιωθα μεγάλη ικανοποίηση, αν με την εργασία μου αυτή δινόταν η αφορμή να μελετηθούν σε μεγαλύτερο βάθος και πλάτος οι χοροί και τα τραγούδια των Φαράσων της Καππαδοκίας μέσα από τα έθιμα και τις παραδόσεις τους.

Ύστερα από όλα αυτά νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω όλους εκείνους που με βοήθησαν για να ολοκληρωθεί η εργασία αυτή. Ιδιαίτερα θεωρώ χρέος μου να ευχαριστήσω θερμά τα μέλη της τριμελούς επιτροπής για τη βοήθεια που μου πρόσφεραν, τον καθηγητή Μουρατίδη Ι., το Λέκτορα Βαβρίτσα Ν., για τις απαραίτητες υποδείξεις που μου έκαναν και κυρίως την επίκουρη καθηγήτρια Δούκα Σ., για την καθοδήγηση, τις διορθώσεις και το χρόνο που μου αφιέρωσε όλο αυτό το χρονικό διάστημα.

Επίσης νιώθω την υποχρέωση να ευχαριστήσω και τους αγαπητούς Φαρασιώτες από το Πλατύ Ημαθίας για τις πολύτιμες πληροφορίες που μου έδωσαν ώστε η εργασία αυτή να γίνει πληρέστερη. Χρωστώ ένα μεγάλο ευχαριστώ στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, γιατί με προθυμία μεγάλη έθεσε στη διάθεσή μου τη βιβλιοθήκη του. Ευχαριστώ επίσης τη βιβλιοθήκη Βέροιας και την κεντρική βιβλιοθήκη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Α.Π.Θ.).

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της μελέτης αυτής ήταν να παρουσιάσει τους χορούς των Φαράσων της Καππαδοκίας μαζί με τα τραγούδια τους σε όλη τους την έκταση, μέσα από τα έθιμα και τις παραδόσεις τους. Ακόμη να προσφέρει στους νέους που συμμετέχουν στα χορευτικά συγκροτήματα μερικές βασικές γνώσεις για την ιστορία, τη μουσική, τη φορεσιά, τις γιορτές και όλα αυτά που αποτελούν τμήμα των Φαρασιώτικων χορών. Αλλά πάνω απ’ όλα να δώσει αξιοπιστία στους χορούς των Φαράσων της Καππαδοκίας, που έμειναν

παραμελημένοι από τους μελετητές μέχρι πρόσφατα, αλλά και τα τραγούδια που είναι αγνοημένα από το ευρύ κοινό, να γίνουν γνωστά και να διασωθούν.

Βλέποντας όλοι τον πλούτο των χορών και το θησαυρό των πληροφοριών που μπορεί κανείς να αντλήσει από το χορό και τα τραγούδια για την κοινωνία, να πάρουν τη θέση που τους αξίζει.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το θέμα της συγκεκριμένης εργασίας έχει ελάχιστα διερευνηθεί και περιορίζεται σε μεμονωμένες εργασίες. Η εργασία αυτή θα καλύψει αυτό το κενό και ίσως αποτελέσει ένα βοήθημα εύχρηστο και αποδοτικό για κάποιους που στο μέλλον θα προσπαθήσουν να πραγματοποιήσουν παρόμοιες μελέτες. Επιπλέον, η μελέτη των χορών και τραγουδιών των Φαράσων της Καππαδοκίας μέσα από τα έθιμα και τις παραδόσεις τους έχει πολύ μεγάλη σημασία για όσους ασχολούνται με το χορό, τη μουσική ή με άλλες πτυχές του παραδοσιακού πολιτισμού οι οποίοι θα ήθελαν να εισχωρήσουν και να περιπλανηθούν στον κόσμο αυτό και να μάθουν περισσότερα πέρα από τα τραγούδια, τα βήματα και τις φιγούρες. Επιπρόσθετα, η έρευνα αποκαλύπτει στα λατρευτικά έθιμα των Φαράσων, στοιχεία σπάνια ή άγνωστα σε άλλους τόπους, από τα οποία τα πιο πολλά είναι συνδυασμένα με τις χριστιανικές γιορτές. Είναι επίσης σημαντικό το γεγονός ότι τα Φάρασα, κατόρθωσαν να διατηρήσουν την εθνική τους ταυτότητα και τις παραδόσεις.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η έρευνα θεμελιώθηκε στις αρχές τις ιστορικής εθνογραφίας. Χρησιμοποιήθηκαν πρωτογενή και δευτερογενή δεδομένα. Στα πρωτογενή συμπεριλαμβάνεται η επιτόπια έρευνα η οποία βασίστηκε στην άμεση παρατήρηση, κατά την οποία καταγράφηκαν οι διάφορες μορφές του χορού, στη συμμετοχική παρατήρηση για την καλύτερη κατανόηση και μελέτη των χορών, αλλά και στη συνέντευξη, η οποία βασίστηκε σε μια ποιοτική προσέγγιση, εθνογραφικής μορφής.

Η συλλογή των δεδομένων της επιτόπιας έρευνας τόσο της συνέντευξης όσο και της άμεσης παρατήρησης πραγματοποιήθηκε στο Πλατύ Ημαθίας από το 2006 έως σήμερα. Η συμμετοχική παρατήρηση χρονολογείται από το 1982 στο σύλλογο Καππαδοκών Πλατέος «Ο Βαρασός». Η άμεση παρατήρηση μέσω της οποίας καταγράφηκαν οι διάφορες μορφές του χορού, πραγματοποιήθηκε επίσης στον ίδιο σύλλογο. Στην έρευνα συμμετείχαν Φαρασιώτες, κάτοικοι Πλατέος και μέσα από τις προσωπικές μαρτυρίες-συνεντεύξεις τους, έτσι όπως τους τα διηγήθηκαν οι παππούδες τους και οι γονείς τους, καταδείχτηκαν στοιχεία τα οποία είναι άγνωστα στο ευρύ κοινό.

Οι δευτερεύουσες πηγές στις οποίες βασίστηκε η έρευνα είναι τα πρακτικά συνεδρίων, τα άρθρα επιστημονικών περιοδικών, οι μεταπτυχιακές και διπλωματικές εργασίες, η σχετική βιβλιογραφία παλαιότερων αλλά και σύγχρονων συγγραφέων.

Οι περισσότερες βιβλιογραφικές πηγές οι οποίες είναι δυσεύρετες, είναι εκδόσεις του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών. Ακόμη στοιχεία αντλήθηκαν από τη βιβλιοθήκη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Α.Π.Θ.), από τη βιβλιοθήκη Βέροιας και από αρχεία ιδιωτών.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως η μελέτη των πηγών αποτέλεσαν ιδιαίτερη πρόκληση λόγω της δυσκολίας ανεύρεσής τους. Οι πηγές ελέχθησαν για να εξακριβωθεί η αυθεντικότητα, η ακρίβεια και η εγκυρότητά τους.

ΓΕΝΙΚΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ ΦΑΡΑΣΩΝ ΤΗΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

Τα Φάρασα ήταν μια περιοχή της Νοτιοανατολικής Καππαδοκίας, ανάμεσα στις πανύψηλες κορφές και στο βαθύ φαράγγι που χωρίζει τον Ταύρο από τον Αντίταυρο[1].

Ήταν μια ολόκληρη Καππαδοκική περιφέρεια, που αποτελούνταν από ένα κεντρικό κεφαλοχώρι το Βαρασό με άλλα πέντε Ελληνικά χωριά, το Αφσάρι, η Κίσκα (αρχαία Κισκισσός[2]), ο Σατής ή το Σατί, το Τσουχούρι ή Τζουχούρι, και το Φκόσι ή ο Γαρσαντής. Σύμφωνα με τον Πρωτοπρεσβύτερο Θεοδωρίδη υπήρχε και ένα ακόμη χωριό, το Ξουρδζάϊδι, νότια του Βαρασού, το οποίο διαλύθηκε το 1875 περίπου, όταν διαλύθηκε η δυναστεία των Κοζανογλαίων. Μετά τη διάλυση της Κουρδικής δυναστείας του Κοζάν, η περιφέρεια των Φαράσων προσαρτήθηκε διοικητικά στο νομό των Αδάνων εκτός του Βαρασού που υπαγόταν στην Καισάρεια, αλλά εκκλησιαστικά όλα τα χωριά εξακολουθούσαν να υπάγονται στην Αρχιεπισκοπή Καισαρείας[3].

---

[1] Μερλιέ Μ., Το Αρχείο της Μικρασιατικής Λαογραφίας, Αθήνα 1948, σ. 21.
[2] Λεβίδης Α., Αι εν Μονολίθοις Μοναί της Καππαδοκίας και Λυκαονίας, Κωνσταντινούπολη 1889, σ. 102.
[3] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Βαρασώτικα Τραγώδε, Μικρασιάτικα χρονικά, τόμος δέκατος όγδοος, Αθήνα 1988, σ. 41, 44.

Τα Φάρασα ήταν ένα ελληνικό κύτταρο στα βάθη της Ανατολής και ο Μερλιέ τα χαρακτηρίζει «σύμβολο» μια «αετοφωλιά». Θεωρούνταν τόπος εξορίας ακόμη και για τους ίδιους τους Καππαδόκες των άλλων περιοχών της Καππαδοκίας (εδώ εξορίστηκε και άφησε το λείψανό του ο Ιωάννης Χρυσόστομος)[4].

Η τοποθεσία κατοικείτο από την αρχαιότητα, οι Έλληνες παλιοί κάτοικοί της είχαν εγκατασταθεί εδώ εξαιτίας των μεταλλείων. Όταν τα μεταλλεία έκλεισαν το 1878 εξαιτίας του Ρωσοτουρκικού πολέμου, πολλοί κάτοικοι μετακινήθηκαν βόρεια στο Αφσάρι και νότια στο Φκόσι[5].

Σύμφωνα με τη Μερλιέ πέντε ήταν οι αποικίες, αλλά κυρίως δύο οι κατ' ευθείαν αποικίες των Φαράσων, το Αφσάρι και το Φκόσι. Οι άλλες τρεις, η Κίσκα, το Σατί και το Τσουχούρι, ήταν αποικίες του Αφσαριού[6].

Τα Φάρασα ή ο Βαρασός, όπως ονόμαζαν το κεφαλοχώρι τους οι Φαρασιώτες, στο 17^{ο} αι., είχε 800 οικογένειες (4000 περίπου κατοίκους). Ο πληθυσμός όμως αυτός μειώθηκε, στις παραμονές του ξεριζωμού (1922-24) τα Φάρασα είχαν 2000 περίπου κατοίκους, ενώ τα χωριά που ήταν αποικίες των Φαράσων είχαν τον εξής πληθυσμό: το Αφσάρι 350 κατοίκους, το Τσουχούρι 485, η Κίσκα (αρχαία Κισκισσός) 700 από τους οποίους 200 περίπου ήταν Τούρκοι, ο Σατής 200, το Φκόσι ή Γαρσαντής 400, ανάμεσα στους οποίους ήταν αρκετοί Τούρκοι. Δεν υπολογίζονται τα χωριά με αμιγή τουρκικό πληθυσμό. Τα Φάρασα και η περιφέρειά του ήταν σχεδόν απομονωμένα από την υπόλοιπη επαρχία. Από την Καισάρεια απέχουν 100

---

[4] Merlier O., Proverbes de Farassa, Collection de I' Institut Francais d' Athenes, 1951, σ. 7. Μαυροχαλυβίδη Γ., Η Αξό Καππαδοκίας, τ. Β', Αθήνα 1990, σ. 353.

[5] Βοτού Ε., Καππαδοκία και κεντρική Ανατολία, Ταξιδιωτικοί οδηγοί, Αθήνα 2002, σ. 314. Λουκόπουλου Δ., Η Ξενιτειά, Αθήνα 1984-85, σ. 505.

[6] Μερλιέ Μ., Οι Ελληνικές κοινότητες Καππαδοκίας, Δελτίο κέντρου Μικρασιατικών σπουδών, τόμος πρώτος, Αθήνα 1977, σ. 65-66.

χλμ. και από τα Άδανα 120 χλμ., ενώ σημαντικές είναι οι αποστάσεις που χωρίζουν την ίδια την κωμόπολη από τα χωριά που αναφέρθηκαν παραπάνω, γεγονός που δυσκόλευε τη μεταξύ τους επικοινωνία η οποία γινόταν ακόμη πιο δύσκολη εξ αιτίας της ορεινής σύστασης της περιοχής με τις βαθιές χαράδρες[7].

Τα Φάρασα λοιπόν δεν ήταν μόνο ένα χωριό, αλλά ήταν μια ολόκληρη περιφέρεια από τα αρχαία ακόμη χρόνια. Κοινή καταγωγή όλων ήταν η Πάρσα ή Πάρτσα. Ο Στράβων στο 13^{ο} βιβλίο του την αναφέρει ως Περασία ή Κατσάβαλα κι αυτό γιατί ένα τμήμα του Ονοπνίκτη ποταμού (αργότερα ονομάστηκε Ζαμάντης) που είναι ο δεύτερος παραπόταμος του ποταμού Σάρου και ο οποίος εκβάλλει στη Μεσόγειο δια μέσου της Κιλικίας ήταν το σύνορο που χώριζε τη Μ. Ασία από τη Μεγάλη Ασία κοντά στην Πάρσα. Η Πάρσα βρίσκεται Β.Δ. περίπου του Βαρασσού ανάμεσα σε βράχους των υπωρειών του Ταύρου και σε απόσταση τεσσάρων ωρών πεζοπορία με υψόμετρο περίπου στα 1800-2000 μέτρα. Ετυμολογικά πρέπει να προέρχεται από την Περσική ή αρχαιοκαππαδοκική ρίζα Παρς ή Φαρς που σημαίνει Περσία και Φαρασιώτικα έγινε ευφωνικά Παρς < Πάρσα και η Φαρς < Φάρσα < Φάρασα[8].

Άγιοι προστάτες των Φαράσων και κυρίως του Βαρασού ήταν οι Μάρτυρες Ιωνάς και Βαραχήσιος, χριστιανοί ασκητές ‘’εκ Περσίδος’’ οι οποίοι μαρτύρησαν το 330μ.χ. Στο μέρος του μαρτυρίου τους ήταν χτισμένος ο μητροπολιτικός ναός του Βαρασού. Το συναξάριο των Αγίων γράφει πως

---

[7] Αναστασιάδης Β., Τουρκικές λέξεις στο Φαρασιώτικο ιδίωμα, Δελτίο κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, τόμος δεύτερος, Αθήνα 1980, σ. 35-36. Dawkins R., Modern Greek in Asia Minor, Cambridge 1916, p. 30-35.

[8] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Βαρασώτικα Τραγώδε, Μικρασιάτικα χρονικά, τόμος δέκατος όγδοος, Αθήνα 1988, σ. 41, 44, 46, 53. Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Τοπωνύμια και λαογραφικά των Φαράσων της Καππαδοκίας, Αθήνα 1967, σ. 209.

κατάγονταν από την Περσίδα ενώ οι Φαρασσιώτες λένε πως ήταν από την Πάρσα. Άρα το 330μ.χ. η Πάρσα ήταν ήδη Ελληνοχριστιανικός οικισμός[9].

Σύμφωνα με τους Ρίζο και Κάλφογλου Ι., ο Βαρασός πήρε το όνομα από τον Άγιο Βαραχήσιο επειδή εκεί ευρίσκεται η εκκλησία των Αγίων Ιωνά και Βαραχησίου, οι οποίοι ήταν προστάτες του χωριού[10].

Σύμφωνα πάλι με τον Πρωτοπρεσβύτερο Θεοδωρίδη η ονομασία Βαρασσός δεν πρέπει να προέρχεται από το όνομα του Αγίου Βαραχησίου, αλλά από τη λέξη βράχος, διότι το όνομα Βαραχήσιος σημαίνει τον καταγόμενο από τον Βαρασό. Αν λάβουμε υπόψη μας ότι ο Βαρασός ήταν κτισμένος πάνω σε βράχο (πέτρα) τότε ο βράχος έγινε Φαρασιώτικα ‘’βράσος’’, διότι το χ προφέρεται ως sh γαλλικό και χάριν ευφωνίας έγινε Βαρασός με την προσθήκη του ‘’α’’. Την άποψη αυτή ενισχύει και το γεγονός ότι στην Καππαδοκία υπάρχει αρχαία πόλη που ονομαζόταν Πέτρα (η ακριβής θέση της είναι ακαθόριστη)[11].

Χρήσιμο είναι επίσης να εξεταστεί η προέλευση του ονόματος της Καππαδοκίας. Ο Πλίνθιος (61-112 μ.Χ.) υποστηρίζει ότι το όνομα έχει ληφθεί από τον παραπόταμο Καππαδώξ του Άλυος, του γνωστού μεγάλου ποταμού, ο οποίος λειτουργεί ως φυσικό σύνορο μεταξύ Καππαδοκίας και Γαλατίας[12]. Σε αυτό συνηγορεί η συριακής προέλευσης λέξη Capdac που σημαίνει σύνορο. Ο Αρριανός (95-175 μ.Χ.) προτάσσει δύο απόψεις: ή ότι ο ηγεμόνας των Ασσυρίων Καππαδώξ έδωσε το όνομά του στην περιοχή ή ότι

---

[9] Λαμπρόπουλος Ε., Καππαδοκία – Φάρασα, Μεσσήνη 1994, σ. 8.

[10] Ρίζος Ν., Καππαδοκικά, ήτοι δοκίμιον ιστορικής περιγραφής της αρχαίας Καππαδοκίας και ιδίως των επαρχιών Καισάρειας και Ικονίου, Κωνσταντινούπολη 1856, σ. 80-81. Κάλφογλου Ι., Ζινδζιδερέκι Ιωάννης Πρόδρομος μοναστηρί γιαχότ, Μονή Φλαβιανών και περί Καππαδοκίας, Κωνσταντινούπολη 1898, σ. 6-7.

[11] Λαμπρόπουλος Ε., Καππαδοκία – Φάρασα, Μεσσήνη 1994, σ. 8.

[12] Ασβέστη Μ., Επαγγελματικές ασχολίες των Ελλήνων της Καππαδοκίας, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1980, σ. 12.

προέρχεται από τη λέξη Catpaducia (Καππαδοκία) και η οποία στην περσική γλώσσα μεταφράζεται ως η χώρα των ωραίων αλόγων[13]. Γεγονός είναι ότι οι μεγάλες πεδιάδες και τα οροπέδιά της ευνοούσαν την εκτροφή αλόγων[14]. Στα επιγράμματα του Αγίου Γρηγορίου του Ναζιανζηνού συναντάται αρκετές φορές το επίθετο Εύιππος. Στον Ηρόδοτο, μαρτυρείται ότι ανάμεσα στους ποικίλους λαούς που συμμετείχαν στην κατακτητική εκστρατεία του Ξέρξη εναντίον της Ελλάδας (481-479) περιλαμβάνονταν και Καππαδόκες[15].

Σύμφωνα με τον ιστορικό Π. Καρολίδη η αρχαιότητα των Φαράσων φτάνει μέχρι την εποχή των μεγάλων Αραβικών και έπειτα των Μογγολικών και Τουρκικών επιδρομών. Εκεί στις δυσπρόσιτες κοιλάδες του Αντίταυρου εύρισκαν καταφύγιο πολλοί χριστιανοί των πεδινών περιοχών της Καππαδοκίας και της Κιλικίας κατά τις επιδρομές των Περσών, των Αράβων, των Σελτζούκων και κατά την επικράτηση και καταπίεση των Τούρκων[16].

Την αρχαιότητα του Βαρασού, μας την πληροφορεί και ο ναός του Αγίου Κωνσταντίνου ο οποίος είναι χτισμένος πάνω στα ερείπια του ναού της Περασίας ή Φερασίας Αρτέμιδος με το ιερό του στραμμένο προς το Βορά. Ακόμα πιο κάτω από το Βαρασό υπήρχαν δύο αρχαίες πόλεις, η Μόψου Εστία και η Μόψου Κρήνη. Το Σίσιον και Καραϊησαλού αντίστοιχα πόλεις τις οποίες έχτισε ο Μόψος, μετά την εκπόρθηση της Τροίας το 1300π.χ. περίπου, φανερώνουν ότι Έλληνες έποικοι εγκαταστάθηκαν από τότε σ' αυτήν την περιοχή της Κιλικίας. Μπορούμε να υπολογίσουμε ότι οι Έλληνες αυτοί κατά

---

[13] Καραθανάσης Α., Καππαδοκία, εκδ. Μαίανδρος, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 27.

[14] Αθανασιάδης Δ., Μνημεία και Παράδοση της Καππαδοκίας, Αλησμόνητες πατρίδες του Ελληνισμού, τ. 10, εκδ. Κεσόπουλος, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 305.

[15] Πελεκίδης Χ., Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τ. Β', εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1971, σ. 317.

[16] Καρολίδης Π., Γλωσσάριον συγκριτικόν ελληνοκαππαδοκικών λέξεων (Η εν Καππαδοκία λαλουμένη ελληνική διάλεκτος και τα εν αυτή σωζόμενα ίχνη της αρχαίας καππαδοκοκήςγλώσσης), Σμύρνη 1885, σ. 35. Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., ό.π., σ. 41. Παπαδόπουλος Ι., «80 χρόνια μετά-Από τα Φάρασα της Καππαδοκίας στο Μοσχάτο Αττικής», 24(2005)6, πολιτιστικό περιοδικό του Δήμου Μοσχάτου, Αθήνα. Ευαγγελίδης Τρ., Η παιδεία επί τουρκοκρατίας, τ. Β' τύποις Α.Π. Χαλκιόπουλου, Αθήναι 1936, σ. 276.

τους διαφόρους πολέμους αποτραβήχτηκαν στην περιοχή του Βαρασού όπου και έχτισαν το ιερό της Περασίας Αρτέμιδος μαζί με τους άλλους είκοσι οχτώ οικισμούς και τα κάστρα, τα ερείπια των οποίων βρίσκονταν διάσπαρτα στην περιοχή[17].

Το παράδειγμα των παλαιών Ελλήνων ακολούθησαν κατά τους νεότερους χρόνους της Βυζαντινής εποχής και άλλοι Ελληνοκαππαδόκες που ενωμένοι κάτω από την ασπίδα του Χριστιανισμού κατέκλυσαν την περιοχή του Βαρασού. Τον 11^{ο} , 13^{ο} και 15^{ο} αιώνα, Σελτζούκοι, Μογγόλοι και Τούρκοι κατέλαβαν την Καππαδοκία. Στην αρχή δημιουργήθηκαν διάφοροι οικισμοί γύρω από το Βαρασό επειδή όμως ο τόπος δεν αρκούσε να θρέψει τον πληθυσμό αναγκάσθηκαν να αποικίσουν στα μέρη όπου κτίσθηκαν τα χωριά των Φαράσων. Τα πρώτα ήταν το Φκόσι και το Αφσάρι και κατόπιν ο Σατής, η Κίσκα, το Τζουχούρι και το Ξουρτζάϊδι. Δημιουργήθηκαν επίσης και τα χωριά Γαριπτσάς, Μπεσκαρντάς, Ταστσί, Χοστσά και Παχτσετσίκι τα οποία στην εποχή της ανταλλαγής ήταν τουρκόφωνα με μικτό πληθυσμό. Άλλωστε σε όλα τα χωριά των Φαράσων γνώριζαν και την τουρκική γλώσσα. Οι περισσότεροι κάτοικοι αυτών των τουρκόφωνων χωριών κατάγονταν από το Βαρασό, αλλά συγχρωτίστηκαν με Τούρκους και τουρκόφωνους Ρωμιούς[18].

Εκτός από τους πρώτους κατοίκους, τα Φάρασα συγκέντρωσαν και άλλους Καππαδόκες και Κίλικες σε διάφορες χρονικές περιόδους επιδρομών, έτσι ώστε τα ήθη και τα έθιμά τους να έχουν παν-καππαδοκικό χαρακτήρα.

---

[17] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 8.

[18] Κοσκερίδου Σ., Πλατύ-Η οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή στον 20^{ο} αιώνα, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 14. Παπαδόπουλος Ι., «Αποκατάσταση προσφύγων ένας ανταλλάξιμος από τα Φάρασα της Καππαδοκίας,1924», Η καθ' ημάς Ανατολή, τόμος Α, Αθήνα 2004, σ. 427-428. Κενανίδης Λ., Η εγκατάσταση των Μικρασιατών προσφύγων της Καππαδοκίας, στα χωριά της (Νέας) Αραβησσού, της (Νέας) Αξού και του Νέου Μυλότοπου της επαρχίας Γιαννιτσών, Μεταπτυχιακή εργασία, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 19. Κοιμίσογλου Σ., Καππαδοκία, μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, εκδ. ILP productions, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 526.

Αυτό βεβαιώνεται και από τα εγκώμια του Αγίου Βασιλείου «Άγιε Βασίλειε Όσιε» και των Φώτων «Από της ερήμου ο Πρόδρομος» που ψάλλονταν στα Φάρασσα μέχρι το 1924 όχι με το Φαρασιώτικο γλωσσικό ιδίωμα αλλά στη Βυζαντινή Ελληνική αφού ήταν κοινά σε παλαιότερες εποχές σε όλη την Καππαδοκία[19].

Μεγάλο επιστημονικό ενδιαφέρον παρουσιάζει το γλωσσικό ιδίωμα των Φαράσων, που αποτελούσε την πιο καθαρή μορφή των ελληνικών Καππαδοκικών ιδιωμάτων. Διέσωζε λέξεις της αρχαίας καππαδοκικής και αρχαίας ελληνικής γλώσσας, δέχτηκε όμως μεγάλες επιδράσεις από την τουρκική. Ήδη στα 1909, οι κάτοικοι των Φαράσων ήταν δίγλωσσοι[20].

Η τουρκική επίδραση στο φαρασιώτικο λεξιλόγιο οφείλεται στο γεγονός, ότι τα Φάρασα περιστοιχίζονταν από καθαρά τουρκόφωνους πληθυσμούς. Για να μπορούν οι Φαρασιώτες να συνεννοηθούν και να εξυπηρετηθούν στις συναλλαγές τους δεν εκφράζονταν στη μητρική τους γλώσσα αλλά χρησιμοποιούσαν την επίσημη τουρκική. Υπάρχει όμως και αρμενική επίδραση στο λεξιλόγιο του Φαρασιώτικου ιδιώματος. Μπήκαν στα Φαρασιώτικα και μερικές αρμενικές λέξεις από τα τούρκικα ή από τους Τούρκους αποίκους Αφσάρους ή Αφσαρίτες, που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή των Φαράσων. Βέβαια όπως υποστηρίζει ο R. Dawkins, τα Φάρασα δέχτηκαν τις λιγότερες τουρκικές επιδράσεις από ότι η Δυτική Καππαδοκία και συγκριτικά με την υπόλοιπη Καππαδοκία διασώζουν περισσότερο ανόθευτα τα ελληνικά[21].

---

[19] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 9. Κοσκερίδου Σ., ό.π., σ. 14.

[20] Gregoire H., Note sur le dialecte de Pharasa, Bulletin de correspondance hellenique 33 (1909) 148. Βοτού Ε., ό.π., σ. 314. Αναστασιάδης Β., Ιστορία και Γλώσσα της Καππαδοκίας και το ιδίωμα των Φαράσων, Αθήνα 1975, σ. 166. Παπαδόπουλος Ι., Αρραβωνιάσματα στα Φάρασα Καππαδοκίας ένα «διαζευκτήριο» στα Καραμανλήδικα, Αθήνα 2000, σ. 297.

[21] Dawkins R., Modern Greek in Asia Minor, Gambridge 1916, σ. 196-198,204,209. Ανδριώτη Ν., Το

Οι Φαρασιώτες τη γλώσσα τους την έλεγαν τα «ρωμάκα». Ρούμικα τα έλεγαν οι ελληνόφωνοι Μουσουλμάνοι του Πόντου[22]. Στην αλληλογραφία τους, οι ελληνόφωνοι και τουρκόφωνοι Χριστιανοί χρησιμοποιούσαν την «καραμανλίδικη»[23] δηλαδή ελληνικούς χαρακτήρες και τουρκικές λέξεις. Ήταν τόσο πολύ εδραιωμένη η συνήθεια να γράφουν στην καραμανλίδικη, ώστε θεωρούσαν εντελώς απίθανο να γραφτεί κάτι, έστω μικρό και ασήμαντο, στη μητρική τους γλώσσα, δηλαδή στην ιδιόρρυθμη ελληνική, τα «ρωμάκα».

Στο Βαρασό (Φάρασα) γεννήθηκε το 1777, ο Παΐσιος Β', ο οποίος είχε ένα ποικίλο πνευματικό και κοινωνικό έργο με την ίδρυση σχολείων και εκκλησιών. Σε ηλικία 16 ετών επειδή δεν υπήρχε ανώτερο σχολείο στη γενέτειρά του, πήγε στην Καισάρεια για σπουδές. Αργότερα εκλέχτηκε μητροπολίτης, από το 1832 ως το θάνατό του (1871)[24].

Ο Βαρασός και τα περίχωρά του μέχρι τα χρόνια της ανταλλαγής αποτελούσαν ένα αξιοσημείωτο κέντρο του Ελληνισμού. Από τα έξι ελληνόφωνα Φαρασιώτικα χωριά, κατά την ανταλλαγή ήλθαν στην Ελλάδα περίπου 750 οικογένειες. Σήμερα ζουν Φαρασιώτες στο Μοσχάτο της Αθήνας, στο Πλατύ Ημαθίας, στη Θεσσαλονίκη, στο Παλιοχώρι Καβάλας, στη Χωριστή και στο Παρανέστι Δράμας, στην Αγροσυκιά Πέλλας, στην Κόνιτσα, στο Βαθύλακο και στα Πετρινά Κοζάνης, στο Δοξαρά, στη Μερσίνα, στο

γλωσσικό ιδίωμα των Φαράσων, Αθήνα 1948, σ.12, 75. Καρολίδης Π., Γλωσάριον συγκριτικών ελληνοκαππαδοκικών λέξεων, Σμύρνη 1885, σ. 33-38. Λαμψίδης Γ., Οι πρόσφυγες του 1922. Η προσφορά τους στην ανάπτυξη της χώρας, εκδ. αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 50.

[22] Ανδρεάδη Ε., «Ο Πόντος σαράντα χρόνια ύστερα από το ξερίζωμα του Ελληνισμού του», Δελτίο του κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, 1 (1977), σελ. 307.

[23] Στάθη Π., «Δύο Εγκύκλια Πατριαρχικά γράμματα στα Καραμανλίδικα», Δελτίο του κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, 5 (1984) σελ. 103. Λάμπρου Δ., ΣΤ' Πανελλήνιο Συνέδριο για τον Ελληνισμό της Μ. Ασίας, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 234-235.

[24] Πλουμίδης Δ., Καππαδοκία και Κεντρική Ανατολία, εκδ. infoγνώμων, Αθήνα 2003, σ. 316. Παπαδόπουλος Ι., Αρραβωνιάσματα στα Φάρασα Καππαδοκίας ένα «διαζευκτήριο» στα Καραμανλήδικα, Αθήνα 2000, σ. 299.

Βατόλακκο, στα Λαγκαδάκια και στο Φελλί Γρεβενών και σκορπισμένοι σε διάφορα άλλα σημεία της Ελλάδας[25].

Χάρτης της Μ. Ασίας (el. Wikipedia.org)

Το κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (ΚΜΣ) καταμέτρησε μετά την ανταλλαγή πληθυσμών το 1924, στον ελλαδικό χώρο 204 οικογένειες με 583 άτομα[26]. Ωστόσο, υπάρχουν μαρτυρίες πως οι κάτοικοι του Βαρασού, του οποίου η ίδρυση ανάγεται στην εποχή των επιδρομών των Αράβων 4^{ο} με 5^{ο} αι., τότε που οι χριστιανοί από τα πεδινά κατέφυγαν στα απρόσιτα φαράγγια, ανάμεσα στον Ταύρο και Αντίταυρο, ξεπερνούσαν τις 1500 οικογένειες. Στα τέλη του 19^{ου} αι. οι κάτοικοι ήταν πάνω από 500 οικογένειες, ενώ στα μέσα του 18^{ου} αι. ίσως έφταναν τις 1500 οικογένειες[27].

[25] Αναστασιάδης Β., ό. π. , σ. 182-183. Παπαδόπουλος Ι., ό. π., σ. 7.
[26] Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Η έξοδος, τ. Β, έκδ. Κ.Μ.Σ, Αθήνα 1982, σ. 307.
[27] Παπαδόπουλος Ι., Αρραβωνιάσματα στα Φάρασα Καππαδοκίας ένα «διαζευκτήριο» στα

Χάρτης της Καππαδοκίας

(από το λεύκωμα Καππαδοκία, Περιήγηση στη χριστιανική Ανατολή, Αθήνα 1991)

Καραμανλήδικα, Αθήνα 2000, σ. 297-298.

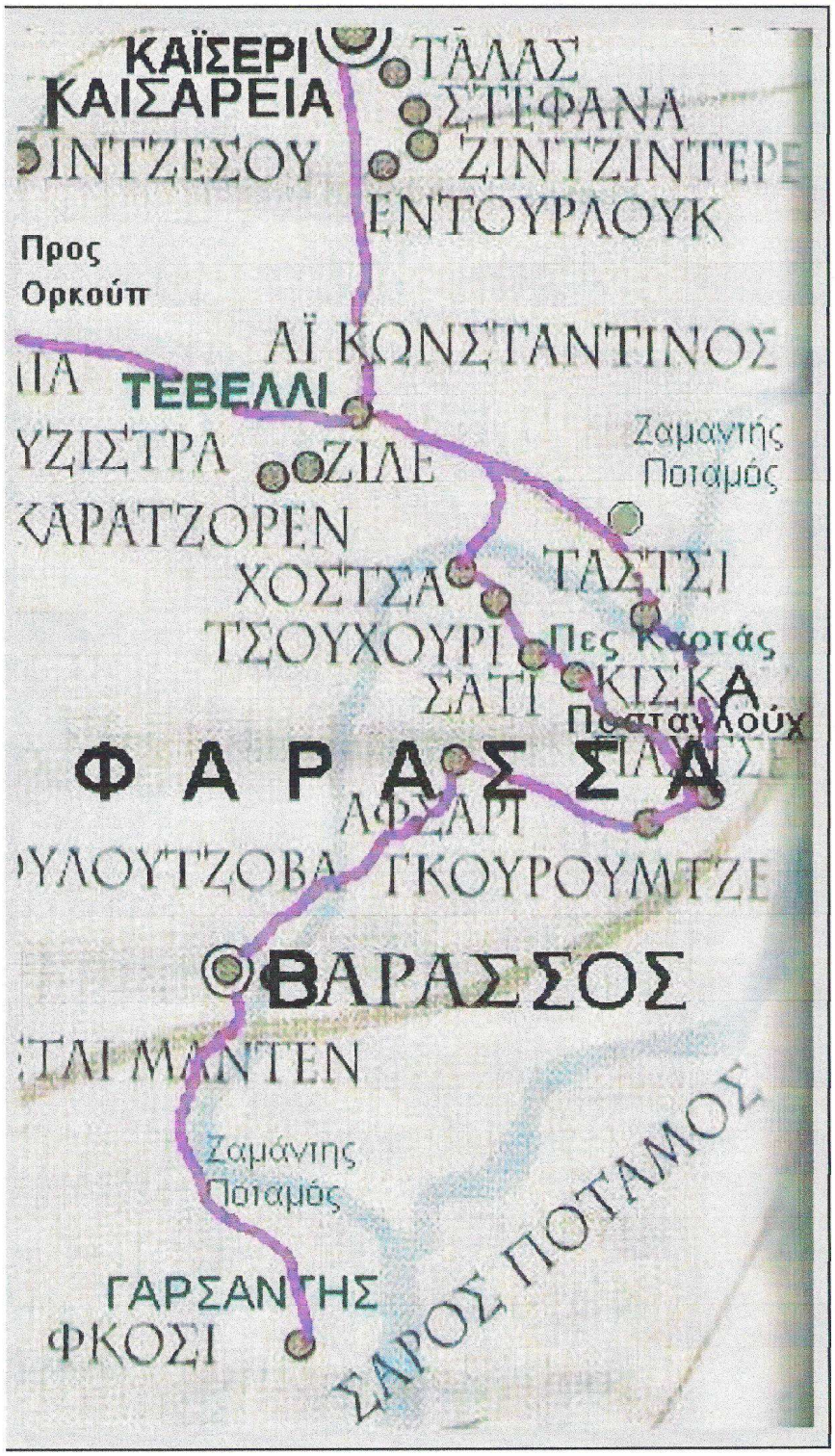

Χάρτης των Φαράσων

Διακρίνονται και τα έξι ελληνικά χωριά, ο Βαρασός, το Αφσάρι, η Κίσκα (αρχαία Κισκισσός), ο Σατής ή το Σατί, το Τσουχούρι ή Τζουχούρι, και το Φκόσι ή ο Γαρσαντής.

Χάρτης Ν. Ημαθίας

Διακρίνεται βορειοανατολικά το Πλατύ όπου εγκαταστάθηκαν οι πρόσφυγες από τα Φάρασα της Καππαδοκίας (hellas.teipir.gr)

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΟΙ – ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΧΟΡΟΙ

(ΠΟΥ ΣΥΝΟΔΕΥΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ ΦΑΡΑΣΩΝ)

Στην ευρύτερη περιοχή των Φαράσων με τα έξι του χωριά, υπήρχε ένα μεγάλο πλήθος από εκκλησίες, ξωκλήσια και παλαιά μοναστήρια, από τα οποία τα περισσότερα ήταν ερειπωμένα, αποτέλεσμα της μακραίωνης τουρκικής δουλείας αλλά και της ερήμωσης της περιοχής που προήλθε έπειτα από το κλείσιμο των σιδηροπαραγωγικών μεταλλείων και των μεταλλείων ασημιού τα οποία λειτουργούσαν από τα προχριστιανικά χρόνια[28].

Στην περιοχή των Φαράσων οι χοροί διέθεταν αυστηρότητα στις κινήσεις, μεγαλοπρέπεια, θρησκευτικότητα και είχαν χαρακτήρα τελετουργικό. Οι στίχοι από τα θρησκευτικά τραγούδια των Φαράσων που κατόρθωσαν να σωθούν μας δείχνουν την ευσέβεια αλλά και το ήθος των κατοίκων[29].

Οι Φαρασιώτες τιμούσαν όλους τους Αγίους με μεγάλες γιορτές, με θυσίες ζώων, με χορούς και τραγούδια. Το ίδιο και κατά την κλασική αρχαιότητα ο χορός είχε άμεση σχέση με τη λατρεία των θεών και με την τέλεση των μυστηρίων. Οι αρχαίοι Έλληνες τελούσαν γιορτές με όρχηση, μουσική και τραγούδι σε διάφορες εποχές του χρόνου. Υπάρχει συσχετισμός με τους χορούς στην αρχαιότητα και τους χορούς των Φαράσων. Όπως στην αρχαιότητα, ο χορός αποτελούσε αδιάσπαστο τμήμα της λατρείας των θεών και σε συνδυασμό με το τραγούδι και τη θυσία, γινόταν τελετουργική

[28] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 58
[29] Τόσκα –Καμπά Σ., Παραδοσιακοί χοροί, Αθήνα 1999, σ. 121. Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 59.

δραστηριότητα προς τιμήν των θεών για ευχαριστία ή παράκληση, έτσι και στα Φάρασα τιμούσαν τους Αγίους με χορό, τραγούδι και θυσίες ζώων[30].

Οι εορταστικοί αυτοί χοροί των Φαράσων μαζί με τα τραγούδια είναι[31] :

1. «Τ' Έζ-Βασίλη», Του Αγίου Βασιλείου.
2. «Τ' Έ-γα Πάσκα», Του Αγίου και Μεγάλου Πάσχα.
3. «Του Ντίπασκα», Του Αντίπασχα.
4. «Τ' Άε-Κωσταΐνου», Του Αγίου Κωνσταντίνου.
5. «'Σ Παναγίας», Της Παναγίας.
6. «Τ' Άε-Χρυστιέσταμα», Του Αγίου Χρυσοστόμου.
7. «'Ζ Έ-Σοφίας», Της Αγίας Σοφίας.
8. «Τ' Άε-Δημήτρη δζαί Τ' Άες-Γιώρκη», Των Αγίων Δημητρίου και Γεωργίου.

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι γιορταστικοί αυτοί χοροί και τα τραγούδια είχαν τρία μέρη. Το πρώτο μέρος του χορού το ονόμαζαν «ραδιέσμα» (αράδιασμα) και γι' αυτό στην αρχή η μουσική είναι αργή και ο χορός ξεκινούσε με βήμα αργό και επιβλητικό μέχρι να συμπληρωθεί το ημικύκλιο σχήμα του. Αφού συμπληρωνόταν, άρχιζε το δεύτερο μέρος που το ονόμαζαν «έμωσμα» (γέμισμα) και το τραγούδι γινόταν εντονώτερο και ζωηρό οπότε και τα βήματα του χορού γίνονταν πιο έντονα. Στο τρίτο μέρος του χορού που το

[30] Δούκα Σ., Βαβρίτσας Ν., Κοντοχρήστος Β., Καϊμακάμης Β.(2010). Λατρευτικοί **Χοροί** και Τελετές για την Ευλογία της Γης στην Αρχαία Ελλάδα, Αθλητική Ιστορία και Φιλοσοφία, ΙΙΙ, 137-158. Σδράκας Ε., Ο χορός εν τη θρησκευτική ζωή των ανθρώπων, Θεσσαλονίκη 1966, σ. 15. Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 10.

[31] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., ό.π., σ. 42. Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 10.

ονόμαζαν «πέττεμα» (πήδημα), μετά το τρίτο βήμα, το αριστερό πόδι κάμπτεται και το δεξί κάνει ένα επιτόπιο πήδημα[32].

Με το πέρασμα του χρόνου, από τον 11ο αιώνα που επικράτησαν οι Τούρκοι στην περιοχή, μέσα στον αγώνα για την επιβίωση, τα τραγούδια αυτά επειδή δεν ήταν γραμμένα, αλλοιώθηκαν κάποιοι στίχοι τους ή ξεχάστηκε ακόμη και ολόκληρο το τραγούδι. Νοθεύτηκαν ακόμη περισσότερο όταν άρχισαν να μπαίνουν στίχοι τουρκικοί. Οι στίχοι που κατόρθωσαν να σωθούν από αυτά τα θρησκευτικά τραγούδια των Φαράσων όπως ακριβώς παρέμειναν στις μνήμες κάποιων γερόντων και μας τα μετάδωσαν όπως τα άκουσαν από τους παππούδες τους, μπόρεσαν να μας δώσουν ένα δείγμα εκείνης της εποχής από την Φαρασιώτικη θρησκευτική ποίηση[33].

Στα θρησκευτικά τραγούδια, συμπεριλαμβάνονται και τα εγκώμια του Αγίου Βασιλείου. Στις αντίστοιχες ενότητες, συμπεριλαμβάνονται και στιχουργήματα του Πρωτοπρεσβύτερου Θεοδωρίδη Θεόδωρου, ο οποίος τα συνέταξε πάνω στο μέτρο και τη μελωδία των παλαιών θρησκευτικών τραγουδιών στη φαρασιώτικη διάλεκτο. Προηγηθεί το παλαιό τραγούδι και στη συνέχεια οι στίχοι του Πρωτοπρεσβύτερου Θεοδωρίδη, ώστε να είναι εύκολη μια αντιστοίχιση για τον αναγνώστη.

---

[32] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Χυτάτε να υπάμε σον Ε-Βασίλη, Αθήνα 1972, σ. 38, Μαργαρίτη Α., Ο χορός σε τρία χωριά της Καππαδοκίας, 1ο Παγκόσμιο Συνέδριο, Αθήνα 1987, σ. 123.

[33] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., ό.π., σ. 42, 46, 47 - Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 58.

Τ' ΈΖ-ΒΑΣΙΛΗ Ο ΧΟΡΟΣ (Ο ΧΟΡΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ)

Ο Μέγας Βασίλειος γεννήθηκε στην Καισάρεια της Καππαδοκίας το 330 μ.Χ.. Το 370 μ.Χ. έγινε Αρχιεπίσκοπος της γενέτειράς του και αγωνίστηκε για την προάσπιση της ορθοδοξίας. Για το Θεάρεστο και δύσκολο έργο του η εκκλησία τον ανακήρυξε Άγιο και Μέγα· λατρεύτηκε από όλους τους χριστιανούς και ιδιαίτερα στην πατρίδα του την Καππαδοκία τιμήθηκε όσο κανένας άλλος Άγιος. Στα Φάρασα μαζί με τη γιορτή του Αγίου γιόρταζαν και ένα σοβαρό γεγονός, όταν ο Άγιος Βασίλειος ήταν ιερέας στην Καισάρεια. Το γεγονός αυτό έχει σχέση με τη σωτηρία της Καισάρειας, όταν το 363 μ.Χ.. ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Ιουλιανός ο Παραβάτης πέρασε από την Καισάρεια για να πάει να πολεμήσει στην Περσία. Οι κάτοικοι της Καισάρειας λόγω της μεγάλης ξηρασίας που έπληττε την περιοχή εκείνη την εποχή, δεν μπόρεσαν να υποδεχθούν τον αυτοκράτορα με τις πρέπουσες τιμές όπως συνηθιζόταν τότε. Ο Ιουλιανός λοιπόν ζητούσε μια αφορμή για να εκδικηθεί την Καισάρεια διότι παλιά υπήρξε τόπος εξορίας του και βρήκε την ευκαιρία να την καταστρέψει. Μέσω του Αγίου Βασιλείου ο οποίος ανέλαβε να τον προϋπαντήσει απείλησε ότι γυρίζοντας από τον πόλεμο θα καταστρέψει την πόλη του. Τότε ο Άγιος αφού συγκέντρωσε χρήματα από το λαό της Καισάρειας για να τα προσφέρουν στον τύραννο βασιλιά σαν δώρα για να τον εξευμενίσουν ανέβηκε μαζί με τον κλήρο και το λαό στο όρος Δίδυμο όπου μέσα σε σπήλαιο βρισκόταν ναός της Θεοτόκου και εκεί έκαναν τριήμερη παράκληση και νηστεία για να αλλάξει η αυτοκρατορική απόφαση. Εκεί την τρίτη νύχτα, ο Άγιος οραματίστηκε μια γυναίκα να διατάζει τον μάρτυρα Μερκούριο να πάει στην Περσία και να σκοτώσει τον Ιουλιανό. Τότε ο Μέγας Βασίλειος μαζί με έναν άλλο ιερέα κατέβηκαν στην Καισάρεια και εκεί βρήκαν

τη λάρνακα όπου φυλασσόταν το σκήνωμα του Αγίου Μερκουρίου κενή. Στη συνέχεια ανέβηκε πάλι στο ναό της Θεοτόκου και αφού απέλυσε το λαό, κατέβηκαν στην Καισάρεια και σε λίγες μέρες πληροφορήθηκαν το θάνατο του Ιουλιανού. Οι κάτοικοι ξανανέβηκαν στο ναό της Θεοτόκου να την ευχαριστήσουν και να γιορτάσουν για τη σωτηρία της πόλης τους με δοξολογίες, λαμπαδηφορίες και άλλες εορταστικές εκδηλώσεις[34].

Στα Φάρασα τιμούσαν τον Άγιο Βασίλειο με ιδιαίτερο τρόπο, γιόρταζαν τον Άγιό τους με δαδοφορία, τραγούδι και χορό. Έξω από τα Φάρασα και σε απόσταση περίπου μιας ώρας, μέσα στη χαράδρα που διασχίζει ο Ζαμάντης ποταμός, υπήρχαν δύο σπηλιές, μέσα στις οποίες βρίσκονταν οι εκκλησίες του Αγίου Βασιλείου. Η μία, η πιο μεγάλη βρισκόταν κοντά στην όχθη του ποταμού και η άλλη η μικρή που μόλις δύο τρεις άνθρωποι χωρούσαν μέσα, βρισκόταν ψηλότερα, πάνω στη βραχώδη πλαγιά. Σύμφωνα με παλιά παράδοση στη σπηλιά αυτή κατέφυγε ο Άγιος Βασίλειος, για να σωθεί από διωγμούς κι έτσι καθιερώθηκε η λατρεία του εκεί. Την παραμονή της Πρωτοχρονιάς, λίγο πριν τον εσπερινό, άρχιζε η ετοιμασία για την πομπή του Έζ-Βασίλη. Το έθιμο, που γινόταν μόνο στα Φάρασα, ήταν να πάνε με νυχτερινή πομπή στη μακρινή σπηλιά που βρισκόταν το παρεκκλήσι του Αγίου Βασιλείου. Η θρησκευτική αυτή πομπή γινόταν με πολλή επισημότητα, ενθουσιασμό, και κατάνυξη. Όταν λοιπόν σκοτείνιαζε, παρέες απ' όλες τις γειτονιές ξεκινούσαν για να συγκεντρωθούν στην πλατεία του χωριού, το Μισεχώρι για να γίνει το γενικό ξεκίνημα. Κρεμούσαν τα μαχαίρια τους στη ζώνη, τα τουφέκια τους στον ώμο, έπαιρναν και τα φαγητά τους και προχωρούσαν με χορευτικό βάδισμα σύμφωνα με το ρυθμό του τραγουδιού.

[34] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Χυτάτε να υπάμε σον Ε-Βασίλη, Αθήνα 1972, σ. 10-17.

Φρόντιζαν να έχουν τουλάχιστον δύο δάδες κάθε παρέα, για να φέγγουν στο δρόμο. Τη μια την κρατούσε ο πρώτος, για να φωτίζει μπροστά και την άλλη ο τελευταίος της ομάδας, αλλά και ο καθένας φρόντιζε να έχει μαζί του μία για να ανάψει μόλις θα σωνόταν κάποια από εκείνες που έκαιγαν[35].

Οι πρώτοι που έφταναν στην πλατεία στήνανε το χορό του Αγίου Βασιλείου «Χυτάτε να υπάμε σον Ε-Βασίλη…». Οι πυροβολισμοί, οι φωνές, τα τραγούδια αναστάτωναν όλο το χωριό. Αφού μαζεύονταν όλες οι ομάδες στην πλατεία, ξεκινούσαν με αναμμένες τις δάδες τους για τη σπηλιά του Αγίου τραγουδώντας και τουφεκίζοντας[36]. Σε όλη τη διαδρομή δε σταματούσε ο χορός και το τραγούδι. Στη μέση του δρόμου συναντούσαν δυο ξωκλήσια που ήταν εκεί δεξιά κι αριστερά, τον «Ε-Χαλλά» και τον «Ε-Θουμά». Εκεί στον «Ε-Χαλλά», το παρεκκλήσι του Αγίου Χαραλάμπους, σταματούσαν, άναβαν κεριά, έκαναν παράκληση και έπιαναν το χορό στο προαύλιο. Από εκεί συνέχιζαν το δρόμο τους για τη σπηλιά του Άι Βασίλη. Φωνές, τραγούδια, πυροβολισμοί αντηχούσαν σε όλη τη ρεματιά. Όπου υπήρχε κάποια απλοχωριά σταματούσαν για να χορέψουν το χορό του Αγίου Βασιλείου και μετά ξεκινούσαν πάλι. Όταν έφταναν στη σπηλιά του Αγίου, ο ιερέας έκανε δέηση και έψελνε τα εγκώμια του Αγίου Βασιλείου, «Άγιε Βασίλειε όσιε, φύλαξον και σώσον την ποίμην σου» ενώ ο κόσμος άναβε κεριά και προσκυνούσε. Επειδή η σπηλιά του Αγίου ήταν μικρή, γι' αυτό αφού έκαναν το ιερό χρέος τους εκεί, κατέβαιναν κάτω στη μεγαλύτερη σπηλιά στην οποία μπορούσαν να χωρέσουν περισσότεροι από εκατό άνθρωποι. Έξω από τη μεγάλη σπηλιά υπήρχε απλοχωριά και ήταν κατάφυτη από πλατάνια και ιτιές

[35] Σδράκας Ευάγγελος, Ο χορός εν τη θρησκευτική ζωή των ανθρώπων, Θεσσαλονίκη 1966, σ. 80 - Λουκόπουλος Δ., Πετρόπουλος Δ., ό.π., σ. 73-75. Κοσκερίδου Σ., Πλατύ - Η Οικονομική, Κοινωνική και Πολιτιστική ζωή στον 20^{ο} αιώνα, Διπλωματική εργασία, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 43. Μαρτυρία του Κοσκερίδη Γεώργιου.

[36] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Χυτάτε να υπάμε σον Ε-Βασίλη, Αθήνα 1972, σ. 28.

όπου μπορούσαν να χορέψουν και να διασκεδάσουν[37]. Εκεί ανάβανε φωτιές, ψήνανε τα σφαχτά, έτρωγαν, έπιναν και άρχιζαν το χορό με «τ' Έζ-Βασίλη το τραγώδι». Αφού διασκέδαζαν, στη συνέχεια η κάθε ομάδα έπαιρνε το δρόμο του γυρισμού με τον ίδιο χαρούμενο τρόπο και έφτανε στο χωριό λίγο πριν ή μετά τα μεσάνυχτα[38].

Δεν υπάρχουν μαρτυρίες για την αρχαιότητα του τραγουδιού αυτού. Οι στίχοι που διασώθηκαν μέχρι σήμερα και τραγουδιούνται από τους παλιούς Φαρασιώτες δεν αναφέρουν τίποτα σχετικό για τον Άγιο και τη δράση του και είναι ανακατεμένοι με στίχους άλλων τραγουδιών[39].

1. Χυτάτε να υπάμε σον Έ-Βασίλη, να κρεμάσωμεν τα κρέτε σο σίδι.	1. Τρέξτε να πάμε στον Άι-Βασίλη να κρεμάσουμε τα κρέατα στην ιτιά.
2.Έσσυρεν δζαι δώδζεν δζαι ά γεσίλι τε χτες την εβίτσα σον Ε-Βασίλη.	2. Τουφέκισε και χτύπησε μια χήνα από χτες το πρωί στον Άγιο Βασίλη.
3. Τζάλτσεν δζούβρεν δζαι μασαίρι ν' τα φσάξη , έφσαξέν τα δζαί μο τον κοδευτήρι.	3.Έψαξε να βρει μαχαίρι να τη σφάξει και δε βρήκε και την έσφαξε με το κλαδευτήρι.
4. Κάτα χρόνο μεις έχουμ' τ' ατέτι σήμερο μεϊζ έχουμε μουχαπέτι.	4. Κάθε χρόνο εμείς το έχουμε έθιμο σήμερα εμείς έχουμε διασκέδαση.
5.Τον κόσμο δζαι τ'άλέμιν του τα	5. Τον κόσμο και την ολότητα αυτό

[37] Λουκόπουλος Δ., Πετρόπουλος Δ., ό.π., σ. 77-78.
[38] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Τοπωνύμια και Λαογραφικά των Φαράσων της Καππαδοκίας, Αθήνα 1967, σ. 233 - Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 49.
[39] Λουκόπουλος Δ., Πετρόπουλος Δ., ό.π., σ. 74-75. Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Χυτάτε να υπάμε σον Ε-Βασίλη, Αθήνα 1972, σ. 30-31. Παχτίκος Γ., Δημώδη ελληνικά άσματα της Μικράς Ασίας, Αθήνα 1905, σ. 17-19.

κρατεί ένι η πίστη δζαι το υπατέτι.	που συγκρατεί είναι η πίστη και η προσευχή.
6.Σον Κούτσορον το ποτάμι υρίστη εν κατινόν του χριστενού η πίστη.	6. Στον κουτσοφλέβαρο το ποτάμι θόλωσε όμως του Χριστιανού η πίστη είναι καθαρή.
7. Μπύρτσεν το γιαλιόνιν, δζαι τελλέτ' σεν τα, έθαδζεν δζαι τα' όϊνα α γαραφύλι.	7. Άναψε το τσιμπούκι και το ντουμάνιασε έβαλε και κάποιος επάνω ένα γαρύφαλλο.
8. Έπεν κρασί σο μαύρο το σταφύλι παρπάτζεν δζαι πήε σον Έι Βασίλη.	8. Ήπιε κρασί από μαύρο σταφύλι περπάτησε και πήγε στον Άγιο Βασίλη.
9. Αές Γιώρκη τα' άβγο σου ένι γήρι, γήριν δζόνι εν' κατινό αϊγήρι.	17. Άγιε Γιώργη το άλογό σου είναι άσπρο δεν είναι μόνο άσπρο αλλά και καθαρόαιμο.
10. Δζαπ΄α σ' αντιέσουνε είσαι Χαζήρι, σεν δζαι την εικόνα σου προσδζυνούμεν σες.	10. Όπου σε θυμούνται είσαι έτοιμος για βοήθεια, εσένα και την εικόνα σου σας προσκυνούμε.
11. Άες Γιώρκης δζ' Άεζ Δρημήτς' είντ' αρρά, σου Χριστού την εικόνα έχουνε φτερά.	11. Ο Άγιος Γεώργιος και ο Άγιος Δημήτριος είναι ζωντανοί, στην εικόνα του Χριστού έχουνε φτερά.
12. Ότις τα προσδτζυνά παίρη τη χαρά, νάχουμ' την ευσήν τουν να είμεστ' αρρά.	12. Όποιος τα προσκυνά παίρνει τη χάρη τους, να έχουμε την ευχή τους και ας είμαστε γεροί.
Έμωσμα	
13. Αρρωσύνη καοσύνη, να ινή ση	13. Γεροσύνη καλοσύνη, να γίνει στη

Χριστενοσύνη, να βζηστή η δεβοσύνη, να γλυτώσ' η Ρωμοσύνη	Χριστιανοσύνη, να σβηστεί η διαβολιά, να γλυτώσει η ρωμιοσύνη.
14. Σ' νουν οι Τούρδζοι του δεσόβου, να νεγκώσουμ' δεχούς φόβο.	14. Ας γίνουν οι Τούρκοι του διαβόλου, να κυκλοφορήσουμε δίχως φόβο.
15. Ες Βασίλ' να μες βκοήση, τον παλόν ταρό να μες' υρίση.	15. Ο Άγιος Βασίλης να μας ευλογήσει, στον παλιό καιρό να μας γυρίσει.
Πέττεμα	
16. Κυργιαλέημον, κυργιαλέησον, Παναΐα μου η Θεοτόκο Θεοτόκο η Θεοτόκο σου Σαχ-Μούρη τη Θεοτόκο.	16. Κύριε ελέημον, Κύριε ελέησον Παναγία Θεοτόκο Θεοτόκος είναι η Θεοτόκος του Σαχ-Μούρη η Θεοτόκος.

Η επωδός ''Σου Σάχ-Μούρη τη Θεοτόκο'' μπήκε προφανώς σύμφωνα με τον Λαμπρόπουλο επειδή στον τρισυπόστατο ναό των Εσοδίων της Θεοτόκου που βρισκόταν στο όρος Σαχ-Μούρη, το αριστερό κλίτος ήταν αφιερωμένο στον Άγιο Βασίλειο[40].

Σε όλα τα θρησκευτικά Φαρασιώτικα τραγούδια συναντάμε το «Θεοτόκο η Θεοτόκο». Με το στίχο αυτό, σύμφωνα με τον Πρωτοπρεσβύτερο Θεοδωρίδη Θ., ήθελαν να τονίσουν ότι η Παναγία δεν είναι η Χριστοτόκος, όπως πίστευαν οι αιρετικοί του Αρείου, αλλά η Θεοτόκος. Ο χορός παριστάνει

[40] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 52.

το θρίαμβο της Ορθοδοξίας στην ονομασία της Παναγίας ως Θεοτόκου και τονίζεται με πήδημα στο σημείο του τραγουδιού που αναφέρεται η Θεοτόκος. Η επιμονή των Φαρασιωτών και ιδιαίτερα κατά το πήδημα του χορού, όπου τόνιζαν το «Θεοτόκο η Θεοτόκο», είναι η έντονη και σαφής απάντηση των ορθοδόξων απέναντι στους αιρετικούς του Αρείου, τους οποίους ανέτρεψαν οι μεγάλοι Καππαδόκες ιεράρχες Βασίλειος ο Μέγας και Γρηγόριος ο Θεολόγος[41].

Σύμφωνα πάλι με μαρτυρίες του αείμνηστου Καραμουρατίδη Αβέρκιου ο οποίος ήταν ο πρώτος χοροδιδάσκαλος που είχε ασχοληθεί με τους χορούς των Φαράσων της Καππαδοκίας στο σύλλογο Πλατέος ‘’Ο Βαρασός’’ και τους μετέφερε αυτούσια όπως τους χόρευαν στο Βαρασό, διηγήθηκε στον Κοσκερίδη Βαγγέλη, χορευτή τότε του συλλόγου και αργότερα χοροδιδάσκαλο του ίδιου συλλόγου, ότι το πήδημα στο στίχο «Θεοτόκο η Θεοτόκο» γινόταν για να αποφύγουν οι Φαρασιώτες τις λακκούβες που υπήρχαν στο δρόμο τους καθώς πήγαιναν με νυχτερινή πομπή να προσκυνήσουν στο παρεκκλήσι του Αγίου Βασιλείου που βρισκόταν στη μακρινή σπηλιά. Προχωρούσαν με χορευτικό βάδισμα, σύμφωνα με το ρυθμό του τραγουδιού που τραγουδούσαν. Η πορεία δεν ήταν εύκολη και καθόλου μικρή, έπρεπε να διανύσουν μια μεγάλη χιλιομετρική απόσταση μέσα στο χιόνι αντιμετωπίζοντας δύσκολες συνθήκες, καθώς περνούσαν μέσα από χαράδρες. Έτσι ο πρώτος που κρατούσε τη φάνα (το φανάρι) ήλεγχε το δρόμο και όταν συναντούσε κάποιες λακκούβες ή παγίδες (βράχους, κορμούς

[41] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., ό.π., σ. 51-52, 65.

δέντρων κλπ) έδινε το σύνθημα ‘’Θεοτόκο η Θεοτόκο’’ κι έκαναν το πήδημα για να αποφύγουν τη λακκούβα ή την παγίδα[42].

Ο χορός του Αγίου Βασιλείου ήταν μικτός αλλά οι γυναίκες όταν έμπαιναν στο χορό πιάνονταν πάντα ανάμεσα σε δύο μέλη της οικογένειάς τους. Πρώτος έμπαινε συνήθως ο πιο σεβάσμιος της παρέας. Οι χορευτές πιάνονταν από τα ζωνάρια τους και το χορό διεύθυνε ο πρώτος κρατώντας ένα ραβδί στο δεξί χέρι με το οποίο έδινε το ρυθμό. Ο δεύτερος έπιανε τον πρώτο από το ζωνάρι με το δεξί χέρι και τον τρίτο με το αριστερό και το ίδιο έκαναν και οι επόμενοι[43].

Ο χορός του Αγίου Βασιλείου

Από το αρχείο του πολιτιστικού συλλόγου Πλατέος ‘’Ο Βαρασός’’

[42] Καραμουρατίδης Α., - Μαρτυρία Κοσκερίδη Βαγγέλη.
[43] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., ό.π., σ. 36-38. Μαρτυρία Χατζηαντωνίου Παρασκευάς.

Χορός του Αγίου Βασιλείου
Από το αρχείο του πολιτιστικού συλλόγου Πλατέος
«Ο Βαρασός»

Χορός του Αγίου Βασιλείου

Από το αρχείο του πολιτιστικού συλλόγου Πλατέος ''Ο Βαρασός''

Η λαβή από τα ζωνάρια μεταξύ των χορευτών ήταν πολύ σφικτή, έτσι ώστε αν κατά τη διάρκεια της διαδρομής προς το παρεκκλήσι του Αγίου

Βασιλείου κάποιος από τους χορευτές έχανε την ισορροπία του, γρήγορα επανερχόταν βοηθούμενος από τους άλλους χορευτές που τον κρατούσαν και έτσι ο χορός συνεχιζόταν μέσα στο σκοτάδι χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα[44].

Το μουσικό μέτρο του χορού είναι δίσημο, η απεικόνιση δίνεται αρχικά με ένα βήμα αργό και επιβλητικό, μάλλον ελεύθερο ρυθμικά, τείνοντας προς τα 6/4 με γύρισμα στα 2/4. Ο χορός αποτελείται από 6 βήματα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΟΡΟΥ

Α' ΜΕΡΟΣ	Το πρώτο βήμα γίνεται με το δεξί πόδι προς τη φορά (1)
	Το δεύτερο βήμα με το αριστερό πάλι προς τη φορά (2).
	Το τρίτο βήμα με το δεξί (3) Οι χορευτές στρέφονται ελαφρά προς το κέντρο. Ταυτόχρονα το αριστερό πόδι κάνει μία αιώρηση προς το κέντρο του κύκλου
Β' ΜΕΡΟΣ	Στη συνέχεια κάμψη στο αριστερό γόνατο, ενώ το βάρος του σώματος πέφτει στο δεξί πόδι (4)
	Μετά την κάμψη πατάει το αριστερό πόδι κάτω (5)
	Το δεξί έρχεται κοντά στο αριστερό και πατάει στα δάχτυλα, ενώ το σώμα γέρνει ελαφρά προς το εσωτερικό του κύκλου σαν εκδήλωση σεβασμού (6)

Στην αρχή ο ρυθμός είναι αργός, τα βήματα αργόσυρτα μέχρι να συμπληρωθεί το ημικύκλιο σχήμα του χορού, η φάση αυτή λέγεται ''ραδιέσμα'' δηλ. αράδιασμα. Όταν συμπληρωθεί το ημικύκλιο, οι οργανοπαίκτες γυρίζουν το σκοπό στο δεύτερο μέρος του τραγουδιού που λέγεται ''έμωσμα'' και είναι

[44] Μαρτυρία Κοσκερίδη Βαγγέλη.

πιο έντονο και ζωηρό, οπότε ζωηρεύουν και τα βήματα. Στο τρίτο μέρος, ο χορός γυρίζει στο ‘’πέττεμα’’ (πήδημα), εδώ τα δύο πρώτα βήματα είναι ίδια όπως και στο ‘’έμωσμα’’, στο τρίτο βήμα, το δεξί πόδι πατά έντονα στο έδαφος, ενώ στο τέταρτο βήμα κάνει επιτόπιο πήδημα με το δεξί και ταυτόχρονα το αριστερό πόδι κάμπτεται. Το πέμπτο και έκτο βήμα είναι επίσης ίδια όπως και στο ‘’έμωσμα’’[45].

Όλοι οι εορταστικοί χοροί που θα αναφερθούν παρακάτω, χορεύονται με τα ίδια βήματα όπως του Αγίου Βασιλείου. Η διαφορά βρίσκεται στη μελωδία και στους στίχους του τραγουδιού, διαφοροποιημένο για τη συγκεκριμένη περίσταση. Εξαιρείται ο χορός του Αντίπασχα ο οποίος έχει διαφορετική χορευτική κίνηση και μελωδία[46].

Τα εγκώμια του Αγίου Βασιλείου ψάλλονταν στα Φάρασα την παραμονή της γιορτής του Αγίου. Μετά τον εσπερινό και πριν την απόλυση, ο ιερέας έβγαινε στην ωραία πύλη και έψελνε τα εγκώμια του Αγίου:

Άγιε Βασίλειε Όσιε φύλαξον και σώσον την ποίμην Σου
Άστρον ανεφάνεις Βασίλειε εν τη Καισαρεία Μητροπόλει.
Βασίλειος ο Μέγας Αρχιερεύς όλον τούτον τον κόσμον εφώτισε
Ιουλιανός ο παραβάτης θέλει να απέλθ’ εις Καισάρειαν.
Τρεις άρτους λαμβάν’ εις τας χείρας του και συναπαντά και τον τύραννον.
Όταν είδε τα δώρα μικρότατα, αγριονευστήσας ο τύραννος.
Χόρτον αν στέργης τον Άγιον και καταλαμβάνει Καισάρειαν.
Εάν αναβώ εις την Περσιαν και καταλάβω καισάρειαν
Έχω να χαλάσω την πόλιν σου και τα ευαγή μοναστήρια.

[45] Κόκκινος Γ., Ελληνικοί χοροί, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 316-317, Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., ό.π., σ. 38.
[46] Τυροβολά Β., Ελληνικοί παραδοσιακοί χορευτικοί ρυθμοί, Αθήνα 1992, σ. 132-133.

Σύνοδον εποίκεν ο Άγιος, όρος του Διδύμου κατέλαβεν.

Εύρεν την αγνήν Θεομήτορα, μέσον του ναού εισερχόμενος.

Και ανακαλεί τον Μερκούριον, τον από ετών κατακείμενον.

Θέλει να τον πέμψη εις Περσίαν να αποκεφαλίση τον τύραννον.

Διδύμου κατελθών ο Βασίλειος, ουχ εύρεν εν τω ναώ τον Μερκούριον.

Σύνοδον εποίκεν βασίλειος, τιμαλφή χρουσία συνέλεξεν.

Φέρετε χρουσία και τιμαλφή όσα έχετε και αργύρια.

Ίνα την οδόν Ιουλιανού επιστρέφοντος κατακλύσωμεν.

Βασίλειε λάβε τα χρουσία χρήματα ημών και αργύρια.

Δος τω φιλαργύρω τω άρχοντι και σώσον ημάς και Καισάρειαν.

Και συναπαντά τον Μερκούριον, ος εν αγαλλιάσει και λέγειν του.

Τι να με χαρίσης Βασίλειε, συ δε και η ποίμνη να χαίρεσθε.

Έχω να σε χαρίσω εχρουσία, έχω να σε χαρίσω αργύρια.

Μα εγώ τι θέλω τα χρουσία, μα τι ποιήσω τα αργύρια.

Δος ημίν τα φώτα τα κάλαντα ίνα και ημείς αγαλλώμεθα.

Ο Χριστός τον κόσμον εφώτισε από του αιώνος να χαίρεσθε[47].

Τα εγκώμια αυτά ψάλλονταν στην αρχή σε όλη την Καππαδοκία, αλλά εξ αιτίας των διωγμών των χριστιανών και όταν επικράτησε στην πλειονότητα των ελληνικών χωριών η τουρκική γλώσσα, ξεχάστηκαν και ψάλλονταν μόνο στα Φάρασα. Τα Φάρασα επειδή βρίσκονταν σε ορεινή τοποθεσία αποτέλεσαν ασφαλές καταφύγιο πολλών κυνηγημένων χριστιανών της Καππαδοκίας και Κιλικίας, κατόρθωσαν να διασώσουν αυτόν τον ύμνο, αν και

[47] Λουκόπουλος Δ., Πετρόπουλος Δ., ό.π., σ. 68-69. Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Χυτάτε να υπάμε σον Ε-Βασίλη, Αθήνα 1972, σ. 21-24.

πολλοί στίχοι με τον καιρό ξεχάστηκαν ή παραποιήθηκαν και ακόμη ανακατεύθηκαν με τα εγκώμια των Φώτων[48].

Ο Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ. πάνω στα εγκώμια του Αγίου Βασιλείου που ψάλλονταν μόνο στα Φάρασα, έγραψε το παρακάτω τραγούδι:

Ραδιέσμα	
1 Κάτα χρονό μεϊζ έχουμ΄ τα ατέτι τ΄ Εζ Βασίλη να Φτένουμ΄ μουχαπέτι.	1.Κάθε χρόνο εμείς το έχουμε έθιμο τ' Αγίου Βασιλείου να κάνουμε αγάπης χαρές.
2 Χυτάτε να υπάμ΄ μο τ΄ορτόν το χήλι να ορτάσωμεν τον Άεζ Βασίλη.	2.Τρέξτε να πάμε με την ορθή σκέψη για να γιορτάσουμε τον Άγιο Βασίλη.
3 .Ορτάζουμ΄ τ' όνομόν του μο τη χαρά νοίζει 'ς ψυσής δζαι ΄σ πίστης μας τα φτερά.	3.Γιορτάζουμε τ' όνομά του με την χαρά (γιατί) ανοίγει της ψυχής και της πίστης μας τα φτερά.
4 Τον Ιουλιανό ατός ντραπιέσεν τα σ' ορτόν τη στράτα την πίστην ' ρτιέσεν τα.	4.Τον Ιουλιανό αυτός τον ντρόπιασε, στον ορθό τον δρόμο την πίστη την ίσιωσε.
Έμωσμα	
5. 'Σ του Διδύμου την κουμπούα Ιουλιανέ άμ' μού 'α.	5. Στου Διδύμου την κορυφή Ιουλιανέ άντε κρύψου.

[48] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 60.

Είδεν την Θεοτόκο αδζεί σο στόμα σ' έθαδζε φκαδζύ ν' μη βκαλ' άπιστης καδζί 'ρτιέσεν την πίστην απιδζεί	Είδε τη Θεοτόκο εκεί (που) στο στόμα σου έβαλε πλάκα. Να μη βγάλεις απιστίας λόγο, διόρθωσε την πίστη από εκεί.
Πέττεμα	
6. Θεοτόκο η Θεοτόκο του Διδύμ' η Θεοτόκο Πιστεύουμ' σο σον τον τόκο, συ εισ' ορτά Θεοτόκο. 'Σ έν αδζεί, 'ς ένι δζαι αδέ σου Σαχ-Μούρη τη Θεοτόκο.	6. Θεοτόκος είναι η Θεοτόκος η Θεοτόκος του Διδύμου. Πιστεύουμε στον δικό σου τον τόκο εσύ είσαι αληθινά Θεοτόκος. Ας είναι εκεί, ας είναι και εδώ στο ναό της Θεοτόκου (στο βουνό) Σαχ- Μούρη.
Ραδιέσμα.	
7. Σα δεβαίνει ο Ιουλιανός στην Δζησάρα έκοψεν του Χριστενίουν τη χαρά.	7. Σαν πέρασε ο Ιουλιανός από την Καισαρεία ανέκοψε των Χριστιανών τη χαρά.
8. Χαρ' τσεν τα' ο Εζ – Βασίλ' τρία ψωμία δζι' εμώθ΄η καρδία του Χολιεσία.	8. Του χάρισε ο Άγιος Βασίλης τρία ψωμιά και γέμισε η καρδιά του από θυμό.
9. Υρέψεν την Δζησάρα ν' τα ραντίση την πόλη σο χωράφι να τα 'υρίση.	9. Θέλησε την Καισαρεία να την κατεδαφίσει την πόλη σε χωράφι να την μετατρέψει.

10.Τον τόπα να τα νάση ν' τα σπείρη κοδζί δζαι' το 'ητουν το στερνό του το καδζί.	10. Το χωράφι να το οργώσει και να το σπείρει στάρι και αυτή ήταν η τελευταία του η κουβέντα.
Έμωσμα	
11 Στριγξ' ο Άγιος τοις Χριστενοί μη φανούν σην Πίστη οι φτενοί Να φέρουν τα χρουσιά τουν κόματα δζαι αργύριά τουν σον Ιουλιανό ν' τα δώσουν την πόλιν τουν να γλυτώσουν.	11 Κάλεσε ο Άγιος τους Χριστιανούς μη φανούν ρηχοί στην πίστη Να φέρουν τα χρυσαφικά τους τα χρήματα και τα αργυρά τους στον Ιουλιανό να τα δώσουν και την πόλη τους να σώσουν.
Πέττεμα	
12. Είπεν την Παναγία Χριστοτόκο Μεϊζ λέμ' τ' ορτά Θεοτόκο. Θεοτόκο η Θεοτόκο σου Σαχ-Μούρη τη Θεοτόκο.	12.Είπε την Παναγία Χριστοτόκο εμείς τη λέμε αληθινά Θεοτόκο, Θεοτόκος (είναι) η Θεοτόκος (και στο ναό του βουνού) Σαχ-Μούρη είναι Θεοτόκος.
13. Πο τότε δέθε σωζ αρέ Προσδζυνάμ ' τα Θεοτόκο.	13. Από τότε μέχρι σήμερα προσκυνούμε τη Θεοτόκο.

Τ' Έ-ΓΑ ΠΑΣΚΑ Ο ΧΟΡΟΣ (Ο ΧΟΡΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΥ ΠΑΣΧΑ)

Στα Φάρασα είχαν πολλές Πασχαλιές, το Μέγα Πάσχα (Ανάσταση του Κυρίου, όπως όλοι οι Χριστιανοί), το Μιτσίκο Πάσκα ή του Χριστού ο Πάσκας (τα Χριστούγεννα), του σταφυλιού ο Πάσκας ή σ' Παναΐας ο Πάσκας (τον 15Αύγουστο). Αλλά και κάθε μεγάλη γιορτή έλεγαν «*εδώτι να πασκάσουμε*» (ελάτε να πασκάσουμε, να γιορτάσουμε μαζί)[49].

Οι Φαρασιώτες και από τα έξι ομόγλωσσα χωριά, ο Βαρασός το Αφσάρι ή Αφσάρκοϊ, η Κίσκα ή αρχαία Κισκισσός, ο Σατής, το Τσουχούρι και το Φκόσι ή Γαρσαντής, τη Λαμπρή την ονόμαζαν ''Έγα- Πάσκας ή Γαπάσκας'' που σημαίνει Άγιο Μέγα Πάσχα. Όλα τα Φαρασιώτικα λοιπόν χωριά γιόρταζαν ''τον Έγα-Πάσκα'' με εξαιρετικά χαρμόσυνο τρόπο, διότι η Ανάσταση του Χριστού σημαίνει την Ανάσταση του ανθρώπινου γένους[50].

Τα χαράματα χτυπούσε η καμπάνα, όπου μικροί και μεγάλοι ξεκινούσαν για την Ανάσταση. Όταν ο παπάς έλεγε το Χριστός Ανέστη, έβγαιναν όλοι στο προαύλιο της εκκλησίας, κρατώντας στο ένα χέρι την αναστάσιμη λαμπάδα και στο άλλο ''τά 'λτινά τά 'βά'' (τα χρυσοκόκκινα αυγά) και εύχονταν ο ένας στον άλλον ΄΄φρογγίζοντας'' (τσουγκρίζοντας) τα' αυγά τους. Οι ευχές και οι χαιρετισμοί δε σταματούσαν: «καώς ήρτεν τζαί ο Πάσκας, Χριστός ανέστη» δηλαδή «καλώς ήρθε το Πάσχα, Χριστός ανέστη». Μετά πήγαιναν στα σπίτια τους κατά ομάδες ψάλλοντας το «Χριστός Ανέστη», κάθονταν στο στρωμένο τραπέζι και άρχιζε το φαγοπότι και το «φρόγγισμα των αβγών». Δεν περνούσε πολλή ώρα και πάνω από τα δώματα, ακουγόταν το αργόσυρτο μελωδικό πασχαλιάτικο τραγούδι: «Ε Χριστός Ανέ…'ληθώς Ανέ…» που αποτελούσε το εγερτήριο και προσκλητήριο ταυτόχρονα για το

[49] Παπαδόπουλος Ι., Το δωδεκαήμερο των Χριστουγέννων στα Φάρασα και σε άλλα χωριά της Καππαδοκίας, Αθήνα 2002, σ. 225.
[50] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Ανέκδοτα χειρόγραφα από το αρχείο του, σ. 9.

Λαμπριάτικο χορό. Σε λίγο όλο το χωριό βρισκόταν στο πόδι, τα δώματα, οι αυλές, οι πλατείες και όλοι οι ανοικτοί χώροι ήταν γεμάτοι από κόσμο που χόρευε τον θρησκευτικό αυτό χορό του Έγα Πάσχα[51].

Η Ανάσταση του Χριστού γέμιζε την ψυχή κάθε Φαρασιώτη από ενθουσιασμό και χαρά. Και τη χαρά του αυτή τη φανέρωνε παντού, στο σπίτι του με την οικογένειά του, στη γειτονιά με τους συγγενείς και φίλους του, τραγουδώντας με ενθουσιασμό την Ανάσταση του κυρίου. Τραγουδούσαν και χόρευαν παρέες-παρέες το ρυθμικό χορό, «χορεύκανε δζαί κουπεύκεν ο χωρίος» (χορεύανε και βρόνταγε το χωριό), «τραγωδάγκανε δζαί γιάγκεν ο Βαρασός» (τραγουδούσαν και γελούσε ο Βαρασός). Το απόγευμα της Κυριακής του Πάσχα, ο κόσμος πήγαινε και πάλι στην εκκλησία. Αφού διάβαζε ο παπάς το Ευαγγέλιο, έβγαιναν όλοι έξω με τον παπά μπροστά κρατώντας την εικόνα της Ανάστασης. Έτσι η πομπή γύριζε στους δρόμους του χωριού. Μετά την απόλυση, άρχιζε ο χορός ο πασχαλινός στο προαύλιο της εκκλησίας. Το τραγούδι που έλεγαν και χόρευαν οι Φαρασιώτες την ημέρα του Πάσχα ήταν το εξής:

(Ραδιέσμα) Έ Χριστός ανέ … ‘ληθώς ανέ…, Βασιλεία τ’ ουρανού.	Ο Χριστός αναστήθηκε, αληθώς αναστήθηκε, Η βασιλεία του είναι στους ουρανούς.

Εδώ δεν υπάρχει συνέχεια και γι’ αυτό γίνεται δάνειο από το τραγούδι της Παναγίας.

[51] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 13. Λουκόπουλος Δ., Πετρόπουλος Δ., ό.π., σ. 112-114. Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Ανέκδοτα χειρόγραφα από το αρχείο του, Φαρασιώτικα τραγούδια, σ. 11.

Παναγία ά Σουλτάνα, είσαι του Χριστού η μάννα. Είσαι του Χριστού η μάννα ήψες σον κόσμο ά φάνα. Σεν δζαί το γυιό σου προσδζυνούμεν Σες.	Παναγία βασίλισσα είσαι η μητέρα του Χριστού. Είσαι η μητέρα του Χριστού άναψες στον κόσμο μια λαμπάδα. Εσένα και το γιό σου σας προσκυνούμε.

Ο Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης έγραψε τους παρακάτω στίχους πάνω στο σκοπό του τραγουδιού του Πάσχα:

Ραδιέσμα 1. Χριστός Ανέ … 'ληθώς Ανέ…, ο βασιλός τ' ουρανού. Ο Χριστός ήρτε σον κόσμο ν' αρρώση 'ς ψυσής τον πόνο δζαί 'σταυρώθη στ' η μπρουχώθη σα τρία ημέρες αρρώθη. 2. Πή 'εν σα κάτου τον κόσμο έλτσεν του χαμού τον κόμπο δώδζεν δζαι δζει αρρωσύνη πάγασεν δζαι καοσύνη. **Έμωσμα** 3. Ορτάζουμ' χριστενοί τον Έγα- Πάσκα Ορτάζουμε του Χριστού την Ανάστα!	1. Ο Χριστός ανέστη, αληθώς ανέστη, Ο βασιλεύς του ουρανού. Ο Χριστός ήρθε στον κόσμο να θεραπεύσει της ψυχής τον πόνο και εσταυρώθη, στη γη θάφτηκε στις τρεις μέρες αναστήθηκε. 2. Πήγε στον κάτω κόσμο έλυσε του θανάτου τον κόμπο έδωσε κι εκεί ζωή πήγε και την καλοσύνη. 3. Γιορτάζουμε χριστιανοί το Άγιο και Μεγάλο Πάσχα. Γιορτάζουμε του Χριστού την Ανάσταση.

Βζήσταν τα τζάστε μας δζαι τα κρίματα, ‘νοίγ’ ο ουρανός, ‘νοίγαν τα μνήματα. 4. Κουπώθην σον κόσμο του Θέ… η χαρά! ‘Νοίγανε μακρέ ‘ς ψυσής μας τα Φτερά να πεττάση δζαι να βκη σον ουρανό ραδιεστήτε τζιπ σας αντί γιαρανό. 5. Αναστήθη δζαι στο μέτρον την άκρα να παστρέψει του κριμάτουν τη δάκρα! Να μες ψεώσει ‘πο στ’ η σον ουρανό να ναν’ σην ψυσ’ η πίστη μας κατινό. 6. Πώς στήκνουμε δζαι χάνουμε τον ταρό σ’ ουρανού τη στράτα ‘ς πιέσουμε χορό. ‘Ζ ‘υρίσουμ’ την καρτία αδού σην πίστη του κριμάτουν μας η νιστί	Έσβησαν τα βάσανα και οι αμαρτίες, άνοιξε ο ουρανός, άνοιξαν τα μνήματα. 4. Χύθηκε στον κόσμο η χαρά του Θεού! Άνοιξαν μακριά της ψυχής μας τα φτερά να πετάξει και να ανεβεί στον ουρανό αραδιαστείτε όλοι σαν το γερανό. 5. Αναστήθηκε και για εμάς να σκουπίσει της αμαρτίας το δάκρυ! Να μας ψηλώσει από τη γη στον ουρανό για να είναι στην ψυχή μας η πίστη καθαρή. 6. Τι καθόμαστε και χάνουμε καιρό στη στράτα του ουρανού ας πιάσουμε χορό. Ας στρέψουμε την καρδιά σ’ αυτή την πίστη των αμαρτιών μας η φωτιά

εσβήστη. **Πέττεμα** 7. Αναστήθη δζαι αρρώθη σον κόσμο χαρά κουπώθη! Χριστενοί χορό ταβρήτε πεττάτε ψεά χαρήτε. 8. Τζιπ ο κόσμος αβ‘ υρίστη σου θεού του υιού την πίστη. Μο ‘το η πίστ’ εν κατινό Φότες ήρτε ΄ς τον ουρανό. 9. Ο ουρανός στ’ η εφκώθη δζαι ο κόσμος εγλυτώθη. Ουρανός δζαι γη ‘νταράγαν νομάτοι δζι’ άγγελοι ‘χάραν. Χορεύτε δζαι τραγωδάτε να βκάλουμ’ ς ψυσής τα τάτε. 10. Σταθήτε σην πίστη φσα’α το μετώπι σας ‘ς εν ψε’ά. Ό,τις στην πίστη δζ’α ‘υριστή στο Χριστό μας ‘α δοξαστή. Ό,τις στην πίστη τ’ α ‘υριστή στο χωρίο μας ‘α φτυστή.	σβήστηκε. 7. Αναστήθηκε και ζωντάνεψε στον κόσμο χαρά χύθηκε! Χριστιανοί χορό τραβήξτε πηδήξτε ψηλά χαρείτε. 8. Όλος ο κόσμος πια στράφηκε στου Υιού του Θεού την πίστη. Μόνο αυτή η πίστη είναι ξάστερη αφού ήρθε από τον ουρανό. 9. Ο ουρανός στη γη απλώθηκε και ο κόσμος σώθηκε. Ο ουρανός και η γη ανακατεύθηκαν άνθρωποι και άγγελοι χάρηκαν. Χορέψτε και τραγουδήστε να βγάλουμε της ψυχής τη γλύκα. 10. Σταθείτε στην πίστη στέρεα το μέτωπό σας ας είναι ψηλά. Όποιος από την πίστη του δεν γυρίσει από τον Χριστό μας θα δοξαστεί. Όποιος από την πίστη του θα γυρίσει από το χωριό μας θα φτυστεί.

Το τραγούδι της Λαμπρής ψαλλόταν στην αρχή πολύ αργά, από μία ομάδα ανδρών ή παλικαριών που ήθελαν να συγκεντρώσουν πολλούς

χορευτές σ' έναν κατάλληλο ανοιχτό χώρο, δώμα, πλατεία ή μπροστά σε εξωκλήσια. Τραγουδούσαν και τραγούδια της ημέρας σε τούρκικη γλώσσα. Ο χορός συμφωνούσε πάντα με το ρυθμό του τραγουδιού. *Ατσείνος του πϊένει την πρώτη* (εκείνος που χορεύει μπροστά), έλεγαν για τον πρώτο· εάν τύχαινε να χαλά το ρυθμό του χορού, του φώναζαν οι άλλοι: «*γρέπ' τα πορά̀δε σου*», δηλ. κοίταζε τα πόδια σου. Κάθε χορευτής, έπιανε με το δεξί του χέρι τη ζώνη του προηγούμενου από το πίσω μέρος και με το αριστερό τη ζώνη του επόμενου, από το μπροστινό μέρος. Συνήθως ο χορός περιστρεφόταν γύρω από ένα κέντρο όπου στέκονταν οι τραγουδιστές[52].

Ο χορός του Αγίου Πάσχα είναι αργός, τα βήματα όπως έχει προαναφερθεί είναι ίδια με του Αγίου Βασιλείου, η διαφορά βρίσκεται στη μελωδία και τους στίχους του τραγουδιού[53].

ΤΟΥ ΝΤΙΠΑΣΚΑ Ο ΧΟΡΟΣ (Ο ΧΟΡΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΠΑΣΧΑ)

Ντίπασκα (Αντίπασχα) έλεγαν οι Φαρασιώτες την Κυριακή του Θωμά, κατά την οποία αποχαιρετούσαν το Πάσχα με ένα γρήγορο και πρόσχαρο τραγούδι και χόρευαν έναν ανάλογο χορό πάνω στο σκοπό του τραγουδιού. Την πρώτη εβδομάδα τη γιόρταζαν σαν μία ημέρα, γι' αυτό η Κυριακή του Θωμά λέγεται Αντίπασχα (στα Φαρασιώτικα 'Ντίπασκα) επειδή τελειώνει επίσημα η εβδομάδα του εορτασμού της Ανάστασης. Την ημέρα αυτή, μετά τη θεία λειτουργία σε όλα τα δώματα και τους ανοιχτούς χώρους έστηναν χορούς

[52] Λουκόπουλος Δ., Πετρόπουλος Δ., ό.π., σ. 114 -118. Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Ανέκδοτα χειρόγραφα από το αρχείο του, Φαρασιώτικα τραγούδια,, σ. 14.
[53] Τυροβολά Β., ό.π., σ. 132-133.

ως τη δύση του ηλίου[54]. Από το τραγούδι του Αντίπασχα, δυστυχώς δεν διασώθηκε κανένας στίχος στα Φαρασιώτικα παρά μόνο στα τουρκικά και είναι οι εξής:

Γιορού Παϊράμ, γιορού Παϊράμ, Σαγλίν ιλέν κελέσσιν. Κιτέσσιν τα, κελέσσιν τα κινέ πιζί πουλάσσιν, χεμ κουδζδζουγού, χεμ πογιουγού πουλάσσιν. γαριλαρί γοδζαλαρί πουλάσιν	Περπάτα Πάσχα, Περπάτα Πάσχα, Και να ‘ρθεις μαζί με την υγεία. Να πας και να ΄ρθεις πάλι και να μας βρεις πάλι στη ζωή. Και τους μικρούς και τους μεγάλους να ξαναβρείς. και τις γριές και τους γέρους να ξαναβρείς
Αχ τασί τζαχμάκ τασί, κελ γαλαγοζούμ κελ. Αχ τασί γαρτιρσαλάρ, κέλ γαλαγοζούμ κέλ. Γηιλανί ολτουρσελέρ σεργιάνιμ αμάν Αχ τασί τζαχμάκ τασί, κελ γαλαγοζούμ κελ Αγάμ αβδζιλάρ πασί, σεργιάνιμ αμάν	Αχ πέτρα τσακμακόπετρα, έλα κάστρο μου έλα. Αχ αν σηκώνανε την πέτρα, έλα κάστρο μου έλα . Αν σκοτώνανε το φίδι, λευτεριά μου Αχ πέτρα τσακμακόπετρα, έλα κάστρο μου έλα. Ο αφέντης μου είναι αρχηγός κυνηγών, λευτεριά μου,
Αγάμ αβτάν κελίρ ικέν, κέλ γαλαγοζούμ κέλ. Γατίν γηζλάρ γιολτάσι, σεργιανίμ	Ο αφέντης μου σαν έρχεται από το κυνήγι, έλα κάστρο μου έλα. Είναι σύντροφος παρθένων

[54] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Βαρασώτικα Τραγώδε, Μικρασιάτικα χρονικά, τόμος δέκατος όγδοος, Αθήνα 1988, σ. 54. Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 20.

αμάν.	κοριτσιών λευτεριά μου[55].

Η επικράτηση εδώ του τουρκικού στίχου μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι τα χωριά που βρίσκονταν γύρω από τα Φάρασα ήταν χριστιανικά, ελληνικά ή αρμένικα, με κοινά ήθη και έθιμα, που ύστερα από τους μεγάλους διωγμούς που υπέστησαν αλλαξοπίστησαν. Αυτά τα χωριά ήταν οι Αγχιαβούδες, Πάνου και Κάτου Τελέλτες, Παραζυέμη και Τζαβτάρτες, οι κάτοικοι των οποίων όταν πια ηρέμησαν τα πράγματα, θυμήθηκαν τα παλιά ήθη και έθιμα όπως και τα παλιά τους τραγούδια, τα οποία τα προσάρμοσαν στη νέα τους θρησκεία, μεταφράζοντάς τα στα τούρκικα για να μην ξύνουν τις πληγές της αλλαξοπιστίας τους. Πολλοί από τους κατοίκους των χωριών αυτών, έως τα χρόνια της ανταλλαγής κρατούσαν τις συγγένειες και τις φιλίες με τους Φαρασιώτες. Στις μεγάλες γιορτές και τα πανηγύρια, έρχονταν στα Φάρασα και συνδιασκέδαζαν τραγουδώντας και αυτοί στα τούρκικα και ίσως αυτός είναι ένας ακόμη λόγος που επικράτησε ο τουρκικός στίχος[56].

Αυτό το τραγούδι και ο χορός που συνοδευόταν με φαγοπότι, το χόρευαν όλη την Κυριακή του Θωμά με ένα ζωηρό βάδισμα (*παρπάτεμα*) πάνω στα δώματα και στις αυλές[57].

Στο χορό του Αντίπασχα οι χορευτές πιάνονται όπως και στο χορό της Λαμπρής.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΟΡΟΥ

Α’ ΜΕΡΟΣ	Οι χορευτές στο πρώτο μέρος του τραγουδιού που λέγεται ‘’παρπάτεμα’’ (περπάτημα) βαδίζουν ρυθμικά συνέχεια

[55] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Ανέκδοτα χειρόγραφα από το αρχείο του, Φαρασιώτικα τραγούδια, σ. 21-22. Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 20.
[56] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 20-21.
[57] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., ό.π., σ. 58.

	μπροστά, ενώ το σώμα κλείνει προς τη μεριά του ποδιού που πατάει.
Β' ΜΕΡΟΣ	Ο σκοπός του τραγουδιού γυρίζει στο ''καλόζεμα'' (κουτσό) και οι χορευτές χτυπούν το δεξί τους πόδι στο έδαφος ενώ το αριστερό κάμπτεται από το γόνατο προς τα πίσω και μετά πάλι πατάει κάτω. Στη συνέχεια ξαναπατά το δεξί πόδι και συνεχίζεται ο ίδιος βηματισμός.

Αυτό διαρκεί για κάμποση ώρα ώσπου να ξαναγυρίσει ο σκοπός του τραγουδιού πάλι στο περπάτημα και επαναλαμβάνεται το ίδιο από την αρχή μέχρι να τελειώσει το τραγούδι[58].

Ο χορός του Αντίπασχα

Από το αρχείο του Συλλόγου Πλατέος ''Ο Βαρασός''

[58] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 20- 22.

Ο Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης έγραψε τους παρακάτω στίχους πάνω στο σκοπό του τραγουδιού του Αντίπασχα:

Παρπάτεμα	**Περπάτημα (ρυθμικό βάδισμα)**
1. Άμε Πάσκας, αμ' σο κα' ο να ναρ' να μες φερ 'λτινό 'βο. Αμ' αρέ δζι' εδώ σο χρόνο να μεζ ναύρης δεχούς πόνο.	1. Άντε Πάσχα, πήγαινε στο καλό να ξανάρθεις να μας φέρεις κόκκινο αυγό. Άμε τώρα κι έλα του χρόνου να μας εύρεις δίχως πόνο.
2. Εδώ πάλι φέρ' υγεία Χαρά φερ' δζαι 'τε τη μία. Στην ψυσή μας εισ' αν κόμμα συ βκαλαίνεις μες στο χώμα.	2. Έλα πάλι φέρε υγεία Χαρά φέρε και τούτη τη φορά. Απ' την ψυχή μας είσαι ένα κομμάτι εσύ μας βγάζεις από το χώμα.
Καλόζεμα	**κουτσό**
3. Μειζ' α σε κοζλετίσουμ' κιελ γαλαγοζούμ κελ 'σ ου 'νάρ' 'α σ' αρατίσουμ' σεργιάνιμ αμάν. Ναδ-δέσσουμ' να φρογγύσουμ' τα 'λτινά τα 'βα. Να χορέψουμ' να πεττάσουμ' να βκουμ' σο χαβά.	3. Εμείς θα σε περιμένουμε έλα κάστρο μας ώσπου να έρθεις να σε γυρέψουμε χαρά μας. Να κτυπήσουμε, να τσουγγρίσουμε τα κόκκινα αυγά. Να χορέψουμε, να πηδήσουμε να ανέβουμε στον αγέρα.
4. Του χριστενίουν συ είσαι το μεγ' η χαρά. Δώματα δζαι τραγώδε ειν' πέτε χαβά.	4. Των χριστιανών συ είσαι η μεγάλη χαρά. Ταράτσες και τραγούδια είναι άφθονα

Κρατούμεν σε πέσου σην καρτία μας παίρουμ' 'ς τ' εσέν 'ς ψυσής την υγεία μας.	Σε κρατούμε μέσα στην καρδιά μας γιατί από σένα παίρνουμε της ψυχής την υγεία.
5. Φαΐα δζαι κρασία να φάμ' να πούμε. Ρωμοί χριστενοί τζιπ μας να χαρούμε. Η πίστη μας στε Σένα βυνατώνει δζι' η ψυσή μας στα κρίματα γλυτώνει.	5. Φαγιά και κρασιά να φάμε να πιούμε Ρωμιοί χριστιανοί όλοι μας να χαρούμε. Η πίστη μας από σένα δυναμώνει. και η ψυχή μας από τις αμαρτίες γλυτώνει.
6. Κρατούμεν σε πέσου σην καρτία μας παίρνουμ' στε σεν 'σ ψυσής την υγεία μας.	6. Σε κρατούμε μέσα στην καρδιά μας παίρνουμε από σένα της ψυχής μας την υγεία.

Τ' ΆΕ-ΚΩΣΤΑΪΝΟΥ Ο ΧΟΡΟΣ (Ο ΧΟΡΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ)

Η γιορτή του Αγίου Κωνσταντίνου και της Αγίας Ελένης είναι σχεδόν Πασχαλινή γιορτή και γι' αυτό γιορταζόταν με λαμπριάτικη χαρά και ενθουσιασμό. Η παλιά εκκλησία του Αγίου Κωνσταντίνου ήταν δυο ώρες μακριά από τα Φάρασα, στην κορυφή ενός βράχου που ονομαζόταν ''τ' Αε Κωσταΐνου το κάδζι'' στου Αγίου Κωνσταντίνου το βράχο. Οι Φαρασιώτες

προς τιμήν του Αγίου Κωνσταντίνου (Αε-Κωσταΐνος) είχαν και ιδιαίτερο τραγούδι. Από το τραγούδι δεν διασώθηκαν οι παλαιοί στίχοι αλλά μόνο ο σκοπός. Στις γιορτές των Αγίων που είχαν ιδιαίτερα τραγούδια, οι Φαρασιώτες πήγαιναν στις εκκλησίες και στα εξωκλήσια με πρόσχαρη πομπή και επέστρεφαν πάντα τραγουδώντας και χορεύοντας. Επειδή η Ανάληψη του Χριστού έγινε σε κορφή βουνού, γι' αυτό οι Φαρασιώτες όταν το επέτρεπε ο καιρός πήγαιναν στην εκκλησία του Αγίου Κωνσταντίνου εκτός από τη γιορτή του και στην εορτή της Αναλήψεως του Σωτήρος[59].

Σύμφωνα πάλι με τους Λουκόπουλο και Πετρόπουλο, στη γιορτή του Αγίου Κωνσταντίνου, οι Φαρασιώτες τραγουδούσαν τα λατρευτικά τραγούδια που τραγουδούσαν στη γιορτή του Αγίου Βασιλείου και το Πάσχα, αντικαθιστούσαν όμως το όνομα του Αγίου Βασιλείου με του Αγίου Κωνσταντίνου[60].

Έτσι ο πρώτος στίχος του τραγουδιού γινόταν ως εξής:

Χυτάτε να υπάμε στον Έ- Κωσταΐνο.

Ο Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης[61] πάνω στο τραγούδι αυτό έγραψε τους παρακάτω στίχους:

Ραδιέσμα	
1. Σον Ε Κωσταϊνο γιάτε να υπάμε Χριστενοι δζαι 'το	1, Στον Άγιο Κωνσταντίνο ελάτε να πάμε Χριστιανοί και αυτόν

[59] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Ανέκδοτα χειρόγραφα από το αρχείο του, Φαρασιώτικα τραγούδια, σ. 23-24. Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 23.
[60] Λουκόπουλος Δ., Πετρόπουλος Δ., ό.π., σ. 121-122.
[61] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Βαρασώτικα Τραγώδε, Μικρασιάτικα χρονικά, τόμος δέκατος όγδοος, Αθήνα 1988, σ.

τον Άγιο τα ΄γαπάμε. 2. Σοις βασιλοί ‘νάμεσ΄ εν μέγο Άγιος σοις χριστενοί πάλι το πρωτιν΄ ο βασιλός. 3. Στε ‘τόνα μπρο οι χριστεν’ ήσαντε φυγώτοι σου χριστού την πίστη ήσαντε κρυφώτοι. 4. Τ΄ορτόν την πίστη τουν υρεύκαν ν΄τα βζήσουν σου απιστίουν την πίστη ν΄ τα υρίσουν 5. Γατιέσκαν τα Φσακνήκαν κωδιδζήσκαν, μο το ζόρι σην πίστην τουν τα ‘υρίσκαν. **Πέττεμα** 6. Έφκωσε ΄τος τεδέ την Χριστενοσύνη Χερ στη μερέ ενότουν καοσύνη. 7. Χτίσταν Εκκλεσίες Άγιοι Μαναστήρε, σηκώθαν του απιστίουν	τον Άγιο τον αγαπάμε. 2.Στους βασιλιάδες ανάμεσα είναι μέγας Άγιος στους Χριστιανούς πάλι ο πρώτος βασιλιάς. 3.Πιο μπροστά από αυτόν οι Χριστιανοί ήταν διωκόμενοι. στην πίστη του Χριστού ήταν κρυφοί. 4, Την ορθή πίστη τους ήθελαν να τη σβήσουν και στων απίστων την πίστη να τους γυρίσουν. 5. Τους καταδίωκαν τους έσφαζαν και τους φυλάκιζαν με τη βία στην πίστη τους, τους γύριζαν. 6. Άπλωσε λοιπόν αυτός τη Χριστιανοσύνη, Στην κάθε μεριά έγινε καλοσύνη. 7. Χτίστηκαν εκκλησίες ξωκλήσια μοναστήρια σηκώθηκαν των απίστων

τα γαχήρε. 8.Απιδού στην άκρα Άγιον τα τιμάμε, τον Ει Κωσταϊνο τα προσδζυνάμε 9. Κάτα χρόνο την ορτήν του τιμάμε, την εκκλεσία του τα λειτρωγάμε. 10. Σαιρούμεστε μο ζ΄ Ανοιξιμούς τον ταρό τραγωδάμε δζαι παίζουμ΄, πιαίνουμε χορό. 11. Βρέχουν βρεσές, τα τοπία λιμλώνουν βορές σεισμός δζαι τα κρύα μουώνουν. 12. Πράσινα φοραίνουν τζιπ τα ρουσία, γλυδζιενέσκουν μο ζ΄ ‘Ανοιξισμούς τα χλία 13. Λύνουνται τα σώνε Κρύα δεβαίνουν Πρασινίζ΄ ο κόσμος νερά πλεθυναίνουν.	τα βασανιστήρια. 8.Γι αυτό λοιπόν Άγιο τον τιμάμε, τον Άγιο Κωνσταντίνο τον προσκυνάμε. 9. Κάθε χρόνο την γιορτή του την τιμούμε, την εκκλησία του τη λειτουργούμε. 10. Χαιρόμαστε με τον Ανοιξιάτικο καιρό τραγουδάμε και χορεύουμε, πιάνουμε χορό. 11. Βρέχουν βροχές οι τόποι λιμνάζουν βοριάς, χειμώνας και τα κρύα κρύβονται . 12. Πράσινα φορούν όλα τα βουνά, γλυκαίνουν με της Άνοιξης τον χλίο καιρό. 13. Λιώνουν τα χιόνια φεύγουν τα κρύα, πρασινίζει ο κόσμος τα νερά αυξάνονται .

14. Άε Κωσταϊνε δώσ' την ευσή σου, να πάρουμε την πόλη Ρωμοί 'ξοπίσου.	14. Άγιε Κωνσταντίνε δώσε την ευχή σου να πάρουμε την πόλη οι Έλληνες ξανά.

'Σ ΠΑΝΑΓΙΑΣ Ο ΧΟΡΟΣ (Ο ΧΟΡΟΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ)

Οι Φαρασιώτες όπως και όλοι οι Ορθόδοξοι Χριστιανοί, είχαν ιδιαίτερο σεβασμό στην παναγία. Γι' αυτό προς τιμή της υπήρχαν πολλές εκκλησίες και ξωκλήσια. Η πρώτη ήταν μέσα σε σπηλιά ενός τεράστιου βράχου «΄ς Παναγίας το κάδζι» προς τιμήν της κοιμήσεως της Θεοτόκου, η δεύτερη βρισκόταν στο βουνό Σαχ-Μούρη, «του Σαχ-Μούρη τη Θεοτόκο», η Τρίτη, η Παναγία των Εισοδίων της Θεοτόκου στην τοποθεσία Πάνου Άνα «τα Μακρά η παναγία» και η τέταρτη, η «Έ-Γάτερη», στου Μαόκκου[62].

Τη γιορτή της κοιμήσεως της Θεοτόκου στα Φάρασα όπως και σε όλη την ορθοδοξία, ήταν από όλες τις Θεομητορικές γιορτές η μεγαλύτερη και εορταζόταν πανηγυρικά. Οι Φαρασιώτες την ονόμαζαν αλλιώς «του σταφυλιού ο Πάσκας» γιατί συνέπιπτε με το ωρίμασμα των σταφυλιών και γιορταζόταν στις 15 Αυγούστου. Η εκκλησία της κοιμήσεως όπως προαναφέρθηκε ήταν μέσα σε σπηλιά ενός τεράστιου βράχου και απείχε μισή ώρα από το Βαρασό. Η ανάβαση στη σπηλιά γινόταν με σκάλα η οποία είχε

[62] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., ό.π., σ. 61.

100 περίπου σκαλοπάτια, από τα οποία τα σαράντα πρώτα περίπου ήταν πέτρινα ενώ τα υπόλοιπα ξύλινα. Η σκάλα είχε τρία κεφαλόσκαλα από τα οποία το πρώτο ήταν χτισμένο με ξερολιθιά αλλά με πελεκητές πέτρες και φαίνεται πως το πρώτο αυτό κεφαλόσκαλο το γκρέμιζαν σε δύσκολες περιστάσεις για να κάνουν αδύνατη την ανάβαση στο σπήλαιο. Για το λόγο αυτό το σπήλαιο της Παναγίας αποτελούσε και το ασφαλέστερο καταφύγιο σε περιόδους πολέμου. Σε παλαιότερες εποχές ήταν μοναστήρι με ευρύχωρο εσωτερικό προαύλιο και θαυματουργό αγίασμα. Ήταν παλιό και λαξευτό στο μεγαλύτερο μέρος του. Ίσως στην αρχή να υπήρχε μια μικρή σπηλιά με λίγο νερό και κάποιοι ευσεβείς μοναχοί να έκριναν ότι είναι κατάλληλο για μοναστήρι και έτσι το λάξευσαν και έχτισαν και το ναό της Παναγίας. Η Φαρασιώτικη παράδοση λέει ότι: «σάμου ‘υρεύκαν να πιέσουν την Παναγία μο το Χριστό, νάχουμ’ την ευσήν τουν, χύτσ’ η Παναγία δζαι δωτσ’ μο τα φτερά τ’ς ‘ς Παναγίας το κάδζι, έμπρο δώτσε ψεά τζαι ‘στέρου δωτσ’ εδώ, δζαι ‘νοίγει τζ’ ενότουν ‘ς Παναγίας ο σπήλος» (όταν γύρευαν να πιάσουν την Παναγία με το Χριστό, να ’χουμε την ευχή τους, έτρεξε η Παναγία και χτύπησε με τα φτερά της το βράχο της Παναγίας, πρώτα χτύπησε ψηλά κι έπειτα χτύπησε εδώ, άνοιξε και έγινε της Παναγίας η σπηλιά). Πολλοί έρχονταν από τα γειτονικά χωριά για να γιορτάσουν, όχι μόνο Έλληνες χριστιανοί, αλλά Αρμένιοι και Τούρκοι. Ο πανηγυρισμός της εορτής διαρκούσε τρεις ημέρες. Έπιναν, έτρωγαν, χόρευαν και τραγουδούσαν το τραγούδι της Παναγίας αλλά και άλλων Αγίων[63].

Το μεσημέρι της παραμονής της γιορτής οι ομάδες ξεκινούσαν για την «*Παναΐα σο Κάτσι*», την Παναγία στο βράχο όπως έλεγαν. Οι προσκυνητές

[63] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Τοπωνύμια και Λαογραφικά των Φαράσων της Καππαδοκίας, Αθήνα 1970, σ. 155. Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 29-30.

εκτός από τα γουρπάνια και τα φαγητά τους, είχαν μαζί τους και τα τουφέκια τους και καθώς προχωρούσαν στο δρόμο τραγουδούσαν και πυροβολούσαν. Όταν έφταναν επάνω στο βράχο, πρώτα έμπαιναν στη σπηλιά που βρισκόταν η εκκλησία για να ανάψουν κεριά και να προσκυνήσουν και ύστερα άρχιζαν το χορό και το τραγούδι. Ντόπιοι και ξένοι, το βράδυ της παραμονής της γιορτής κοιμούνταν επάνω στο βράχο, στο πλάτωμα, μπροστά στη σπηλιά. Νωρίς το πρωί της γιορτής οι νέοι πήγαιναν στα γύρω αμπέλια για να φέρουν σταφύλια. Έκοβαν κλαδιά από τα αμπέλια μαζί με τα τσαμπιά, τα «ζύγε ή ζυγόκκα» όπως τα έλεγαν και τα έφερναν στην *«Παναΐα σο Κάτσι»* για να τα διαβάσει ο παπάς. Το πρωί ο παπάς έμπαινε μέσα στη σπηλιά για να κάνει τη θεία λειτουργία και τότε σταματούσαν τα τραγούδια, οι φωνές και οι πυροβολισμοί. Όταν άρχιζε η δοξολογία, έφερναν τα γουρπάνια τους στη σπηλιά, σε ιδιαίτερο χώρο και τα έσφαζαν. Δίπλα υπήρχε άλλος χώρος όπου εκεί κρεμούσαν τα σφαγμένα ζώα και τα έγδερναν. Μετά άναβαν φωτιές, έψηναν τα κρέατα, και αφού έστρωναν το τραπέζι, ο παπάς κρατούσε ένα ποτήρι με κρασί, το σήκωνε ψηλά και χαιρετούσε: «*Εβίβα, καώς ήρτεν δζαί ο Πάσκας μας. Σο χρόνο αδά ταρός να είμαστε αροί να ντα ποίκωμ' τσαφ κα*» δηλαδή καλώς ήρθε και το Πάσχα μας. Του χρόνου τέτοιον καιρό να είμαστε γεροί να τα περάσουμε πιο καλά. Και όταν τελείωνε το φαγητό, πρώτος σηκωνόταν ο παπάς να σύρει το χορό και ύστερα ακολουθούσαν και οι άλλοι. Τα τραγούδια και οι χοροί κρατούσαν μέχρι το απόγευμα και αφού έπαιρναν αγιασμό μαζί τους, ξεκινούσαν για το χωριό με τραγούδια και πυροβολισμούς. Όταν έφταναν στο Μάλι, που ήταν ένας ανοιχτός χώρος στην άκρη του χωριού, σταματούσαν και έστηναν το χορό. Μάλιστα πολλοί έμεναν εκεί όλη τη νύχτα

και διασκέδαζαν μέχρι την άλλη μέρα κι έτσι σφραγίζανε τη μεγάλη γιορτή της Παναγίας[64].

Προς τιμή της Παναγίας πήγαιναν και σε άλλα δύο εξωκκλήσια της ''Ε-Γάτερης'' Γαλατερής ή Γαλακτοτροφούσας, τα οποία ήταν ερειπωμένα και τα δύο. Το όνομα φαίνεται να προήλθε από την εικόνα που παριστάνει την Παναγία να θηλάζει το Χριστό[65].

Στη γιορτή της Παναγίας κάποιες φορές πήγαιναν και στου ''Σαχ-Μούρη τη Θεοτόκο''. Το ξωκλήσι ήταν ερειπωμένο και δεν λειτουργούσε παπάς αλλά οι πιστοί άναβαν μόνο κεριά και προσκυνούσαν. Σύμφωνα με παλιά Φαρασιώτικη παράδοση, στο όρος Σαχ-Μούρη βρισκόταν παλιό χωριό που ονομαζόταν «Άγιος» ή «Μανάγιο» το οποίο σε άγνωστη εποχή εγκαταλείφθηκε και οι κάτοικοί του εγκαταστάθηκαν στο Βαρασό. Στους στίχους παλιού τραγουδιού αναφέρεται του Σαχ-Μούρη η Θεοτόκος: «*Θεοτόκο, Θεοτόκο σου Σαχ-Μούρη τη Θεοτόκο*»[66].

Ασφαλώς σε παλαιότερους χρόνους που γίνονταν μεγάλες πανηγύρεις στην Παναγία του Σαχ- Μούρη, θα υπήρχε και ιδιαίτερο τραγούδι. Με την ερείπωση όμως της εκκλησίας το τραγούδι πέρασε στη λήθη και το μόνο που παρέμεινε είναι ο στίχος που αναφέρεται παραπάνω και τον οποίο τραγουδούσαν και συνεχίζουν να τραγουδούν οι Φαρασιώτες στο πέττεμα άλλων θρησκευτικών τραγουδιών[67].

Σύμφωνα με τον ιερέα Θεοδωρίδη Θ., το τραγούδι της κοιμήσεως της Θεοτόκου είναι το παρακάτω όπως ακριβώς το είπανε στον ίδιο, η μακαριστή μητέρα του Αναστασία Μουρβάτη-Θεοδωρίδη και η Οσία Κολεμίτση-

---

[64] Λουκόπουλος Δ., Πετρόπουλος Δ., ό.π., σ. 130-132. Μαρτυρία του Χατζηαντωνίου Παρασκευά.
[65] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Ανέκδοτα χειρόγραφα από το αρχείο του, Φαρασιώτικα τραγούδια, σ. 31. Λουκόπουλος Δ., Πετρόπουλος Δ., ό.π., σ. 132-133.
[66] Λουκόπουλος Δ., Πετρόπουλος Δ., ό.π., σ. 133.
[67] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 38.

Αναστασιάδη, σύζυγος Δημητρίου που το άκουγαν όταν βρίσκονταν σε μικρή ηλικία και από το οποίο μόνο ένα μέρος κατόρθωσαν να θυμηθούν οι δύο μακαριστές γερόντισσες[68]:

(Αναστασία Μουρβάτη-Θεοδωρίδη) 1. Πέντε Άγιοι χορεύανε ‘ς Παναγίας την αυλή. Ο προφήτ’ς έχτσεν το κεμίν δζαί τελλέτσεν τα. Σα ‘κατό χρόνες ποίδξέν τα τεμάμι.	1. Πέντε Άγιοι χόρευαν στης παναγίας την αυλή. Ο προφήτης έχτισε την κιβωτό και την στόλισε. Στα εκατό χρόνια την τελειοποίησε.
(Οσία Κολεμίτση- Αναστασιάδη) 2. Σαράντα ημέρες βρεσήνκε μο βροσή. Πε‘ήντα ημέρες ‘ύρτσέν τα τουβάνι. Είπάν ‘τι δζαί τα χαϊβάνε, αμμάνι! Δζόντουνεν δζαί στο Θεό αν τερμάνι.	2. Σαράντα ημέρες έβρεχε συνεχώς βροχή. Πενήντα ημέρες το γύρισε σε χιονοθύελλα. Είπαν λοιπόν και τα ζώα αμάν πια! Δεν έγινε κι απ’ το Θεό καμιά βοήθεια.

Σύμφωνα πάλι με τον Λαμπρόπουλο, το τραγούδι αυτό ίσως είναι της Γεννήσεως της Θεοτόκου στις 8 Σεπτεμβρίου αλλά με τον καιρό τραγουδήθηκε και στην εορτή της κοιμήσεως ή και στις 23 Αυγούστου στα εννιάμερα της Παναγίας, όταν σε παλαιότερες εποχές γιόρταζαν στην «Ε

[68] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., Βαρασώτικα Τραγώδε, Μικρασιάτικα χρονικά, τόμος δέκατος όγδοος, Αθήνα 1988, σ. 61-62.

Μακάστρο» (Αειμακάριστο) που βρισκόταν σε απόσταση τρία τέταρτα περίπου από το Βαρασό σε ερειπωμένη κατάσταση. Και ενδεχομένως, όταν σταμάτησαν να κάνουν μεγάλες γιορτές στην ‘’Ε Μακάριστο’’ λησμονήθηκε και το τραγούδι. Το δυστύχημα είναι πως κανείς άλλος Φαρασιώτης δεν μπόρεσε να θυμηθεί τίποτα σχετικό με το τραγούδι αυτό ή το νόημα των στίχων του. Από τους διασωθέντες αυτούς στίχους, συμπεραίνεται ότι το τραγούδι αυτό αναφέρεται στο βιβλικό κατακλυσμό και τη σωτηρία του ανθρωπίνου γένους με την κιβωτό του Νώε και την αντιστοιχία με την Παναγία, που πνευματικά γίνεται κιβωτός του Αγιάσματος, και σώζεται το ανθρώπινο γένος από την αμαρτία[69].

Ο Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης πάνω στους στίχους που τραγούδησαν οι δύο μακαριστές, η Αναστασία Μουρβάτη-Θεοδωρίδη και η Οσία Κολεμίτση- Αναστασιάδη έγραψε για τη γιορτή της Παναγίας το παρακάτω τραγούδι[70]:

Ραδιέσμα	
3. Εϊ μπρο ση μέση έν’ η εμ – Παρασδζευή δζαι ΄ς ου κωσ΄αδέ ΄ς Παναγίας το κάχε. του Χριστού δζαι της πίστης μας τα φσάχε. 4. Πιέσαν χορός δζαι τραγωδάν τ΄ορτόν την πίστη,	3. Ε λοιπόν μπροστά στο (ναό) μέσ’ τη μέση, είναι η Αγία Παρασκευή κι ολόγυρα (στην Παναγία) εδώ στα πλάγια της Παναγίας είναι του Χριστού και της πίστης τα παλικάρια. 4. Έπιασαν (ολόγυρα) χορό και τραγουδούν, την ορθόδοξη πίστη.

[69] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 32.
[70] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., ό.π., σ. 61-65.

Κανείς σο στραβόν τη στράτα μη ‘υριστή. Ο Χριστός εν΄ ‘ς Παναγίας ο τόκος , δζι΄ Παναγία εν ορτά η Θεοτόκος.	Κανείς στη στραβιά στράτα να μη στραφεί. Ο Χριστός είναι της Παναγίας ο τόκος, Κι η Παναγία είναι η αληθινή Θεοτόκος.
Έμωσμα	
5.Θεοτόκος η Θεοτόκος , Θεοτόκος η Θεοτόκος Παναγία η Θεοτόκος μειζ΄ έχουμ΄τα Θεοτόκος.	5. Θεοτόκος είναι η Θεοτόκος Θεοτόκος είναι η Θεοτόκος Παναγία η Θεοτόκος εμείς την έχουμε Θεοτόκο.
Πέττεμα	
6. ΄Σ έν σο κάδζι, ΄ς εν’ δζαί παρδζεί, σου Σαχ – Μούρη τη Θεοτόκο. Θεοτόκος η Θεοτόκος πιστεύουμ΄τα Θεοτόκος, Θεοτόκος η Θεοτόκος προσδζυνάμ΄ τα Θεοτόκος ένι ορτά η Θεοτόκος.	6. Ας είναι στον βράχο, Ας είναι και παρακεί στου Σαχ – Μούρη τη Θεοτόκο Θεοτόκος είναι η Θεοτόκος πιστεύουμε τη Θεοτόκο Θεοτόκος είναι η Θεοτόκος προσκυνούμε τη Θεοτόκο Είναι αληθινά Θεοτόκος.
Ραδιέσμα.	
7. Ο προφήτ΄ς έχτσεν το κεμίν δζαι τελλέτ΄ ‘ σεν τα. Σα εκατό χρόνες ποίδξέν τα τεμάμι	7. Ο προφήτης Νώε έκτισε την κιβωτό και τη στόλισε. Στα εκατό χρόνια την τελειοποίησε

δς΄εμπασεν ‘π’ έ ζυγάς	και έβαλε από ένα ζευγάρι
χερ στο χαϊβάνι,	από το κάθε ζώο
Το σπίτι τ’ έμπασεν	τα έβαλε στο σπίτι του
δζαι ριαδιέσεν τα,	και τα τακτοποίησε.
τα θύρε δζαι τα τρυπία πιέσεν τα.	τις πόρτες και τις τρύπες έκλεισε.
8 Δζι’ ‘ύρτσ΄ο Θεός τον ταρόν	8. Και μετέτρεψε ο Θεός τον καιρό σε
σο σεπκίνι,	θύελλα
λίμλωσ’ ο κόσμος δζι ενότουνε	λίμνασε ο κόσμος και έγινε
λίμλη.	λίμνη.
Σεράντα ημέρες βρεσήνκε μο	Σαράντα μέρες έβρεχε συνεχώς
βροσή,	βροχή,
πεήντα ημέρες	πενήντα μέρες το γύρισε σε
ύρ ‘ τσεν τα τουβάνι	χιονοθύελλα
είπαν τι δζαι τα	είπαν και τα ζώα
χαϊβάνε αμμάνι!	αμάν πια!
9. Σδζεπάστ’ ο κόσμος	9. Σκεπάστηκε ο κόσμος
σο νερόν δζαι πνίγη,	στο νερό και πνίγηκε,
δζαι σα χάσταν τα νερά	και σαν χαθήκαν τα νερά
δζι’ ο ταρός ‘νοίγη,	και ο καιρός άνοιξε,
γλύτωσ’ ο Νώε δζαι	γλύτωσε ο Νώε
δζιπ ο χοροντάς του,	και όλη η οικογένειά του,
δζ’ ενότουν του κόσμου	κι έγινε τότε αυτός του κόσμου ο
‘τος ο τατάς του.	Πατριάρχης.
10. Μοιράσταν ‘στερ	10. Μοιράστηκαν μετά
οι γουώσσες τα μιλλέτε,	οι γλώσσες και τα έθνη

παλ’ έκωσαν σου διέβου τα ατέτε. Στο Θεό ‘κόπην ‘σ πίστης τουν το νήμα δζι’ υρίστ’ ο κόσμος πλέθυνεν το κρίμα.	πάλι οι άνθρωποι στράφηκαν στις κακές συνήθειες. Απ’ το Θεό κόπηκε της πίστης το νήμα, και στράφηκε ο κόσμος πλήθυνε η αμαρτία.
11. Ο Θεός πάλι πόνεσεν, σο γούλιν του καρτία! Δζι’ ύρεψεν ν’ τα γλυτώση στην Παναγία δζι ενότουν άφ κεμί η Παναγία. Σα έντσεν του Θεού το γιο ‘το η Αγία δζαι ‘μωθ’ ο κόσμος τζιπ Θεού βκοϊα.	11. Ο Θεός πάλι λυπήθηκε το πλάσμα του! Και θέλησε να το σώσει με την Παναγία και έγινε πια πνευματική κιβωτός η Παναγία. Όταν γέννησε του Θεού τον γιο τούτη η Αγία και γέμισε ο κόσμος όλος Θεού ευλογία.
Έμωσμα 12. Ο Χριστός ‘εν ’ς Παναγίας ο τόκος Δζι’ η Παναγία εν’ η Θεοτόκος. Θεοτόκος η Θεοτόκος. Θεοτόκος η Θεοτόκος. Παναγία η Θεοτόκος. Παναγία η Θεοτόκος.	12. Ο Χριστός είναι της Παναγίας ο τόκος και η Παναγία είναι η Θεοτόκος Θεοτόκος είναι η Θεοτόκος Θεοτόκος είναι η Θεοτόκος Παναγία η Θεοτόκος Παναγία η Θεοτόκος

Πέττεμα 13. Μειζ έχουμ' τα Θεοτόκος Θεοτόκος Θεοτόκος προσ' δζυνάμ' τα Θεοτόκος Θεοτόκος Θεοτόκος Ενι ορτά Θεοτόκος Ενι ορτά Θεοτόκος	13. Εμείς την έχουμε Θεοτόκο Θεοτόκος είναι η Θεοτόκος την προσκυνούμε Θεοτόκο Θεοτόκος είναι η Θεοτόκος Είναι σωστά η Θεοτόκος Είναι ορθά η Θεοτόκος

Εκτός από το τραγούδι της κοιμήσεως της Θεοτόκου οι Φαρασιώτες έλεγαν κι άλλο γενικότερο τραγούδι της Παναγίας ('Σ Παναγίας τ' άβου το τραγώδι).

Παναγία α Σουλτάνα, είσαι του χριστού η μάννα, ήψες σον κόσμο ά φάνα σεν δζαί το γιο σου προσδζυνούμέν σες[71].	Παναγία, βασίλισσα (του κόσμου) είσαι του χριστού η μάννα, άναψες στον κόσμο ένα φανό εσένα και το γιο σου σας προσκυνούμε.

Παρ' όλο που το όνομα της Παναγίας τονίζεται σαν αρχή και σαν επιστέγασμα σε όλους τους θρησκευτικούς φαρασιώτικους χορούς, κανένα καθαρό τραγούδι αναφερόμενο στην Παναγία δεν κατόρθωσε να σωθεί[72].

Μια άλλη Θεομητορική εορτή που κατέχει σημαντική θέση στο εορτολόγιο της ορθοδόξου εκκλησίας, είναι η Γέννηση της Θεοτόκου. Στα Φάρασα, στην τοποθεσία Πάνου Άνα, βρισκόταν ένα μέρος που το ονόμαζαν

[71] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., ό.π., σ. 65-66.
[72] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 39.

‘’τα Μακρά η Παναγία’’. Η εκκλησία που υπήρχε εκεί, όπως λένε πολλοί Φαρασιώτες ήταν αφιερωμένη στα Εισόδια της Θεοτόκου. Οι περισσότεροι όμως υποστηρίζουν ότι ήταν η εκκλησία της Γεννήσεως της Θεοτόκου γιατί εκεί πήγαιναν να γιορτάσουν όσοι είχαν τάματα το Φθινόπωρο. Παρόλο όμως που γιόρταζαν στη Μακρά Παναγία και χόρευαν κανένα σχετικό τραγούδι δεν κατόρθωσε να διατηρηθεί ως τις μέρες μας. Ίσως το τραγούδι : «Πέντε Άγιοι χορεύκανε…» που έχει αναφερθεί πιο πάνω, είναι της εορτής αυτής[73].

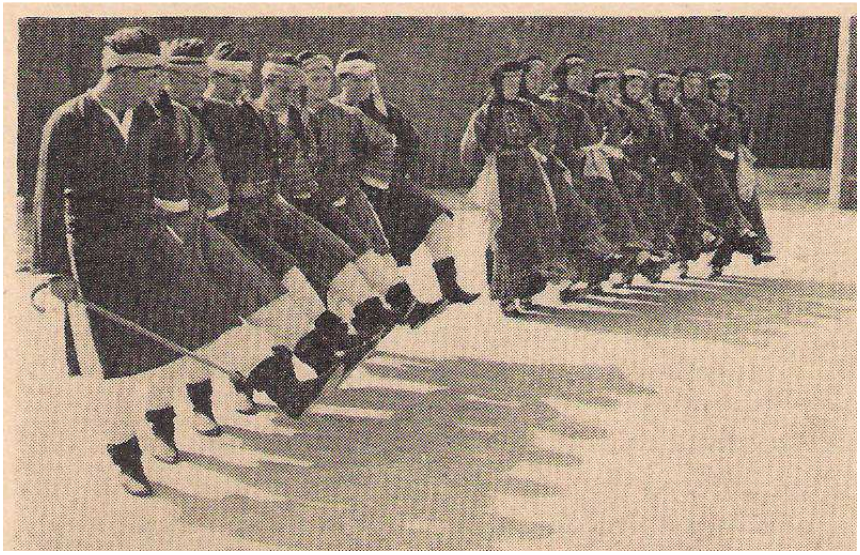

Ο χορός που χόρευαν οι Φαρασιώτες στη γιορτή της Παναγίας.
Από το βιβλίο του Πρωτ. Θεοδωρίδη Θ., Τοπωνύμια και Λαογραφικά των Φαράσων της Καππαδοκίας.

Τ’ ΑΕ-ΧΡΥΣΤΙΕΣΤΑΜΑ Ο ΧΟΡΟΣ (Ο ΧΟΡΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ)

Στη νότια μεριά του Βαρασού των Φαράσων και σε απόσταση μιας ώρας περίπου υπήρχε ένα αρχαίο μοναστήρι στην τοποθεσία κάτω Αγώ, πάνω στην αριστερή όχθη του Ζαμάντη ποταμού. Λίγα μέτρα πιο πέρα ήταν μια σπηλιά, μέσα από την οποία έβγαινε κρυστάλλινο νερό, «*Του Ε Χρυστιέσταμα το φτάλμι ή του Ε Χρυστιέσταμα ο αεσμός*» όπως ονόμαζαν

[73] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 37.

αυτό το νερό οι Φαρασιώτες και το θεωρούσαν θαυματουργό Αγίασμα. Αργότερα το μοναστήρι αυτό ερειπώθηκε, χτίσανε ένα ξωκλήσι που το λειτουργούσαν όποτε είχαν ταμένη λειτουργία, κυρίως όμως πήγαιναν στις 13 Νοεμβρίου, την ημέρα της μνήμης του Αγίου. Κάποιες φορές πήγαιναν και στη γιορτή του Αγίου Κωνσταντίνου και πάντοτε της Αναλήψεως για να λουσθούν μέσα στο ποτάμι του Αγιάσματος. Όλοι οι Φαρασιώτες θυμούνται την περιοχή του Αγίου Χρυσοστόμου με ιερή συγκίνηση ως την ωραιότερη των Φαράσων. Μέσα στη μνήμη των πιο ηλικιωμένων έχει μείνει άσβεστη η εικόνα του τοπίου με τα ποτάμια, τους καταρράκτες του Αγιάσματος, τα πελώρια και πυκνά δέντρα και δέθηκε αυτό το απαράμιλλης αξίας τοπίο μέσα στην ψυχή των Φαρασιωτών με τον ιερό ψυχικό ενθουσιασμό που συνόδευε τις επισκέψεις και τα γλέντια τους στον Άγιο Χρυσόστομο[74].

Το ξωκλήσι του Αγίου Χρυσοστόμου ήταν για τους Φαρασιώτες πολύ σεβαστό, όπως και του Αγίου Βασιλείου και πήγαιναν στον Άγιο Χρυσόστομο με πανηγυρική πορεία με τραγούδι και χορό. Είχαν ιδιαίτερο τραγούδι και σεμνό χορό «*Τ' Αε-Χρυστιέσταμα το τραγώδι μο τον χορόν του*» (του Αγίου Χρυσοστόμου το τραγούδι με το χορό του). Το μελωδικό τραγούδι του Αγίου έχει τρία μέρη· όμως πουθενά δεν αναφέρεται κάτι σχετικό με το έργο του Αγίου. Οι Φαρασιώτικοι στίχοι του δυστυχώς ξεχάστηκαν και επικράτησαν τούρκικοι. Οι μόνοι στίχοι που έχουν απομείνει από αυτό το παλιό φαρασιώτικο τραγούδι είναι ιοι εξής[75]:

Χυτάτε να υπάμε σον	Τρέξτε να πάμε στον Άγιο

[74] Λουκόπουλος Δ., Πετρόπουλος Δ., ό.π., σ. 95-96. Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 41.
[75] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., ό.π., σ. 69-70. Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 43-44.

Ε Χρυστιέσταμα να νάψωμε τα δζερία, δζερία.	Χρυσόστομο να ανάψουμε τα κεριά, τα κεριά.

Ο Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης ύστερα από την επιθυμία και προτροπή πολλών Φαρασιωτών έγραψε πάνω στο τραγούδι του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου τους παρακάτω στίχους.

1. Σον Έ- Χρυστιέσταμα γιάτε να υπάμε, ‘ς πίστης έν’ μέγο Άγιος δζαι τα τιμάμε. ν΄τα ΄νάψουμε μανάλε δζαι δζερία, ευσήν του να πάρουμ΄ δζαι τη βκοΐα 2.Αεσμό να πούμε να μυρίσουμε αβορία, να υπάμε σο φτάλμιν του τζιπ μας ΄ντάμα, να ευξωθούμ΄ δζαι ΄δζει να είδουμ΄το θάγμα. Κουμπούρ΄, κουμπούρ’ ο αεσμός να βκή τέ πάνου, ν’ βξήσ’ η πίστη μας να ‘ινή ‘ ς του ήτουν στάνου. 3. Να πούμε αεσμός	1. Στον Άγιο Χρυσόστομο ελάτε να πάμε της πίστης είναι μεγάλος Αγιος και τον τιμάμε να του ανάψουμε λαμπάδες και κεριά να πάρουμε την ευχή του και την ευλογία του. 2. Αγιασμό να πιούμε να μυρίσουμε βρύο, να πάμε στο μάτι (πηγή) του όλοι μαζί, να προσευχηθούμε κ’ εκεί, να δούμε το θαύμα. Κουμ, κουμ, ο αγιασμός να ανέβει πάνω, να αυξήσει η πίστη μας να γίνει μεγαλύτερη από πριν. 3. Να πιούμε αγιασμό

δζαι να βουστούμε, ν' τα παρακαλέσουμ' δζαι ν΄αγιαστούμε. να δεβούμ' δζαι 'γνέντα σον Εμ – Παυλίτση, ν 'τα παρακαλέσουμ΄ ναφ φούν οι λύδζοι. 4. Να θυμιέσουμ' δζαι να 'νάψουμ' δζερία να κόψουμ' δζισώδε δζαι αβορία.	και να λουστούμε να τον παρακαλέσουμε και να αγιαστούμε, να πάμε απέναντι στον Άγιο Παυλάκη, να τον παρακαλέσουμε να φύγουν οι λύκοι (τούρκοι) 4. Να θυμιατίσουμε και να ανάψουμε κεριά να κόψουμε κισσούς και (αρωματικά) βρύα.
Έμωσμα 5. Ιεράρχε Χρυστιέσταμα, τζιπ οι Ρωμοί να ινούμ΄ντάμα. νάχουμ΄ την ευσή σου Άγιε τιμάμεν σε δζι ' ήρταμ αδέ, 'ηφεράμ' σε που 'α γουρπάνε, του σε τιμούν, 'ς πούν δζαι 'ς φάνε. Φύαξέ μας να είμεστ' αρροί, χερ' ο χριστενός να χαρή.	5 . Ιεράρχη Χρυσόστομε όλοι οι Ρωμιοί να είναι μαζί, ν' έχουμε την ευχή σου Άγιε σε τιμάμε κι ήρθαμε εδώ, σε φέραμε πολλά θύματα, κι όσοι σε τιμούν ας πιουν και ας φάνε. Φύλαξέ μας να είμαστε γεροί κάθε χριστιανός να χαρεί.
πέττεμα 6. Ποίκ' την ευσή μας γαπούλι, τζιπ μας να ινούμ΄ Θεού γούλι βκόισέ μα να είμεστ' αρροί,	6. Δέξου λοιπόν την προσευχή μας, όλοι μας να γίνουμε Θεού δούλοι, ευλόγησέ μας να είμαστε γεροί

Ρωμοί Χριστενοί κατινοί. 7. Να ‘χουμ’ του Χριστού την ευσή βκόισε μες τέ στην ψυσή να πάρουμε δζαι αεσμό να βκούμ’ αρρά δεχούς χαμό. 8. Οι ψυσές μας ν’ αρρωθούνε δζι οι τουσμάνοι να χαθούνε Ρωμοί Χριστενοί κατινοί, πούτε μη να είμεστε φτενοί.	Ρωμιοί Χριστιανοί καθαροί 7. Να έχουμε του Χριστού την ευχή ευλόγησέ μας και από ψυχής, να πάρουμε και αγιασμό να βγούμε γεροί χωρίς θάνατο. 8. Οι ψυχές μας να γιατρευτούνε και οι εχθροί (τούρκοι) να χαθούνε. Φύλαξέ μας να είμαστε γεροί ποτέ να μην είμαστε αχαμνοί.

’Ζ Έ-ΣΟΦΙΑΣ Ο ΧΟΡΟΣ (Ο ΧΟΡΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ)

Στα Φάρασα, υπήρχε μία εκκλησία στο όνομα της Αγίας Σοφίας, στη νότια μεριά του Βαρασού, σε απόσταση περίπου μιας ημέρας. Η εκκλησία βρισκόταν σ’ ένα σπήλαιο βράχου μέσα σε ένα φαράγγι ανάμεσα στα τουρκικά χωριά Τατοσμάν και Τζαχήρ-κοΐ. Από τη ρίζα του βράχου πήγαζε η πατημασιά του Αγιασμού που χυνόταν στο ρέμα της Αγίας Σοφίας. Στις 17 Σεπτεμβρίου, οι Φαρασιώτες πήγαιναν στην εκκλησία της Αγίας Σοφίας να τη γιορτάσουν. Η μετάβαση στο σπήλαιο ήταν πολύ δύσκολη γιατί περνούσε μέσα από δύσβατα μονοπάτια και γκρεμούς. Γι’ αυτό και ο εορτασμός της Αγίας Σοφίας απαιτούσε τουλάχιστον τρεις ημέρες. Γινόταν η θεία λειτουργία και ύστερα γλεντούσαν με χορό τραγούδι και φαγοπότι. Στο πανηγύρι αυτό συμμετείχαν και Τούρκοι που έρχονταν από τα γειτονικά χωριά[76].

[76] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., ό.π., σ. 72.

Είναι αξιοπερίεργο το γεγονός ότι, ενώ υπήρχαν γύρω από τα χωριά και σε μικρές αποστάσεις πολλά εξωκλήσια αφιερωμένα σε μεγάλους Αγίους της Ορθοδοξίας, όπως οι Άγιοι Αντώνιος, Σπυρίδωνας, Λουκάς, Νικόλαος, Χαράλαμπος, Αθανάσιος, Βαρβάρα, Θεόδωρος κ.α., ξεχώρισαν την Αγία Σοφία για να τη γιορτάσουν πανηγυρικά, με ιδιαίτερο μάλιστα τραγούδι και χορό, παρόλο που ο ναός της ήταν σε μακρινή και επικίνδυνη περιοχή. Αυτός ο πανηγυρικός τρόπος λατρείας της Αγίας Σοφίας πρέπει να έχει σχέση με τη Μεγάλη Εκκλησία της Ορθοδοξίας, την Αγία Σοφία της Πόλης που οι Τούρκοι την μετέτρεψαν σε τζαμί[77].

Ο σκοπός του τραγουδιού της Αγίας Σοφίας, είναι ίδιος με του Αγίου Βασιλείου και οι στίχοι που απόμειναν από το τραγούδι αυτό είναι οι παρακάτω:

1. Μπυρρ' το φούρνον δζαί ποϊδζέ με α χρεία. γώ πόψα πα 'αίνω σην Ε-Σοφία. 2. Μυράν' δζαί κα του τεφνέ σου τα φύ 'α. δζόντουνεν δζαί 'ς θεία μου η καρτία.	1. Άναψε το φούρνο και κάνε μου ένα εφόδιο γιατί εγώ απόψε πηγαίνω στην Αγία Σοφία. 2.Μυρίζουνε και καλά της δάφνης σου τα φύλλα. Μα της θείας μου η καρδιά δεν μπόρεσε να το δεχθεί[78].

[77] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 53-54.
[78] Λουκόπουλος Δ., Πετρόπουλος Δ., ό.π., σ. 75-76.

Ο πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ[79]. συμπλήρωσε τους παραπάνω στίχους ως εξής:

Ραδιέσμα	
3. Να υπάγω δζαι ‘γω	3. Να πάω και εγώ
‘ δου σο πανα ’ύρι	σ’ αυτό το πανηγύρι,
ποίδζέ με τα ‘μεν’	κάνε μου και εμένα
ατό το χαΐρι.	αυτό τα χατίρι.
4. Μειζ έχουμέν τ’ατό	4. Εμείς αυτό το έχουμε
τε ‘πο ‘μπρο δέθε,	από πολύ παλιά,
να φτένουμ΄σην	να κάνουμε στην
Ε- Σοφία ατέτε,	Αγία Σοφία έθιμα,
να πα’ αίνουμ΄ κάτα	να πηγαίνουμε κάθε
χρόνο ώ θεία,	χρόνο θεία μου
να λειτρωγούμ΄ δζαζ	να λειτουργούμε όπως
‘μπρο την Ε –Σοφία	πρώτα την Αγία Σοφία
Έμωσμα	
5. Να υπάγω σην Ε- Σοφία	5. Να πάω στη Αγία Σοφία
να μυρίσω τέφνέ φύ’α,	να μυρίσω δάφνης φύλλα,
να υπάγω μο την καρτία	να πάω με την καρδιά
να ‘υριστώ μο την υγεία,	να επιστρέψω με την υγεία,
πήραν μες την Ε- Σοφία	μας πήραν την Αγία Σοφία
‘πέμειναν ‘ρφανά ώ θεία	απομείναμε ορφανοί θεία
πήραν οι τούρδζοι	πήραν οι τούρκοι

[79] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., ό.π., σ. 73.

την πόλη δζαι ‘φήκάν μες δεχούς φώλη. **πέττεμα** 6. Να πάρουμ’ πάλι την πόλη να βγκούμ’ σου χαμού το τζόλι. Η χαρά να ‘ινή ασώτη να χαρούμ’ δζι’ οι Βαρασώτοι να βξήση η Ρωμοσύνη να φκωθή Χριστενοσύνη. **Ραδιέσμα** 7. Να ευξωθούμ’ να μες φυ’άξ’ η Αγία να πάρουμε πάλι την Ε- Σοφία να πάρουμε του χάσαμ’ τα τοπία ν΄αρρώσουμ’ του είχαμ’ τη βασιλεία. 8. Να υπάγω να συνταγώ ά γουρπάνι να χαρούμε τζιπ μας αντί φκατάνι, να υπάγω ‘ζ Ε-Σοφίας τον Αγιόκκο	την πόλη και μας άφησαν δίχως φωλιά. 6. Να πάρουμε πάλι την πόλη να βγούμε από του χαμού τον γκρεμό. Η χαρά να γίνει αυλάκι να χαρούμε και οι Βαρασιώτες να αυξηθεί η Ρωμιοσύνη να απλωθεί η Χριστιανοσύνη. 7. Να προσευχηθούμε να μας φυλάξει η Αγία, να πάρουμε πάλι την Αγία Σοφία να ξαναπάρουμε τους χαμένους τόπους, να ξαναζωντανέψουμε τη βασιλεία που είχαμε. 8. Να πάω να τάξω, μια θυσία (ένα θύμα) να χαρούμε όλοι μας σαν πλατάνι, να πάω στις Αγίας Σοφίας το ξωκλήσι

να υπά δζαι του ‘γαπάγω το κορτσόκκο, να ευξωθούμ’ ‘ντάμα να μες φυ’άξ΄αρρά να μες χαρίση σο γάμο μας φτερά	να πάει και το κορίτσι που αγαπάω, να προσευχηθούμε μαζί να μας φυλάξει γερούς να μας χαρίσει στον γάμο μας φτερά
Έμωσμα 9. Να πα ‘αίνουμ’ κάτα χρόνο να μες φυ ’άξη δεχούς πόνο.	9. Να πηγαίνουμε κάθε χρόνο να μας φυλάξει δίχως πόνο.
Πέττεμα 10. ‘Σ καρτίας μ’ είσαι το γιέσι σο δζουφάλι μ’ είσαι κέσι, είσαι βαρτ΄ είσαι ιραχάνι μό να σε μυρίσω φτάνει.	10. Της καρδιάς μου είσαι το ταίρι στο κεφάλι μου είσαι μπουμπούκι, είσαι ρόδο είσαι βασιλικός μόνο να σε μυρίσω μου φτάνει.

Τ’ ΆΕ-ΔΗΜΗΤΡΗ ΔΖΑΙ Τ’ ΆΕΣ-ΓΙΩΡΚΗ

(ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ)

Η γιορτή του Αγίου Γεωργίου ήταν από τις πιο κύριες γιορτές της Άνοιξης στα Φάρασα και συνοδευόταν από πολλά λατρευτικά έθιμα και δοξασίες, ιδίως όταν συνέπιπτε με τις χαρούμενες ημέρες της Λαμπρής. Προς τιμήν του Αγίου Γεωργίου στα Φάρασα υπήρχαν πολλές εκκλησίες και ξωκλήσια. Οι Φαρασιώτες έκαναν λειτουργίες σε όποιο ξωκλήσι είχαν τάματα

κι εκεί θυσίαζαν ζώα, τραγουδούσαν και χόρευαν το χορό του Αγίου Γεωργίου που πιθανώς είχαν κοινό τραγούδι με τον Άγιο Δημήτριο[80].

Άες Γιώρκης δζ' Άες Δρημήτ'ς είντ' αρρά. Σου Χριστού την εικόν' έχουνε φτερά. Άες Γιώρκη τ' άβγο σου ένι γήρι Δζι' απ' ά σ' αντιέσουνε είσαι χαζήρι. Σεν' δζαί την εικόνα σου προσδζυνούμεν σες.	Ο Άγιος Γεώργιος κι' ο Άγιος Δημήτριος είναι ζωντανοί. Στου Χριστού την εικόνα έχουνε φτερά. Άγιε Γιώργη, τ' άλογό σου είναι παρδαλό Όπου και να σε θυμηθούν είσαι έτοιμος. Εσένα και την εικόνα σου σας προσκυνούμε[81].

Το τραγούδι αυτό πιθανότατα έχει σχέση με την περίοδο της εικονομαχίας και την Αναστήλωση των Αγίων εικόνων, γιατί στο πέττεμα του τραγουδιού τονίζεται το:

«σεν' δζαι την εικόνα σου προσδζυνούμεν σες[82]»

Στη γιορτή του Αγίου Δημητρίου, στις 26 Οκτωβρίου οι Φαρασιώτες γιόρταζαν στο ξωκλήσι του Αγίου Δημητρίου παίρνοντας μαζί τους και

[80] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 56, 58.
[81] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., ό.π., σ. 71-72.
[82] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 56.

στάμνες γεμάτες κρασί. «*Ήρτε εζ Δρεμήτης, ήρτ' ο σειμός*[83]» Ήρθε ο Άι–Δημήτρης, ήρθε ο χειμώνας, έλεγαν[84]

Όταν άρχιζε η δοξολογία, έσφαζαν τα γουρπάνια, άναβαν φωτιές κι έψηναν και όταν τελείωνε η λειτουργία έτρωγαν, έπιναν, τραγουδούσαν και χόρευαν[85].

[83] Λουκόπουλος Δ., Λουκάτος Δ., Παροιμίες των Φαράσων, Αθήνα 1951, σ. 2.
[84] Λουκόπουλος Δ., Πετρόπουλος Δ., Η Λαϊκή Λατρεία των Φαράσων, Αθήνα 1949, σ. 137.
[85] Λουκόπουλος Δ., Πετρόπουλος Δ., ό.π., σ. 138.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΝΤΙΚΡΙΣΤΟΙ ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΦΑΡΑΣΩΝ

Οι χοροί αυτοί χαρακτηρίζονται για την απλότητα, τη σεμνότητα και το ήθος τους. Ίσως αυτό να οφείλεται στο γεγονός ότι τα μεγάλα γλέντια και οι χοροί γίνονταν σε πανηγύρεις Αγίων, αλλά και στο ότι οι Φαρασιώτες ήταν βαθιά θρησκευόμενοι και συντηρητικοί. Οι αντικριστοί χοροί των Φαράσων χορεύονταν μόνο από ζευγάρι άνδρα με άνδρα ή γυναίκας με γυναίκα. Άνδρας με γυναίκα χόρευαν μόνο (κι αυτό σπάνια) όταν ήταν στενοί συγγενείς, διαφορετικά θεωρείτο μεγάλη απρέπεια[86].

Οι αντικριστοί χοροί των Φαράσων διακρίνονται σε γυναικείους και ανδρικούς.

ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΙ ΧΟΡΟΙ

Ο ΧΟΡΟΣ ΜΟ ΤΑ ΓΛΕΧΕ (Ο ΧΟΡΟΣ ΜΕ ΤΑ ΜΑΝΤΗΛΙΑ)

Ο αντικριστός αυτός χορός σε δίσημο μέτρο 2/4 χορεύεται από ζευγάρι γυναικών κρατώντας στα χέρια τους μαντήλια[87]. Η Φαρασιώτικη παράδοση λέει ότι παλιά οι Φαρασιώτισσες είχαν στα μακριά μανίκια τους ραμμένα από ένα μαντήλι, πιθανότατα για να μπορούσαν να συμμαζεύουν τα μακριά τους μανίκια σε ώρα εργασίας. Και όταν στα γλέντια χόρευαν, κινούνταν και τα

[86] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 73.
[87] Τόσκα-Καμπά Σ., Παραδοσιακοί χοροί, Αθήνα 1999, σ. 114. Τυροβολά Β., ό.π., σ. 133.

μαντήλια ρυθμικά και έτσι γεννήθηκε ο χορός αυτός με τα μαντήλια. Όταν αργότερα καταργήθηκαν τα μακριά μανίκια αφαιρέθηκαν μαζί και τα μαντήλια. Όμως επειδή ο χορός ήταν εντυπωσιακός, για να τον χορέψουν κρατούσαν τα μαντήλια στα χέρια[88].

Στο χορό με τα μαντήλια τα ζευγάρια χορεύουν πότε απέναντι και πότε πλάτη με πλάτη. Όταν τα ζευγάρια χορεύουν απέναντι, το σώμα γέρνει δεξιά αριστερά σύμφωνα με το ρυθμό. Τα βήματα γίνονται σε τέσσερις χρόνους δεξιά και τέσσερις αριστερά.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΟΡΟΥ

Α' ΜΕΡΟΣ	Το δεξί πόδι πατά δεξιά με μικρό βήμα και δίπλα του έρχεται και πατά το αριστερό (1,2)-(έ-να)
	Επανάληψη (3,4)-(δύ-ο)
	Επανάληψη (5,6)-(τρί-α)
	Επανάληψη (7,8)-(τέσ-σερα)
Β' ΜΕΡΟΣ	Το δεξί πόδι πατά προς τα αριστερά πάνω από το δεξί με μικρό βήμα και δίπλα του έρχεται και πατά το αριστερό (1,2)-(έ-να)
	Επανάληψη (3,4)-(δύ-ο)
	Επανάληψη (5,6)-(τρί-α)
	Επανάληψη (7,8)-(τέσ-σερα) Τα χέρια κρατώντας τα μαντήλια περίπου στο ύψος του προσώπου κινούνται σύγχρονα με τα βήματα, δηλαδή σε τέσσερις χρόνους δεξιά, τέσσερις αριστερά.

[88] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 74.

Στη συνέχεια του χορού τα ζευγάρια πηγαίνουν πότε δεξιά και πότε αριστερά και το σώμα γέρνει προς τα εμπρός. Τα βήματα είναι ίδια όπως περιγράφονται στον πίνακα. Όταν πηγαίνουν δεξιά το αριστερό χέρι είναι χαμηλά, το μαντήλι σχεδόν το σέρνει στο έδαφος ενώ το δεξί βρίσκεται περίπου στο ύψος του προσώπου. Όταν πηγαίνουν αριστερά το δεξί χέρι κρατάει το μαντήλι χαμηλά ενώ το αριστερό βρίσκεται περίπου στο ύψος του προσώπου. Όταν τα ζευγάρια έρχονται πλάτη με πλάτη, τα χέρια είναι λυγισμένα στους αγκώνες ανοιχτά κρατώντας τα μαντήλια πάνω από το ύψος των ώμων. Το σώμα γέρνει πάλι δεξιά αριστερά, το ίδιο και τα χέρια ενώ συγχρόνως από τη θέση αυτή πλάτη με πλάτη γυρίζουν και οι δυο μαζί σχηματίζοντας έναν κύκλο γύρω από τους εαυτούς τους. Η μουσική καταλήγει σε πιο γρήγορο ρυθμό, το Ζεϊνόμ, αλλά τα βήματα παραμένουν ίδια[89].

[89] Μαργαρίτη Α., ό.π., σ. 123. Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 74.

Χορός με τα μαντήλια

Από το αρχείο του συλλόγου Πλατέος ‘‘ο Βαρασός’’

Τα τραγούδια που συνόδευαν αυτό το χορό είναι τα παρακάτω:

Τσιπ σωρεύταν σου Παπαθόδωρου το δώμα κρουν το τσαλγή τζιπ γρεύουν τα σο στόμα.	Όλοι μαζεύτηκαν στου Παπαθόδωρου την ταράτσα παίζουν τα όργανα, όλοι τα κοιτούν στο στόμα.

Τα φσαχ' ήρταν φορεμένα μο τα δζηλγίδε στη στράφι ηφαράν τα δζαι τα τσαλγήδε.	Τα παλικάρια ήρθαν φορώντας τα ''δζηλγίδε'' στο πέρασμά τους έφεραν και τα όργανα.
Ήρτανε δζαι οι νυφάδε μο τα μαντήλε φορεσάνε τα γουμάσε δζαι τα ποστάλε.	Ήρθανε και οι νύφες με τις μαντίλες φορώντας τα μεταξωτά και τα ''ποστάλε''.
Φορέσανε τα γουμάσε δζαι τζαχλάντσανε τα κορτσόκκα τουζιεστάνε δζι' ισταχλάντσανε ειδαντάνε δζαι τα φσάχε δζι' ισταχλάντσανε.	Φόρεσαν τα μεταξωτά και σείστηκαν πρόσχαρα τα κορίτσια στολίστηκαν και όλοι παθιάστηκαν τις είδαν τα παλικάρια και σάστισαν.
Πασλάτ' σεν δζι' η φουρτάνα μο τον κεμανή να 'κόψη τραγώδι να ιδούμε 'πα ινή.	Άρχισε και ο Φουρτουνίδης με τον κεμανή του να φτιάξει τραγούδι, να δούμε τι θα γίνει.
Ήρτε δζαι του Τερέ ο Βασίλ' μο το τέφι του κρούντα ισταχλούδε δζαι μο το κέιφι του.	Ήρθε και ο Βασίλης του Τερέ με το ντέφι του βαράει παθητικά και με το κέφι του[90].

ΣΕΗΤΑΤΑ – ΣΕΗΤΑΤΑ

Ο χορός αυτός χορευόταν σε αντικριστό σχήμα στο τέλος της γαμήλιας τελετής από δύο παντρεμένες γυναίκες μεγάλης ηλικίας συνήθως από το περιβάλλον της νύφης. Φορούσαν μαντήλια στο κεφάλι που κάλυπταν το πρόσωπο έτσι ώστε να φαίνονται μόνο τα μάτια τους. Τραγουδούσαν δίχως

[90] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 77.

όργανα συγγενείς και φίλες της νύφης σ' έναν κύκλο, ενώ οι χορεύτριες κινούνταν αργά με μικρά συρτά βήματα αντικριστά σαν να ασπάζονταν η μία την άλλη. Έκαναν μιμητικές τρεμουλιαστές κινήσεις των χεριών, σαν να αποχαιρετίζονταν αλλάζοντας ρυθμικά τις θέσεις τους[91]. Είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικός χορός και η μελωδία του βαριά θρηνητική. Αρχικά αποδίδεται σε ελεύθερο ρυθμό, που προοδευτικά γυρίζει σε δίσημο μέτρο 2/4. Μαρτυρίες προσφύγων αναφέρονται για παρόμοιο χορό που χορευόταν στην αρχαιότητα προς τιμήν της θεάς Δήμητρας, από παντρεμένες γυναίκες. Σύμφωνα με αυτή την παράδοση των Φαρασιωτών, ο χορός "Σεήτατα Σεήτατα" αναπαριστά τον αποχωρισμό της Δήμητρας με την κόρη της Περσεφόνη.[92]

Οι στίχοι του τραγουδιού που διασώθηκαν είναι οι παρακάτω:

Σεήτα-τα, σεήτα-τα, σο μέγον το ρουσί, να μην πεσώσετε, πνώσετε, σου Χούναρη το σπήλο.	Πήγαινέ την, πήγαινέ την στο μεγάλο το βουνό κι αν δεν προλάβετε (να φτάσετε), κοιμηθείτε στου Χούναρη τη σπηλιά[93].

Σύμφωνα με μία παράδοση, ένας νέος από το Ξουρδζάιδι, έκλεψε μία κοπέλα από το Βαρασό, όταν εκείνη πήγε το απόγευμα στη βρύση για νερό. Η απαγωγή έγινε με την προτροπή και τη βοήθεια μιας προξενήτρας που τους τραγούδησε και το παραπάνω τραγούδι επειδή ο Βαρασός από το Ξουρδζάιδι απείχε περίπου τρεις ώρες. Το Ξουρδζάιδι όπως ανέφερα στη αρχή της

[91] Ράφτης Ά., εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού χορού, Αθήνα 1995, σ. 572. Τυροβολά Β., ό.π., σ. 133. Μαργαρίτη Α., ό.π., σ. 124. Στράτου Δ., Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί, Αθήνα 1979, σ. 74,82,83.
[92] Τυροβολά Β., ό.π., σ. 133. Παπαδόπουλος, Ι., Χοροί της Καππαδοκίας, Αθήνα 2002, σελ. 6-13.
[93] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., ό.π., σ. 221.

εργασίας μου, ήταν ελληνικό χωριό που διαλύθηκε το 1875 περίπου και βρισκόταν Ν.Δ. του Βαρασού, πίσω από το «Μέγον το Ρουσί», ενώ πάνω στο δρόμο ψηλά στην πλαγιά του ομώνυμου βουνού βρισκόταν του «Χούναρη ο Σπήλος». Και ανάμεσα στα δυο βουνά ένα βαθύ φαράγγι το «Γιολάχι» μέσα στο οποίο κυλούσε ορμητικό νερό «το Μέγον το Δζουβάιδι» (μεγάλο ρυάκι) και στη συνέχεια έμπαινε σε μία μικρότερη χαράδρα ώσπου στο τέλος ενωνόταν με τον Ζαμάντη ποταμό. Οι Φαρασιώτες πίστευαν ότι στο Γιολάχι βρισκόταν η είσοδος του κάτω κόσμου και ότι το ποτάμι οδηγούσε εκεί. Η συνήθεια της απαγωγής στους Έλληνες αποτελεί πανάρχαια κληρονομιά και υπάρχουν πολλά παραδείγματα από την αρχαία ελληνική μυθολογία και ιστορία. Όπως η απαγωγή της Περσεφόνης, της κόρης της θεάς Δήμητρας, από τον Πλούτωνα, το θεό του κάτω κόσμου και του Άδη. Η Δήμητρα με τη θεϊκή της αντίδραση πετυχαίνει να μοιραστεί ο χωρισμός της κόρης της σε έξι μήνες στον κάτω και έξι μήνες στον πάνω κόσμο. Η αντάμωση της μητέρας με την κόρη είναι σαφώς πολύ συγκινητική ενώ κατά την κάθοδο φρικτή[94].

Και η υπόθεση της νέας τραγωδίας ξετυλίγεται ανάμεσα στο μέγον το Ρουσί και του Χούναρη το βουνό, στο μέγον το Δζουβάϊδι και το Γιολάχι όπου σύμφωνα με τη ντόπια παράδοση ήταν η είσοδος του Άδη[95].

Το τραγούδι που έλεγαν στο χορό αυτό κατά κάποιο τρόπο προέτρεπε τους νεόνυμφους να βιαστούν για να προφτάσουν να περάσουν στο Μεγάλο Βουνό (κοντά στο Βαρασό). Να πάρει ο γαμπρός τη νύφη και να την πάει στης ζωής το μεγάλο, το ψηλό το βουνό, κι αν δεν προλάβουν να διαβούν το μεγάλο ρυάκι για ν' ανεβούν στο μεγάλο βουνό, μην πάνε και καταπέσουν

[94] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 85- 86.
[95] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 85.

στην είσοδο του κάτω κόσμου, αλλά να κοιμηθούν πιο κοντά στη σπηλιά του Χούναρη[96].

Επειδή πολλοί από τους στίχους του παλαιού τραγουδιού ξεχάστηκαν, ο Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ. σύμφωνα με την παράδοση για την ιστορία του τραγουδιού έγραψε τους παρακάτω στίχους:

Σεήτατα, σεήτατα σο Μέγον το Ρουσί να μην πεσώσετε, πνώσετε, σου Χούναρη το σπήλο δζαι 'στερου σκοτεινά ταρνά σηκωθείτε. Χυτάτε, χυτάτε σου να γρέπ΄ δεβάτε σο μέγον το δζουβάιδι δζαι πιτζεί αστιέσετε σην Κουρκουζού σο Ξουρδζάιδι.	Πηγαίνετέ την, πηγαίνετέ την στο μεγάλο το βουνό κι αν δεν προλάβετε, κοιμηθείτε στη σπηλιά του Χούναρη. και ύστερα πέφτει η σκοτεινιά γρήγορα να σηκωθείτε. Πηγαίνετε παγαίνετε όσο να βλέπετε προχωρήστε στο μεγάλο το ρυάκι και από εκεί περάστε στην Κουρκουζού στο Ξουρδζάιδι.
Ταρνέψτε, ταρνέψτε, βκάτε Ξουρζδαϊδώτοι πιρ μη σες γροιτζήσουν δζ' έρτουνε οι Βαρασώτοι. Μη πάρουν στα σέρε σας το κορίτσι τη νύφη δζαι στέρου ά 'πεμείνετε	Γρήγορα γρήγορα βγείτε Ξουρδζαϊδιώτες πριν σας προλάβουν και έρθουν οι Βαρασιώτες. Μην πάρουν απ' τα χέρια σας το κορίτσι τη νύφη και κατόπιν απομείνετε

[96] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 87.

δεχούς κουμάσι ρνίθι. Μη χυτήσουν δζαι να ‘ρτούνε μο τα δρά τα μασαίρε δζαι πάρουνε ξοπίσω τη νύφη σας στα σέρε. Χυτάτε έ φσάχε, ταρνά έ Βαρασώτοι ντραπιέσαν μες σήμερό μας οι Ξουρδζαϊδώτοι.	δίχως να έχετε ορνιθώνα. Μη κινήσουν κι έρθουνε με τα μακριά τους σπαθιά και πάρουνε πίσω τη νύφη απ΄ τα χέρια σας. Πηγαίνετε παλικάρια γρήγορα Βαρασιώτες μας ντρόπιασαν σήμερα οι Ξουρδζαϊδιώτες.

Χορός Σεήτατα-Σεήτατα

Από το αρχείο του συλλόγου Πλατέος ‘‘ο Βαρασός’’

Ο χορός που συνοδεύει το τραγούδι είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικός και η μελωδία του βαριά θρηνητική. Η εισαγωγή του τραγουδιού ξεκινάει με ένα θρηνητικό ήχο, οι χορεύτριες έρχονται με μικρά βήματα η μία κοντά στην άλλη και σε απόσταση ενός μέτρου περίπου.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΟΡΟΥ

Α' ΜΕΡΟΣ	Οι χορεύτριες είναι αντιμέτωπες με τα χέρια λυγισμένα στους αγκώνες έτσι ώστε να σχηματίζουν ημικύκλιο και οι παλάμες να βρίσκονται λίγο πιο πάνω από τους ώμους κάνοντας τρεμουλιαστές κινήσεις. Τα δάχτυλα των χεριών είναι ελαφρώς λυγισμένα ενώ ο δείκτης με τον αντίχειρα ακουμπούν μεταξύ τους στις άκρες.
	Το σώμα γέρνει πότε δεξιά και πότε αριστερά σύμφωνα με το ρυθμό του τραγουδιού με τρεμούλιασμα των βραχιόνων. Να σημειωθεί ότι οι χορεύτριες γέρνουν και οι δύο από την ίδια πλευρά, δηλαδή όταν η μία γέρνει προς την αριστερή της πλευρά η άλλη γέρνει προς τη δεξιά της αφού είναι αντιμέτωπες. Τα χέρια κάνουν τρεμουλιαστές κινήσεις μπροστά στο στήθος προς τη μεριά που γέρνει το σώμα.
	Αφού γείρουν μία φορά προς τη μία πλευρά, σηκώνουν το σώμα και γέρνουν προς την άλλη.
Β' ΜΕΡΟΣ	Στη συνέχεια σηκώνουν το σώμα και κάνουν ένα βήμα μπροστά με το δεξί πόδι και το αριστερό πόδι κλείνει δίπλα στο δεξί.
	$2^{ο}$ βήμα με το αριστερό μπροστά και κλείνει το δεξί δίπλα στο αριστερό. Εδώ οι χορεύτριες έρχονται ώμο με ώμο.
	$3^{ο}$ βήμα με το δεξί και ταυτόχρονα στροφή $180^{ο}$ έχοντας το βάρος του σώματος στο δεξί πόδι και αμέσως πατάει δίπλα στο δεξί το αριστερό πόδι. Και βρίσκονται πάλι

	αντιμέτωπες.

Το ίδιο γίνεται και από γονατιστή θέση. Στη συνέχεια σηκώνονται και αρχίζουν πάλι τις κινήσεις του χορού από την αρχή[97].

ΩΝΗΜΑ – ΩΝΗΜΑ

Το ωνημά-ωνημά είναι ένας ακόμη αντικριστός, καθαρά γυναικείος Φαρασιώτικος χορός. Το μουσικό μέτρο του χορού είναι 2/4. Σύμφωνα με την τοπική παράδοση παριστάνει το διάλογο μιας μητέρας με την κόρη της[98].

Τα λόγια του τραγουδιού είναι τα εξής:

Ωνημά, ωνημά αρ η κουτούα. Πή' ο Σάββας σα καρβώνε δζ' έκαψεν το χαράρι. Φόρτωσε αν τέγκι καρβώνε αν τέγκι δαδία. Ντράπη να 'ρτη μέρα δζι' ήρτεν το βράδυ. Ποίδζεν' τα δζαι τούτην το φσογγάτον δζαι δζούβρεν το τεγάνι. Να μη γ'νη σο τεγάνι πάλι 'ς γ'νη ση χαντρούκκα.	Βρε μάννα, βρε μάννα γίδα άκερη. Πήγε ο Σάββας στα κάρβουνα κι έκαψε το σακί. Φόρτωσε ένα φόρτωμα κάρβουνα ένα φόρτωμα ξύλα. Ντράπηκε όμως να γυρίσει ημέρα και ήρθε το βράδυ. Του έφτιαξε κι αυτή την ομελέτα και δε βρήκε το τηγάνι. Αν δε γίνει στο τηγάνι πάλι ας γίνει μέσα στον κουβά.

[97] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 86-87.
[98] Μαργαρίτη Α., ό.π., σ. 124.

Η παράδοση λέει όπως άλλωστε ομολογεί και το τραγούδι κάποτε μια χήρα που είχε νιόπαντρη κόρη ήθελε να παντρευτεί ένα νεαρό που τον έλεγαν Σάββα. Ο Σάββας λοιπόν πήγε μια μέρα στο βουνό να φτιάξει κάρβουνα για την αγαπημένη του και από τη βιασύνη του να γυρίσει κοντά της, άφησε τα κάρβουνα μισοσβησμένα. Αφού φόρτωσε τα σακιά με τα κάρβουνα στο μουλάρι και ξεκίνησε για το χωριό, κάηκε το ένα σακί και πέσανε τα κάρβουνα κάτω. Τότε ο Σάββας για αντίβαρο έδεσε ένα δεμάτι ξύλα, φτάνοντας όμως απέναντι από το χωριό ντράπηκε να μπει μέσα και περίμενε μέχρι να νυχτώσει για να μην καταλάβουν το πάθημά του. Η χήρα όμως που τον περίμενε να γυρίσει στο χωριό, τον είδε απέναντι και έφτιαξε για να του προσφέρει ένα «σφογγάτο» (ομελέτα). Επειδή όμως δεν έβρισκε μέσα στη βιασύνη της το τηγάνι έφτιαξε την ομελέτα σ' έναν κουβά. Πήρε λοιπόν τον κουβά και βγήκε στους δρόμους για να τον προλάβει στη βρύση που ήταν στην είσοδο του χωριού. Την είδαν όμως οι χωριανοί και η ντροπή που πήρε η οικογένειά της ήταν μεγάλη. Έτσι η κόρη της σε ένα συγγενικό γλέντι που παρευρισκόταν και η μητέρα της, σηκώθηκε και τραγούδησε διακωμωδώντας έτσι το πάθημα της μητέρας της και του αγαπημένου της[99].

Ο χορός αυτός χορεύεται από ένα ζευγάρι ή από δύο.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΟΡΟΥ

Α' ΜΕΡΟΣ	Οι χορεύτριες στέκονται αντιμέτωπες. Το δεξί πόδι κάνει ένα βήμα πλάγια προς τα δεξιά, το αριστερό κλείνει δίπλα στο δεξί (1,2)-(έ-να) Ταυτόχρονα χτυπούν με τις παλάμες τους μηρούς τους και

[99] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 88.

	μετά χτυπούν παλαμάκια)
	Το αριστερό πόδι κάνει ένα βήμα πλάγια προς τα αριστερά, το δεξί κλείνει δίπλα στο αριστερό (3,4)- (δύ-ο).
	Επανάληψη προς τα δεξιά (5,6)-(τρί-α)
	Επανάληψη προς τα αριστερά (7,8)-(τέσ-σερα)
Β' ΜΕΡΟΣ	Στη συνέχεια ένα βήμα μπροστά με το δεξί πόδι και δίπλα του κλείνει το αριστερό (1,2)-(έ-να)
	$2^{ο}$ βήμα πάλι με το δεξί και δίπλα του κλείνει το αριστερό (3,4)-(δύ-ο). Τα ζευγάρια εδώ έρχονται ώμο με ώμο.
	$3^{ο}$ βήμα πάλι με το δεξί και δίπλα του κλείνει το αριστερό (5,6)-(τρί-α).
	$4^{ο}$ βήμα πάλι με το δεξί και δίπλα του κλείνει το αριστερό (7,8)-(τέσ-σερα). Εδώ γυρίζουν αντιμέτωπες κάνοντας στροφή $180^{ο}$. Και συνεχίζουν τα ίδια βήματα από την αρχή χτυπώντας τώρα τις παλάμες μεταξύ τους και παλαμάκια.

Η ίδια φιγούρα γίνεται και γονατίζοντας. Χτυπούν με τις παλάμες το έδαφος προς τη δεξιά μεριά και μετά παλαμάκια. Το ίδιο και από αριστερά και μετά παλαμάκια και στη συνέχεια χτυπούν τις παλάμες τους μεταξύ τους. Τέλος σηκώνονται και συνεχίζουν τα βήματα από την αρχή μέχρι να τελειώσει το τραγούδι[100].

[100] Ράφτης Ά., ό.π., σ. 765. Μαρτυρία Κοσκερίδη Ε.

Χορός Ωνημά, γυναικείος χορός από τα Φάρασα της Καππαδοκίας.

ΤΑ ΚΟΥΣΟΚΚΑ

Ένας από τους γυναικείους χορούς των Φαράσων ήταν και τα κουσόκκα (σκαφιδάκια). Ελεύθερος, αντικριστός χορός ο οποίος ονομάστηκε έτσι διότι οι χορεύτριες έχουν τα δάκτυλα των χεριών τους ελαφρά λυγισμένα, ενώ ο αντίχειρας και ο δείκτης ακουμπούν στις άκρες τους και δημιουργούν μια αμυγδαλωτή οπή, παίρνοντας έτσι η παλάμη το σχήμα της σκαφίδας. Το μουσικό μέτρο του χορού είναι 2/4. Οι χορεύτριες κινούνται ελεύθερα στο χώρο, αλλάζουν θέσεις μεταξύ τους ή κάνουν επιτόπιες στροφές. Τα χέρια ανεβοκατεβαίνουν μπροστά από το πρόσωπο σύμφωνα με το ρυθμό του τραγουδιού διαγράφοντας ημικύκλια. Και σ' αυτό το χορό τα περισσότερα τραγούδια που διασώθηκαν είναι τούρκικα. Παρακάτω παραθέτω ένα από τα νεώτερα τραγούδια που γράφτηκαν πάνω στο σκοπό αυτό και τραγουδήθηκαν από τους Φαρασιώτες.

Τα κορίτσε τζιπ σηκώθαν χορεύουν ισταχλούδε συ κάτσές δζαι νανούσε ‘πό μακρά μεραχλούδε. Θωρώ σε δεχούς φεράχι πιαίνει με το μεράχι. Με γω ‘σένα ‘γαπάγω σε δζι ‘ η ψυσή σου πως πάγωσε; Σήκω να μπης σο χορό να ιδώ δζαι ‘γω να χαρώ. Σο δζουφάλ’ τσου να ‘κώσω χρουσία δζαι ν’ τα δώσω. Σάμου βκαιν’ σο πεγάιδι κοντά ‘δζει σο Δζουβάιδι να εμώσ’ ς τα βτόκκα σου νανούμε τα καδζόκκα σου. Είπες με ‘τι ‘γαπώσε ‘γω παλ’ είπα ‘τι πονώ σε δώδζες με συ τον ταρό να μπω σην καρτία σου χρούσκο νερό. Να εμώσ’ ς συ το βτόκκο σου να εμώσω το καρδόκκο μου να ινή η ζωή μας λουβάιδι να ‘δρεύεται μο ζ’ αγάπης	Τα κορίτσια όλα σηκώθηκαν χορεύουν ορεξάτα εσύ όμως κάθησες και συλλογιέσαι από μακριά με καημό. Σε βλέπω χωρίς ενδιαφέρον με πιάνει το μεράκι. Μα εγώ εσένα σ’ αγαπάω και πως πάγωσε η ψυχή σου; Σήκω να μπεις στο χορό να σε δω κι εγώ να χαρώ. Πάνω από το κεφάλι σου να γυρίσω χρυσά (νομίσματα) και να τα δώσω. Όταν ανεβαίνεις στη βρύση κοντά εκεί στο ρυάκι να γεμίσεις τα δοχεία σου σκέφτομαι τα λόγια σου. Μου είπες ότι μ’ αγαπάς και σου είπα ότι σε πονώ μου έδωσες εσύ την ευκαιρία να μπω στην καρδιά σου σαν το κρύο το νερό. Εσύ να γεμίσεις το δοχείο σου κι εγώ την καρδούλα μου να γίνεται η ψυχή μας λιβάδι που θα ποτίζεται από της αγάπης μας

το πεγάιδι.	τη βρύση[101].

ΑΝΔΡΙΚΟΙ ΧΟΡΟΙ

Ο ΧΟΡΟΣ ΜΟ ΤΑ ΧΟΥΛΙΕΡΕ (Ο ΧΟΡΟΣ ΜΕ ΤΑ ΚΟΥΤΑΛΙΑ)

Ο χορός με τα κουτάλια σε δίσημο μέτρο 2/4 χορευόταν παλαιότερα μόνο από άντρες διότι δεν επιτρεπόταν τη συμμετοχή της γυναίκας στο συγκεκριμένο χορό (εθεωρείτο μεγάλη απρέπεια για τις γυναίκες να χορεύουν με τα κουτάλια). Αργότερα, και όταν ακόμη οι κοινωνικές δομές επέτρεψαν τη συμμετοχή της, διατηρήθηκε η αμιγής συμμετοχή με ζευγάρι μόνο ανδρών ή μόνο γυναικών[102].

Κάθε χορευτής κρατά σε κάθε του χέρι ένα ζευγάρι ξύλινα κουτάλια και συνοδεύουν μ' αυτά ρυθμικά το τραγούδι παράλληλα με το χορό τους. Τα κουτάλια τα κρατούν με τέτοιο τρόπο ώστε το καμπύλο τμήμα του ενός κουταλιού να χτυπάει το καμπύλο τμήμα του άλλου. Το ένα κουτάλι τοποθετείται ανάμεσα στον αντίχειρα και τον δείκτη και το άλλο ανάμεσα στο μέσο και παράμεσο δάχτυλο[103].

[101] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 80-81.
[102] Τυροβολά Β., ό.π., σ. 134.
[103] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 91.

Χορός με τα κουτάλια –Μουσικό οδοιπορικό με τη Δόμνα Σαμίου το 1977 στο Πλατύ Ημαθίας

Τα βήματα του χορού είναι έξι και ολοκληρώνονται σε δύο μουσικά μέτρα[104].

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΟΡΟΥ

Α' ΜΕΡΟΣ	Το δεξί πόδι πατάει δεξιά με σύγχρονη κίνηση των χεριών δεξιά (1)
	Έρχεται το αριστερό και πατάει δίπλα στο δεξί και στη συνέχεια πάλι πατάει το δεξί πόδι (2,3) Τα χέρια κατά τη διάρκεια των τριών βημάτων είναι πάντα δεξιά.
Β' ΜΕΡΟΣ	Το αριστερό πόδι πατάει προς την αριστερή πλευρά με σύγχρονη κίνηση των χεριών αριστερά (1)
	Έρχεται το δεξί και πατάει δίπλα στο αριστερό και στη συνέχεια πάλι πατάει το αριστερό πόδι. Τα χέρια κατά τη διάρκεια των τριών βημάτων είναι πάντα αριστερά (2,3)

[104] Κόκκινος Γ., ό.π., σ. 307-308.

Ξύλινα κουτάλια που χρησιμοποιούσαν οι Φαρασιώτες στο χορό μο τα χουλιέρε (με τα κουτάλια)

Παραθέτω παρακάτω νεώτερα τραγούδια που γράφτηκαν στα Φαρασιώτικα πάνω στη μουσική αυτού του χορού[105]:

1. Έ κορτσόκκο τα ιραχάνε σ' αν τα τσακώσω μο το ζόρι 'α μπω σα γκάλε σ' α πνώσω. Μην τα τσακώνεις ένι κρίμα ήντε τα σάνα. Έ κορτσόκκο λέω σε τα αν τα τσακώσω χερ σο φύ'ο μο α λίρα α το πλερώσω.	1. Έ κορίτσι τα βασιλικά σου αν τα τσακώσω με τη βία στην αγκαλιά σου θα πέσω να κοιμηθώ. Μην τα τσακώνεις είναι κρίμα, είναι δικά σου. Έ κορίτσι σου το λέω, αν τα τσακώσω κάθε φύλλο με μία λίρα θα το πληρώσω.

[105] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 92-93.

2. Σον κόσμο πάνου είνται δυο τόινα είσαι συ, είσαι συ έμπαζ' μο τα σερόκκα σου αν γλυδζί κρασί, κρασί. Τζιπ ναφ'φούνε να πεμείνουμ' γω δζαι συ, δζαι συ. Δζ' αζ α 'πω το κρασί α μπω σα γκαλόκκα σου αντί μαχτσούμι να παίξω μο τα μαλόκκα σου.	2. Στον κόσμο πάνω είναι δύο η μία είσαι συ, είσαι συ κέρνα με τα χεράκια σου το γλυκό κρασί, κρασί. Όλοι να φύγουν και να απομείνουμε εγώ και συ, και συ. Κι όταν πιω το κρασί να μπω στην αγκαλιά σου σαν το μωρό να παίξω με τα μαλλάκια σου.
3. Έβκα σο Ρουσί κάτσα σου 'μπελού το κατούκι ατσεί φίλτσα σε α φορά έχω λαϊκον μούτι. Έ κορτσόκκο χολιέστ' αν σε σκοτώσω α πάρω το μασαίρι 'α σε μασαιρώσω μο το ζόρι α μπω σα 'γκάλε σ' 'α πνώσω. Τί είπε σε δζαι κάκιωσες το σέρι μου δζο 'πιασες είσαι πολύ αρτσούζα, κατέχω τίνα 'μιέσες.	3. Βγήκα στο βουνό κι έκατσα στου αμπελιού την είσοδο εκεί σε φίλησα μια φορά έχω από σένα λίγο καημό. Έ κορίτσι θα θυμώσεις αν σε σκοτώσω θα πάρω το μαχαίρι να σε μαχαιρώσω με το ζόρι θα μπω στην αγκαλιά σου να κοιμηθώ. Τι σου είπαν και θύμωσες το χέρι μου δεν έπιασες είσαι πολύ ναζιάρα, μα ξέρω τίνος έμοιασες.
4. Εσ' αν καιρός δζο πήρα α χαρτίο 'ς δζαι τρομάζ' η καρτία μου αντί φύ'ο. Δέβαν μήνες δέβαν χρόνες πούτε δζο 'φάνη ότις τα 'κου το χήχι του τα	4. Είναι ένας καιρός που δεν πήρα γράμμα σου και η καρδιά μου τρέμει σαν το φύλλο. Πέρασαν μήνες, πέρασαν χρόνια πουθενά δεν φάνηκε όποιος τ' ακούει

χάνη. Κιοζλετίζω δζαι ‘τος πούτε δζο φάνη το τάρτι μου δζεντά μ’ αντί δεκράνι. ‘Σ ένι αρρός δζαι ‘γω ‘κομ’ έχω μούτι κοζλέτ’ σα τα ‘σ κοζλετίσω ‘λλ’ εν ‘κούτι. Ναρτ’ ο ταρός να δεβούν τα τάρτε μου να βκουμ’ δζαι μεις να χαρώ τα μάκε μου.	το μυαλό του το χάνει. Περιμένω κι αυτός πουθενά δεν φάνηκε το βάσανό μου με κεντά σαν δικράνι. Ας είναι γερός κι εγώ ακόμα έχω ελπίδα περίμενα κι ας περιμένω άλλο λίγο ακόμη. Να έρθει ο καιρός να περάσουν οι καημοί μου να παρουσιασθούμε κι εμείς να χαρώ τους κόπους μου.

Ο ΧΟΡΟΣ ΜΟ ΤΑ ΜΑΣΑΙΡΕ (Ο ΧΟΡΟΣ ΜΕ ΤΑ ΜΑΧΑΙΡΙΑ)

Ο χορός με τα μαχαίρια, σε εννεάσημο ρυθμό ζεϊμπέκικου (9/8), είναι καθαρά ανδρικός χορός, ο οποίος ανάλογα με το μέγεθος του μαχαιριού χαρακτηριζόταν βαρύς ή γρήγορος[106].

[106] Τυροβολά Β., ό.π., σ. 133.

Χορός με τα μαχαίρια

Από το αρχείο του συλλόγου Πλατέος ‘‘ο Βαρασός’’

Τον πολεμικό αυτό χορό λένε πως τον χόρευαν από πολύ παλιά οι μεγάλοι και ηλικιωμένοι άνδρες αρχικά και στη συνέχεια έβγαιναν να χορέψουν τα παλικάρια. Έλεγαν ακόμα πως ήταν ένα είδος άσκησης-προπόνησης των παλικαριών στην οπλασκία. Για να μην υποπτευτούν οι Τούρκοι πως ετοιμάζονται για πόλεμο, οι Φαρασιώτες συσχέτιζαν την ξιφασκία με το χορό. Η επιβίωση των χριστιανών ανάμεσα στους αλλόθρησκους εξαρτιόταν από την σωστή εκμάθηση της πολεμικής τέχνης και κυρίως του σπαθιού, αυτό άλλωστε το μαρτυρεί και ο ακόλουθος παλιός στίχος:

Μο τα ‘δρα μας τα μασαίρε ‘πνώνουμ’	Με τα μεγάλα μας τα μαχαίρια κοιμόμαστε,

ξυπνάμ' δζαί 'χουμ' τα σα σέρε.	ξυπνάμε και τα έχουμε στα χέρια.

Έπιαναν με το δεξί τους χέρι το σπαθί με τη λεπίδα στηριγμένη στον ώμο και την κόψη της προς τα επάνω. Χόρευαν με ρυθμικό βηματισμό και άλλοτε έσειαν τα σπαθιά τους επιδεικτικά κάνοντας μικρούς κύκλους και διάφορες κλίσεις του σώματος και άλλοτε γονάτιζαν πότε με το ένα και πότε με το άλλο γόνατο. Μετά από πολλά αλληλοχτυπήματα των σπαθιών, ο ένας χτυπούσε δυνατότερα πετώντας το σπαθί του αντιπάλου του στο χώμα. Τότε ο νικητής περήφανος για τη νίκη του γύριζε γύρω από το πεσμένο σπαθί με διάφορες κλίσεις του σώματος και κινήσεις του σπαθιού του, ενώ ο νικημένος χόρευε χωρίς σπαθί με ανοιχτά τα χέρια[107].

Σύμφωνα με μαρτυρία του Κολεμίδη Λευτέρη, ο χορός των μαχαιριών καθιερώθηκε μετά από μια νίκη που είχαν οι Φαρασιώτες, «οι Ακρίτες» όπως τους ονόμαζαν εκείνους που φύλαγαν το Βαρασό από διάφορους επιδρομείς. Από τη χαρά τους για τη νίκη τους σηκώθηκαν με τα μαχαίρια στα χέρια, άλλοι με μικρά και άλλοι με μεγάλα μαχαίρια και χόρευαν. Έτσι καθιερώθηκε ο χορός των μαχαιριών[108].

Οι Φαρασιώτες ''μασαίρι'' ονόμαζαν οποιοδήποτε μαχαίρι, σπαθί ή γιαταγάνι. Καυχιόνταν για την τέχνη τους στο χτύπημα με τα σπαθιά, τα οποία κατασκεύαζαν οι ίδιοι, μονόκοπα ή δίκοπα που τα ονόμαζαν ''δρα μασαίρε'' (μεγάλα μαχαίρια, σπαθιά) ή ''γαμάδε'' (κάμες)[109].

Οι στίχοι αυτού του τραγουδιού είναι:

[107] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 96-97.
[108] Μαρτυρία Κολεμίδη Λευτέρη.
[109] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 96-97.

Ψέω τα μαντήλε αμάν σήκω τα σέρε σ’ τα φσάχε χορεύουν αμάν μο τα μασαίρε. Σην τσάκα σ’ κάθουντ’ αηδόνε κάθουντ’ πριστιέρε τούνους τουφάγκ’ αν τα σύρρη τούνους τα σέρε. Να μη σε ειδώ α ημέρα γούζιμ πούτετ’ σο χορό. Πέττα αντί πριστιέρι αμάν έμπα σο χορό. Βδ’ δέστα στ’ ης να βκάλη τσίες αχ το μασαίρι σ’. Το μακρύ σου το πουσκούλι σην καρτία μ’ ένι κούλι. Σα μου σείνεις το μασαίρι θωρείσαι η ψυσή μου δζαι σαίρει.	Ψήλωσε τα μαντήλια αμάν σήκωσε τα χέρια σου τα παλικάρια χορεύουν αμάν με τα σπαθιά. Στην αγκαλιά σου κάθονται αηδόνια κάθονται περιστέρια τίνος τουφέκι θα τα τουφεκίσει τίνος τα χέρια. Να μη σε δω μια ημέρα αρνί μου πουθενά στο χορό. Πήδα σαν περιστέρι αμάν έμπα στο χορό. Χτύπα το στη γη να βγάλει σπίθες αχ το σπαθί σου. Το μακρύ σου πουσκούλι είναι ρόδο στην καρδιά μου. Όταν μου κουνάς το σπαθί σε βλέπει η ψυχή μου και χαίρεται.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΦΑΡΑΣΙΩΤΙΚΟ ΓΑΜΟ

(ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ ΦΑΡΑΣΩΝ)

Στα Φάρασα οι γάμοι γίνονταν με προξενιό. Όταν ένας νέος ήθελε να παντρευτεί έστελναν οι γονείς προξενιό με μια γυναίκα, που ήταν συγγενής του γαμπρού. Αν το προξενιό γινόταν δεκτό την επόμενη μέρα οι γονείς του γαμπρού πήγαιναν το σημάδι της νύφης που ήταν ένα κεντημένο μαντήλι ή ένα χρυσό φλουρί και το κρεμούσαν στο λαιμό της.

Σύντομα όριζαν την ημέρα του γάμου και άρχιζαν τις ετοιμασίες. Ο κουρτσένος (ο παράγαμπρος) έκοβε δαδιά και τα πήγαινε στο σπίτι του γαμπρού και του κουμπάρου για να τους φέγγουν στο δρόμο όταν θα πήγαιναν στο σπίτι της νύφης για το γλέντι. Οι φίλοι του γαμπρού μάζευαν ξύλα από το δάσος, τα φόρτωναν στα ζώα και τα πήγαιναν στο σπίτι του γαμπρού για να ψήσουν τα σφαχτά την επόμενη μέρα. Το βράδυ γλεντούσαν ασταμάτητα χορεύοντας το χορό «Μο τα χουλιέρε» (με τα κουτάλια) αλλά και άλλους χορούς. Το πρωί του Σαββάτου ετοίμαζαν τους μεζέδες, έστρωναν τα τραπέζια και συνέχιζαν το γλέντι όλη μέρα[110].

Τα χαράματα της Κυριακής μαζεύονταν στο σπίτι του γαμπρού οι φίλοι του για να τον ξυρίσουν και να τον ντύσουν. Ανέβαιναν στο δώμα και τον ξυπνούσαν με το χορό της Αβίτσας[111].

---

[110] Μελίκης Γ., Λαϊκός Χειμώνας ’84. Κελεκίδης Λ., Τα Φάρασα της Καππαδοκίας – Μνήμες Φαρασιωτών γερόντων, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 119-121.

[111] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 105. Μαρτυρία Κοσκερίδη Γεώργιου.

Ο ΧΟΡΟΣ ΤΗΣ ΑΒΙΤΣΑΣ

Στους αμιγείς ανδρικούς χορούς υπάγεται και ο χορός της Αβίτσας, σε δίσημο μέτρο 2/4. Ονομάστηκε έτσι διότι χορευόταν όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, πολύ νωρίς το πρωί (την αυγή), στο σπίτι του γαμπρού. Δυστυχώς το τραγούδι διασώθηκε μόνο σε τούρκικη παραλλαγή. Το τραγούδι και ο χορός άρχιζε σε χαμηλούς τόνους, για "να ξυπνήσει ο γαμπρός μο το μακό" (με το μαλακό) και στη συνέχεια γινόταν πιο έντονος[112].

Στο χορό αυτό οι χορευτές πιάνονται ο ένας δίπλα στον άλλο με τα μικρά τους δάχτυλα σχηματίζοντας έναν κύκλο χωρίς αρχή και τέλος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΟΡΟΥ

Α' ΜΕΡΟΣ	Τα βήματα του χορού ξεκινούν με το δεξί πόδι προς τα δεξιά, δεύτερο βήμα με το αριστερό και τρίτο πάλι με το δεξί. Στο τέταρτο βήμα το αριστερό πόδι έρχεται δίπλα στο δεξί και πατά στα δάχτυλα.
	Στο πέμπτο βήμα το αριστερό πόδι πατάει στο πλάι αριστερά και στο έκτο το δεξί πόδι έρχεται δίπλα στο αριστερό. Συγχρόνως τα χέρια κινούνται από το πρώτο βήμα μέχρι το έκτο μπρος-πίσω ενώ το σώμα στα τρία πρώτα βήματα έχει μια ελαφρά κλίση προς τα μέσα και ανορθώνεται στο τέταρτο βήμα.
Β' ΜΕΡΟΣ	Στη συνέχεια αλλάζει η μουσική και οι χορευτές κάνουν 12 βήματα περπατητά προς την αντίθετη φορά του κύκλου με τα χέρια τεντωμένα ψηλά
	12 βήματα προς τη φορά του κύκλου με τα χέρια κάτω και με το σώμα ελαφρώς σκυμμένο μπροστά

[112] Τυροβολά Β., ό.π., σ. 134. Παπαδόπουλος, Ι., ό.π., σ, 6-13.

	12 βήματα πάλι προς την αντίθετη φορά του κύκλου με τα χέρια τεντωμένα ψηλά.

Συνεχίζει ο χορός πάλι με τα έξι βήματα, με τη διαφορά ότι ο ρυθμός γίνεται πιο γρήγορος και στο τρίτο βήμα χτυπά το δεξί πόδι στο έδαφος και στο τέταρτο γίνεται μία αναπήδηση πάνω στο ίδιο πόδι με κάμψη του αριστερού ποδιού (το αριστερό γόνατο σχηματίζει γωνία 90°). Και στη συνέχεια πάλι τα 12 περπατητά βήματα προς τη φορά του κύκλου αλλά και στην αντίθετη φορά όπως αναλύθηκαν παραπάνω[113].

Χορός της Αβίτσας–Μουσικό οδοιπορικό με τη Δόμνα Σαμίου το 1977 στο Πλατύ Ημαθίας

Χορός της Αβίτσας–Μουσικό οδοιπορικό με τη Δόμνα Σαμίου το 1977 στο Πλατύ Ημαθίας

[113] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 101.

Επειδή το τραγούδι αυτό διασώθηκε μόνο στα τούρκικα, ο πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης πάνω στο σκοπό αυτού του τραγουδιού έγραψε τους παρακάτω στίχους στα Φαρασιώτικα:

Γαλήδζεψεν σ' άβγον ο πουσάκας μου δζι' εμώθην καυδζησία η τσάκα μου	Καβαλίκεψε στο άλογο ο πασάς μου και το στήθος μου γέμισε από το καύχημά μου
Δζι' ήδειξεν πωτ'ς είμεστ' εμείς οι Ρωμοί	Και έδειξε τι είμαστε εμείς οι Έλληνες
Ρωμοί χριστεν' είμαστε παλληκάρε.	οι Έλληνες χριστιανοί είμαστε παλικάρια.
Βκαλαίνουμ' τα μασαίρε στα θηκάρε στον ψόφο κρούμεν τ' εμείς τοις τουσμάνοι	Βγάζουμε τα σπαθιά απ' τα θηκάρια και μέχρι θανάτου βαράμε τους εχθρούς
σον τόπα μας σα πατούν τρών' πουσμάνι.	όταν έρχονται στον τόπο μας το μετανιώνουν[114].

Αφού λοιπόν ξυπνούσαν το γαμπρό οι φίλοι του με μουσική και χορό, τον έντυναν και του τραγουδούσαν το παρακάτω τραγούδι:

Φόρια-φόρια φοραίνουμε	Φορέματα-φορέματα σε ντύνουμε
γονέο γαμπρό φοραίνουμε	γαμπρέ από γόνο σε ντύνουμε
χ' ας ένι βκοημένο	ας είναι ευλογημένο
τσε πολυχρονεμένο	και πολυχρονεμένο
'ς το Σάμπι συγκομένο	από τη Δαμασκό παραγγελμένο

[114] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 102.

‘ς την Πόλη ‘πιταγμένο.	από την Πόλη σταλμένο.

Ενώ στο σπίτι της νύφης οι φίλες της την έντυναν και της τραγουδούσαν το τραγούδι:

Μαύρα φόρια βκαλίνουμε άσπρα φοριά φοραίνουμε χ’ ας ένι βκοημένο τσε πολυχρονεμένο ‘ς το Σάμπι συγκομένο ‘ς την Πόλη ‘πιταγμένο. Έβκη απ’ ‘ιτ’ ‘ς α φάνα φάνα δζόνι, ένι ‘ς νύφης η μάννα. Έβκη απ’ ‘ιτ’ ‘ς α παπάς παπάς δζόνι, ένι ‘ς νύφης ο τατάς.	Μαύρα φορέματα βγάζουμε άσπρα φορέματα σε ντύνουμε ας είναι ευλογημένο και πολυχρονεμένο από τη Δαμασκό παραγγελμένο από την Πόλη σταλμένο. Βγήκε από εκεί μια λαμπάδα λαμπάδα δεν είναι, είναι της νύφης η μάννα. Βγήκε από εκεί ένας παπάς, παπάς δεν είναι, είναι της νύφης ο πατέρας[115].

Οι γυναίκες, χόρευαν τον περίφημο χορό «μο τα γλέχε» (με τα μαντήλια), αλλά και άλλους αντικριστούς χορούς, όπως το ωνημά και τα κουσόκκα οι οποίοι αναφέρονται αναλυτικά στο προηγούμενο κεφάλαιο (αντικριστοί χοροί και τραγούδια των Φαράσων)[116].

Αφού έντυναν τους μελλόνυμφους τους συνόδευαν στην εκκλησία με όργανα και τραγούδια. Αργότερα, ο Φαρασιώτης Δημητρός Γουλάς από το

[115] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 105. Μαρτυρία Κοσκερίδη Γεώργιου.
[116] Τόσκα-Καμπά Σ., ό.π., σ. 118. Μελίκης Γ., Λαϊκός Χειμώνας ’84. Μαρτυρία Κοσκερίδη Βαγγέλη.

Πλατύ Ημαθίας, ο οποίος ήταν και οργανοπαίκτης για πολλά χρόνια στο σύλλογο Πλατέος «Ο Βαρασός», έγραψε πάνω στο σκοπό που έπαιζαν οι Φαρασιώτες όταν συνόδευαν τους μελλόνυμφους στην εκκλησία, το παρακάτω στιχούργημα:

1. Ξύπνα έβκην του Σαφαχού το άστρον φόρεσεν το νυφεκό τ'ς εν' τζίχλα άσπρο.	1. Ξύπνα, βγήκε το άστρο της Ανατολής φόρεσε (η νύφη) το νυφικό της το ολόασπρο.
2. Φόρεσεν η νύφη δζι έβκην ση στράτα η μάννα δζι ο τατάς τ'ς κουπώνουν δάκρα.	2. Ντύθηκε η νύφη και βγήκε στο δρόμο η μάννα κι ο πατέρας της δακρύζουν.
3. του α σε ειδούνε τα ισάνε σεστιάνε τα κούλε παριστιαίνε.	3. Όταν σε βλέπουν οι άνθρωποι σαστίζουν τα ρόδα συμφιλιώνονται.
4. Συ σε 'μένα δζο πονήγκες καρτία έμω την τσάκα σου μο τέφνε φύ'α.	4. Εσύ για μένα δεν πόνεσες καρδιά μου γέμισα την αγκαλιά σου με της δάφνης τα φύλλα.
5. Μο τα' ατσόντε ισάνε ήρτα κοντά σου μο χαλία έστρωσα τον οντά σου.	5. Με τόσους ανθρώπους ήρθα κοντά σου με χαλιά έστρωσα το δωμάτιό σου.

Πρώτος έφτανε ο γαμπρός και ακολουθούσε η νύφη με τη συνοδεία της. Όταν έφταναν στο προαύλιο της εκκλησίας, οι χορευτές σταματούσαν το χορό. Το μυστήριο του γάμου γινόταν το πρωί της Κυριακής μετά τη θεία λειτουργία. Κατά την τέλεση του μυστηρίου, στο «Ησαϊα Χόρευε» τους έριχναν σιτάρι και κουφέτα. Μετά τη στέψη όλοι πήγαιναν στο σπίτι του γαμπρού, στο δρόμο μπροστά από το ζευγάρι χόρευαν οι καλεσμένοι, ενώ ο κόσμος έβγαινε

στα παράθυρα και έριχνε σιτάρι στους νεόνυμφους. Κάπου - κάπου σταματούσαν για να χορέψουν κάποιοι μερακλήδες άντρες το χορό των μαχαιριών. Όταν έφταναν στο σπίτι, η μητέρα του γαμπρού έβαζε ένα υνί από το αλέτρι στην είσοδο για να το πατήσει η νύφη, έτρωγε το γλυκό που της έδινε η πεθερά της και περνούσε μέσα. Ο κόσμος διασκέδαζε με χορούς τραγούδια και πλούσιο φαγοπότι[117]. Ένα έθιμο που γινόταν στο Φαρασιώτικο γάμο, ήταν ο σατυρικός χορός «μο τα κοτσίθε» (με τις κολοκύθες). Άδειαζαν ένα κολοκύθι, όπου πάνω του κάρφωναν φτερά και αναμμένα κεριά. Το κολοκύθι αυτό το φορούσαν στο κεφάλι σαν κράνος από το σόι του γαμπρού και πείραζαν το συμπέθερο (τον πατέρα της νύφης) που του πήρανε την κόρη[118]. Στο τέλος της γαμήλιας τελετής, χόρευαν το χορό σεήτατα δύο παντρεμένες γυναίκες μεγάλης ηλικίας συνήθως από το περιβάλλον της νύφης. Το γλέντι και όλη η γαμήλια τελετή τελείωνε τα χαράματα της Δευτέρας. Οι οργανοπαίχτες έπαιζαν τον αποχαιρετιστήριο σκοπό «το καζελέρ» και οι τελευταίοι καλεσμένοι αποχωρούσαν τραγουδώντας και χορεύοντας. Το «καζελέρ» ήταν ένα τραγούδι αποχωρισμού και το τραγουδούσαν στα τουρκικά[119]:

Έι, καζελέρ, καζελέρ, γιολ κορουντού	Έι, καζελέρ, καζελέρ, φάνηκε ο δρόμος.

[117] Μελίκης Γ., Λαϊκός Χειμώνας ’84, Πλατύ 1984. Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 107. Μαρτυρία Κοσκερίδη Γεώργιου και Κοσκερίδου Στέλλας.

[118] Μαρτυρία Χουμπουρίδη Νίκου. Μελίκης Γ., Λαϊκός Χειμώνας ’84, Πλατύ 1984.

[119] Κελεκίδης Λ., Τα Φάρασα της Καππαδοκίας – μνήμες Φαρασιωτών γερόντων, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 107, 123-124. Μελίκης Γ., Λαϊκός Χειμώνας ’84, Πλατύ 1984. Μαργαρίτη Α., Ο χορός σε τρία χωριά της Καππαδοκίας, Λάρισα 1987, σ. 122-126. Μαρτυρία Κοσκερίδη Γεώργιου.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1. ΟΙ ΦΟΡΕΣΙΕΣ

Η φορεσιά, όπως και η μουσική είναι ένα συνθετικό στοιχείο του παραδοσιακού χορού. Είναι απαραίτητη στις σημερινές αναπαραστάσεις των παραδοσιακών χορών διότι βοηθάει το θεατή αλλά και το χορευτή να μπουν στο κοινωνικό σύστημα αναφοράς. Επομένως αποτελεί και ένα βασικό εργαλείο για την κατανόηση του ανθρώπου και της κοινωνίας. Σε μια φορεσιά μπορεί κανείς να ‘’διαβάσει‘’ την ιστορία και τις τοπικές συνθήκες ενός χώρου, τη διάρθρωση και τις αξίες μιας κοινωνίας. Τα μέρη μιας φορεσιάς έχουν αρχικά μια πρακτική χρησιμότητα: να κρύψουν ή να αναδείξουν ορισμένα μέρη του σώματος, να μεταφέρουν προσωπικά αντικείμενα κλπ. Εξετάζοντας λοιπόν ποιες είναι οι βασικές ανάγκες που καλύπτονται από τη φορεσιά, προκύπτουν συμπεράσματα για την καθημερινή ζωή των ανθρώπων που τη φορούν[120].

Η ανδρική φαρασιώτικη φορεσιά

Οι Φαρασιώτες στις γιορτές πάνω από το αντερί (εσωτερική πουκαμίσα) φορούσαν έναν τσόχινο σαγιά που έφτανε σχεδόν μέχρι τη μέση του μηρού. Ο σαγιάς ήταν αμάνικος με παπαδίστικο γιακά και όλο το μπροστινό του μέρος ήταν κεντημένο με χάντρες και πούλιες, με χρυσά και ασημένια σιρίτια. Στη μέση φορούσαν ένα φαρδύ ζωνάρι με ασημένια πόρπη

[120] Ράφτης Α., Ο κόσμος του ελληνικού χορού, Αθήνα 1985, σ. 53.

όπου περνούσαν σταυρωτά τα λεβόρε (είδος όπλου, κουμπούρα) και τα γαμαδόκκα (μικρά δίκοπα μαχαίρια). Στα πανηγύρια αντί του επίσημου σαγιά και της βαρυφορτωμένης ζώνης, φορούσαν τη μακριά πουκαμίσα και το ελαφρύ ζωνάρι. Για πανωφόρι φορούσαν το κουρκόκκο, που ήταν τσόχινο και έφτανε μέχρι τη μέση. Ήταν κεντημένο και στολισμένο και είχε μακριά μανίκια[121].

Η φορεσιά του γαμπρού αποτελείτο από το άσπρο φαρδύ παντελόνι που ήταν συνήθως υφαντό και το άσπρο αντερί που έπεφτε κάτω από το γόνατο. Επάνω από το αντερί ο γαμπρός φορούσε ένα τσόχινο επανωφόρι, που έφτανε λίγο πιο πάνω από το γόνατο και ήταν χωρίς κουμπιά. Ένα ασημί κορδόνι στόλιζε γύρω-γύρω την πλάτη και τα μανίκια και όλο το μπροστινό μέρος ήταν στολισμένο με σιρίτια. Γύρω από τη μέση έδεναν ένα φαρδύ, τσόχινο, χρωματιστό και κεντημένο ζωνάρι που κρεμόταν από την αριστερή πλευρά. Στο κεφάλι φορούσε ένα φέσι στο ίδιο χρώμα με το επανωφόρι, με μακριά φούντα που κρεμόταν στον ώμο. Γύρω από το φέσι έδεναν επάνω από το αυτί μια χρωματιστή κεντημένη μαντίλα. Το ντύσιμο το συμπλήρωνε ένα ζευγάρι μακριά τσουράπε (κάλτσες) και ένα ζευγάρι γεμενιά (είδος παπουτσιού) με τα ποστάλε. Τα ποστάλε ήταν το δερμάτινο συμπλήρωμα των γεμενιών που κούμπωναν γύρω από τον αστράγαλο και έφθαναν σχεδόν μέχρι τη μέση της κνήμης[122].

[121] Κελεκίδης Λ., ό.π., σ. 173-174.
[122] Κελεκίδης Λ., ό.π. σ. 174-175.

Η γυναικεία φορεσιά

Η γυναικεία Φαρασιώτικη φορεσιά αποτελείτο από τη μακριά πουκαμίσα, που ήταν είτε αμάνικη είτε με μανίκια και έφτανε μέχρι τους μηρούς, την ποδαρώνα που έφτανε μέχρι την κνήμη, το μακρύ σαλβάρι (φαρδύ παντελόνι) και τις υφαντές κάλτσες. Επάνω από τη μακριά πουκαμίσα φορούσαν ένα πουκάμισο που έδενε πίσω και ήταν κλειστό μπροστά. Ενώ στο κεφάλι φορούσαν μαντίλα. Στις γιορτές οι γυναίκες φορούσαν σαγιά που διέφερε από το σαγιά των ανδρών. Ήταν μακρύς μέχρι τη γάμπα, με δύο σχισίματα στο πλάι και ανοιχτός μπροστά, στολισμένος με τρέσα χρυσή και κεντημένος με χάντρες. Είχε μακριά μανίκια με τριγωνικά επικάρπια που προεξείχαν και δύο κεντημένα μαντήλια ήταν περασμένα και ραμμένα από τη μια γωνία τους κάτω από τα επικάρπια του σαγιά, έβγαιναν και κρέμονταν τριγωνικά έξω από τα μανίκια της ζακέτας. Ένα χρυσοκέντητο φαρδύ ζωνάρι με μια σκαλισμένη ασημένια πόρπη έδενε σφιχτά τη μέση. Από πάνω φορούσαν μια βαριά τσόχινη ζακέτα με μακριά μανίκια που ήταν κεντημένη με πούλιες, χάνδρες και χρυσό σιρίτι. Στο κεφάλι φορούσαν ένα φεσάκι με πλούσια χρυσή φούντα που κρεμόταν μέχρι τον ώμο, ενώ οι παντρεμένες γυναίκες φορούσαν μαντίλες. Το κεφάλι ακόμη το στόλιζαν με τρεις-τέσσερις σειρές από χρυσά φλουριά[123].

[123] Κελεκίδης Λ., ό.π. σ. 175-176. Τυροβολά Β., ό.π., σ. 133.

Εικ. από το βιβλίο του Κελεκίδη Λ. «Τα Φάρασα της Καππαδοκίας»

2. ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ

Η κατασκευή ενός οργάνου απαιτεί ορισμένες εξειδικευμένες γνώσεις. Είναι κανόνας ότι ποτέ δύο παραδοσιακά όργανα δεν είναι εντελώς όμοια, ακόμα κι αν είναι φτιαγμένα από τον ίδιο τεχνίτη[124].

Παρακάτω αναφέρονται τα μουσικά όργανα που χρησιμοποιούνται στην παραδοσιακή Φαρασιώτικη μουσική.

[124] Ράφτης Α., ό.π., σ. 71.

Κεμανής

Οι Φαρασιώτες και γενικά οι Έλληνες της Καππαδοκίας έπαιζαν ένα όργανο που λέγεται κεμανής ή καμανές. Όργανο φιαλόσχημο μακρύτερο από τη λύρα με συμπαθητικές χορδές και ήταν από τα βασικά όργανα που έπαιζαν οι Φαρασιώτες. Ο κεμανές υπήρχε από τη βυζαντινή και μεταβυζαντινή εποχή με διάφορες μορφές. Έχει έξι χορδές που παίζονται από το δοξάρι, και εκτός από αυτές έχει και μια δεύτερη σειρά από έξι συμπαθητικές χορδές που βρίσκονται κάτω από την πρώτη και δονούνται μόνες τους σε συντονισμό με τις επάνω χορδές. Υπάρχουν επίσης πεντάχορδοι και επτάχορδοι κεμανέδες. Οι χορδές που χρησιμοποιούνταν παλιά ήταν κυρίως από έντερα χοίρου, οι οποίες με την πάροδο των χρόνων αντικαταστάθηκαν από τις μεταλλικές[125]. Σύμφωνα με τον Χουμπουρίδη Νίκο, ο οποίος ήταν παλιός οργανοπαίκτης υπάρχει κεμανής και με τέσσερις βασικές χορδές και άλλες τέσσερις συμπαθητικές που βοούν στις παραπάνω [126].

Παντελής Φουρτουνίδης από το Πλατύ Ημαθίας– παλιός οργανοπαίκτης για πολλά χρόνια στο σύλλογο Πλατέος «Ο Βαρασός».
Μουσικό οδοιπορικό με τη Δόμνα Σαμίου το 1977 στο Πλατύ Ημαθίας

[125] Ράφτης Α., ό.π., σ. 79.
[126] Μαρτυρία του Χουμπουρίδη Νίκου.

Φιαλόσχημη Λύρα (κεμανές), Καππαδοκίας
Κατασκευή: Παντελής Φορτουνίδης,
Πλατύ Ημαθίας, 1967 (64 εκ.)

Ούτι

Είναι το βασικό όργανο της ανατολικής μουσικής και ίσως το παλαιότερο που διατηρείται στην αρχική του μορφή. Το έφεραν στην Ελλάδα οι πρόσφυγες μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922). Έχει μεγάλο αχλαδόσχημο ηχείο και στον τρόπο κατασκευής το ούτι μοιάζει με το λαούτο. Έχει παρόμοια μεγάλη καύκα και στρογγυλή ροζέτα στο καπάκι, αλλά το χέρι του είναι πολύ κοντό, χωρίς μπερντέδες. Έχει πέντε ζευγάρια χορδές κουρντισμένα σε Λα, Σολ, Ρε, Λα, Μι ή Σολ, Ρε, Λα, Μι, Ρε, καμιά φορά δε έχει και ενδέκατη χορδή. Παίζεται με πένα από ξύλο ή κέρατο. Είναι περισσότερο κατάλληλο για να παίζει μελωδία παρά για να συνοδεύει άλλα όργανα[127].

[127] Ρούμπης Γ., Ελληνικοί Χοροί, Γενικό Μέρος- Διδακτική- Μουσικοκινητική Ανάλυση, Αθήνα 1999, σ. 118. Ράφτης Α., ό.π., σ. 81.

Κουλάς Δημητρός οργανοπαίκτης του συλλόγου Πλατέος «Ο Βαρασός» (έπαιζε ούτι, κεμανή, βιολί) και τραγουδοποιός Φαρασιώτικων τραγουδιών.
Μουσικό οδοιπορικό με τη Δόμνα Σαμίου το 1977 στο Πλατύ Ημαθίας.

Ντέφι

Είναι ένα όργανο απλό στην κατασκευή και με το πιο εύκολο παίξιμο. Είναι ένας ρηχός κύλινδρος σκεπασμένος από τη μια πλευρά με ένα τεντωμένο δέρμα που μπορεί να είναι από πρόβατο, κατσίκι ή σκυλί. Κατασκευάζεται σε διάφορα μεγέθη, η διάμετρός του μπορεί να είναι από 20 έως 60 εκατοστά, και από αυτήν κυρίως εξαρτάται ο ήχος του. Στην περιφέρεια, περαστά στον ξύλινο σκελετό του έχει ζευγάρια από μπρούτζινους δίσκους (μικρά κύμβαλα) που κουδουνίζουν στο κάθε χτύπημα. Συνοδεύει όλα τα όργανα ή παίζεται μόνο του για να δίνει ρυθμό στο τραγούδι και στο χορό[128].

[128] Κόκκινος Γ., ό.π., σ. 108. Ράφτης Α., ό.π., σ. 72-73. Μαρτυρία Χουμπουρίδη Νίκου.

Κουλάς Κώστας, Φαρασιώτης πρώτης γενιάς, έπαιζε ντέφι και χτυπούσε με μεγάλη δεξιοτεχνία τα κουτάλια.
Μουσικό οδοιπορικό με τη Δόμνα Σαμίου το 1977 στο Πλατύ Ημαθίας.

Εκτός από τα παραπάνω μουσικά όργανα που θεωρούνταν ως βασικά όργανα των Φαράσων, έπαιζαν οι Φαρασιώτες και άλλα όργανα: Βιολί, τζουρά, ταμπουρά, φλογέρα καθώς επίσης, σύμφωνα με μαρτυρία του Χουμπουρίδη Νίκου και σαντούρι στο οποίο χτυπούσανε τις χορδές του οργάνου με κουτάλια[129].

[129] Μαρτυρία Χουμπουρίδη Νίκου.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Από τη συστηματική εξέταση των δεδομένων της εργασίας προκύπτουν:

- **Οκτώ θρησκευτικοί χοροί που συνοδεύονται από τραγούδι μέσα από τα έθιμα των Φαράσων:**

- «Τ' Έζ-Βασίλη», του Αγίου Βασιλείου.
- «Τ' Έ-γα Πάσκα», του Αγίου και Μεγάλου Πάσχα.
- «Του Ντίπασκα», του Αντίπασχα.
- «Τ' Άε-Κωσταΐνου», του Αγίου Κωνσταντίνου.
- «'Σ Παναγίας», της Παναγίας.
- «Τ' Άε-Χρυστιέσταμα», του Αγίου Χρυσοστόμου.
- «'Ζ Έ-Σοφίας», της Αγίας Σοφίας.
- «Τ' Άε-Δημήτρη δζαί Τ' Άες-Γιώρκη», των Αγίων Δημητρίου και Γεωργίου.

- **Έξι αντικριστοί χοροί (τέσσερις γυναικείοι και δύο αντρικοί):**

<u>Γυναικείοι χοροί</u>

- Ο χορός μο τα γλέχε (Με τα μαντήλια)
- Σεήτατα
- Ωνημά
- Ο χορός μο τα κουσόκκα

<u>Αντρικοί χοροί</u>

- Χορός μο τα χουλιέρε (Με τα κουτάλια)
- Ο χορός μο τα μασαίρε (Με τα μαχαίρια)

- **Οι χοροί που χορεύονταν σε έναν Φαρασιώτικο γάμο:**
- ο χορός της Αβίτσας,
- ο αποχαιρετιστήριος και
- όλοι οι παραπάνω αντικριστοί χοροί.

Οι θρησκευτικοί χοροί και τα τραγούδια των Φαράσων αναφέρονται στο τιμώμενο από την εκκλησία γεγονός ή Άγιο και χορεύονταν και τραγουδιόνταν τις ημέρες των εορτών. Οι αντικριστοί χοροί, χορεύονταν μόνο από ζευγάρι άνδρας με άνδρα ή γυναίκα με γυναίκα.

Οι χοροί των Φαράσων χαρακτηρίζονται για την απλότητα, τη σεμνότητα και το ήθος τους. Διαθέτουν αυστηρότητα στις κινήσεις, μεγαλοπρέπεια, θρησκευτικότητα και έχουν χαρακτήρα τελετουργικό. Οι στίχοι από τα θρησκευτικά τραγούδια των Φαράσων που κατόρθωσαν να σωθούν μας δείχνουν την ευσέβεια αλλά και το ήθος των κατοίκων.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Τα Φάρασα διακρίνονταν για τον ελληνικό τρόπο ζωής και παρ' όλο που βρίσκονταν ανάμεσα σε μια ευρύτερη τουρκόφωνη και αλλόθρησκη περιοχή, στο κέντρο μιας δύσβατης και άγριας χαράδρας, κατόρθωσαν να διατηρήσουν την εθνική τους ταυτότητα και τις παραδόσεις. Στα δύσκολα χρόνια της τουρκικής κυριαρχίας, όπως λένε οι τοπικές παραδόσεις, εύρισκαν εκεί καταφύγιο πολλοί Καππαδόκες χριστιανοί που προέρχονταν από τα

γειτονικά χωριά, ύστερα από τις καταστροφές που πάθαιναν στον τόπο τους[130].

Η επιτακτική ανάγκη ύπαρξης και επιβίωσής τους, οδήγησε στην ανάπτυξη ενός έντονου χριστιανο-θρησκευτικού και λατρευτικού στοιχείου, δημιουργώντας μια εθνογραφική εικόνα άμεσα συνδεδεμένη με τον τομέα της λατρείας. Ο χορός, προσαρμοσμένος στα λατρευτικά τυπικά, οδηγούσε τους Φαρασιώτες σε μια αμεσότερη επικοινωνία μεταξύ τους, διευκολύνοντας την επίτευξη του προσδοκώμενου λατρευτικού αποτελέσματος[131].

Τα Φάρασα ήταν από τα σημαντικότερα ελληνοκαππαδοκικά κέντρα, που κράτησε στο ακέραιο το γόητρο του καππαδοκικού ελληνισμού. Οι Φαρασιώτες διατήρησαν ήθη και έθιμα, τραγούδια και χορούς, που μπορούμε να τα χαρακτηρίσουμε ως τοπικά ιδιώματα[132].

Σπουδαία είναι τα τραγούδια και οι χοροί που χόρευαν οι Φαρασιώτες στις γιορτές και τα πανηγύρια, στους γάμους και τις διασκεδάσεις. Ακόμη μπορούμε να πούμε ότι το ορεινό συγκρότημα των Φαράσων αποτελεί μια μουσική πηγή. Οι Φαρασιώτες ήταν οι καλύτεροι μουσικοί της περιφέρειας και για το λόγο αυτό καλούνταν όχι μόνο από τους Έλληνες, αλλά και από τους Αρμένιους και τους Τούρκους στους γάμους και στις διάφορες διασκεδάσεις τους[133].

Αργότερα κατά την ανταλλαγή των πληθυσμών οι Φαρασιώτες πολύ λίγα τραγούδια έφεραν μαζί τους στη μητροπολιτική Ελλάδα στη Φαρασιώτικη

---

[130] Μέλπω Μ., Οι Ελληνικές κοινότητες Καππαδοκίας, Δελτίο κέντρου Μικρασιατικών σπουδών, τόμος πρώτος, Αθήνα 1977, σ. 72. Λουκόπουλος Δ., Πετρόπουλος Δ., ό.π., σ. 14.

[131] Τυροβολά Β., ό.π., σ. 131.

[132] Τσαλίκογλου Ε., Πότε και πως ετουρκοφώνησεν η Καππαδοκία, Μικ. Χρ. 14 (1970) 27. Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 5.

[133] Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 5.

διάλεκτο. Τα περισσότερα τραγούδια τους ήταν τούρκικα[134]. Ο Π. Καρολίδης έγραψε ότι τα ελληνικά δημοτικά τραγούδια, που αντικατοπτρίζουν τη γλώσσα ενός τόπου, στα Φάρασα ήταν σπάνια[135]. Κι αυτό γιατί οι Φαρασιώτες γιόρταζαν ομαδικά με χριστιανούς από τουρκόφωνα χωριά αλλά και με φίλους από γειτονικά τουρκικά και γι' αυτό χρησιμοποιούσαν στα τραγούδια τους τουρκικούς στίχους, διότι η τουρκική γλώσσα ήταν το κοινό σημείο επικοινωνίας μεταξύ των διαφόρων εθνοτήτων της Καππαδοκίας. Επί πλέον τα τραγούδια αυτά δυστυχώς δεν ήταν γραμμένα, αλλά σώθηκαν μόνο στην προφορική παράδοση από γενιά σε γενιά, με αποτέλεσμα να νοθευτούν οι στίχοι οι οποίοι αντικαταστάθηκαν από τούρκικους σε τέτοιο βαθμό, ώστε και αυτά ακόμη τα εορταστικά τραγούδια που είχαν σαν υπόθεσή τους την εξύμνηση του εορταζόμενου από την εκκλησία Αγίου, να νοθευτούν από τους ασυνάρτητους και ανάρμοστους τουρκικούς στίχους[136].

Επειδή λοιπόν τα Φάρασα περιστοιχίζονταν από τουρκόφωνους πληθυσμούς, η τουρκική επίδραση στα φαρασιώτικα ήταν πολύ ισχυρή και δεν περιοριζόταν σε έννοιες δευτερεύουσες, αλλά επεκτεινόταν και στις στοιχειώδεις έννοιες της καθημερινής ζωής, που αποδεικνύει πόσο είχε προχωρήσει η τουρκική επίδραση[137].

---

[134] Ανδριώτης Ν., Το γλωσσικό ιδίωμα των Φαράσων, Αθήνα 1948, σ. 11. Αναγνωστάκης Η.,-Μπαλτά Ε., Η Καππαδοκία των ζώντων μνημείων, Αθήνα 1990, σ. 66.
[135] Καρολίδης Π., Καππαδοκικά, Κωνσταντινούπολις, 1874, σ. 37.
[136] Πρωτοπρεσβύτερος Θεοδωρίδης Θ., ό.π., σ. 42. Λαμπρόπουλος Ε., ό.π., σ. 5-6.
[137] Ανδριώτης Ν., Το γλωσσικό ιδίωμα των Φαράσων, Αθήνα 1948, σ. 11.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η βιβλιογραφία πάνω στο συγκεκριμένο θέμα είναι πενιχρή, και οι περισσότερες βιβλιογραφικές πηγές δυσεύρετες, γι' αυτό αντιμετώπισα αρκετές δυσκολίες στη συλλογή του υλικού.

Δεν έχει προηγηθεί παρόμοια προσέγγιση του θέματος και οι δυσκολίες ήταν αναπόφευκτες. Οι περισσότερες βιβλιογραφικές πηγές αντλήθηκαν από αρχεία ιδιωτών και αυτό έκανε τη συλλογή ακόμα πιο δυσχερή. Αλλά και στοιχεία που αντλήθηκαν από συνεντεύξεις Φαρασιωτών, οι οποίοι στην πορεία έχουν φύγει από τη ζωή έκανε ακόμη πιο δύσκολη τη συγκέντρωση και καταγραφή πληροφοριών.

Πολλές πληροφορίες είναι διάσπαρτες και διαδίδονται προφορικά, πράγμα που δυσχεραίνει τη συγκέντρωσή τους. Ο πλούτος του υλικού όταν ακόμη ζούσαν οι πρόσφυγες πρώτης γενιάς ήταν τεράστιος. Από τότε μειώθηκε ραγδαία χωρίς κανείς να αντιληφθεί το μέγεθος της πολιτιστικής αυτής καταστροφής, διότι καθώς χάθηκαν οι πρόσφυγες πρώτης γενιάς, χάθηκαν μαζί τους στοιχεία που δεν έχουν καταγραφεί, με αποτέλεσμα να υπάρχουν κενά και ελλιπείς πληροφορίες.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα Φάρασα παρ' όλο που βρίσκονταν ανάμεσα σε μια ευρύτερη τουρκόφωνη και αλλόθρησκη περιοχή, στο κέντρο μιας δύσβατης και άγριας χαράδρας, κατόρθωσαν να διατηρήσουν την εθνική τους ταυτότητα και τις παραδόσεις. Η επιτακτική ανάγκη ύπαρξης και επιβίωσής τους, οδήγησε στην ανάπτυξη ενός έντονου χριστιανο-θρησκευτικού και λατρευτικού στοιχείου,

δημιουργώντας μια εθνογραφική εικόνα άμεσα συνδεδεμένη με τον τομέα της λατρείας.

Οι θρησκευτικοί χοροί και τα τραγούδια των Φαράσων χορεύονταν και τραγουδιόνταν τις ημέρες των εορτών προς τον τιμώμενο από την εκκλησία Άγιο. Οι αντικριστοί χοροί χορεύονταν σε διασκεδάσεις, πανηγύρεις Αγίων, σε γάμους (κατά τη διάρκεια εθίμων που γίνονταν πριν και μετά την τελετή) και χορεύονταν μόνο από ζευγάρι άνδρα με άνδρα ή γυναίκας με γυναίκα, διαφορετικά θεωρείτο μεγάλη απρέπεια.

Οι Φαρασιώτες χρησιμοποιούσαν στους θρησκευτικούς χορούς τη λαβή από τα ζωνάρια, στο χορό της Αβίτσας λαβή με χέρια πιασμένα από τα μικρά τους δάχτυλα ενώ στους αντικριστούς χορούς είχαν τα χέρια ελεύθερα.

Οι Φαρασιώτες ήταν οι καλύτεροι μουσικοί της περιφέρειας και για το λόγο αυτό καλούνταν όχι μόνο από τους Έλληνες, αλλά και από τους Αρμένιους και τους Τούρκους στους γάμους και στις διάφορες διασκεδάσεις τους. Μπορούμε να πούμε ότι το ορεινό συγκρότημα των Φαράσων αποτελούσε μια μουσική πηγή.

Στα Φάρασα, τα τραγούδια που τραγουδούσαν στη Φαρασιώτικη διάλεκτο ήταν σπάνια. Τα περισσότερα ήταν με τούρκικους στίχους, κι αυτό γιατί οι Φαρασιώτες γιόρταζαν και με φίλους από γειτονικά τουρκόφωνα ή τουρκικά χωριά και για το λόγο αυτό χρησιμοποιούσαν στα τραγούδια τους τουρκικούς στίχους, διότι η τουρκική γλώσσα ήταν το κοινό σημείο επικοινωνίας μεταξύ των διαφόρων εθνοτήτων της Καππαδοκίας. Επί πλέον τα τραγούδια αυτά δυστυχώς δεν ήταν γραμμένα, αλλά σώθηκαν μόνο στην προφορική παράδοση από γενιά σε γενιά, κι έτσι σιγά - σιγά οι Φαρασιώτικοι στίχοι νοθεύτηκαν και αντικαταστάθηκαν από τούρκικους.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Για τη διάσωση και διάδοση των Φαρασιώτικων χορών, προτείνεται να διδάσκονται ενδεικτικά κάποιοι από αυτούς τους χορούς στα σχολεία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Είναι ανάγκη λοιπόν το Υπουργείο Παιδείας Δια βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων να αντιμετωπίσει τους παραδοσιακούς χορούς, με μεγαλύτερη ευαισθησία διότι είναι ένα από τα βασικότερα στοιχεία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

Θα ήταν καλό ακόμη οι φορείς να φροντίσουν για μια ολοκληρωμένη έκδοση σε DVD των αυθεντικών χορών και τραγουδιών των Φαράσων της Καππαδοκίας και να διατεθούν σε χορευτικά συγκροτήματα των Δήμων αλλά και άλλων πολιτιστικών φορέων καθώς επίσης και στα Δημοτικά σχολεία, Γυμνάσια και Λύκεια.

Προτείνεται ακόμη να γίνουν παρόμοιες μελέτες και για άλλες περιφέρειες της Καππαδοκίας (Καισάρειας, Προκοπίου, Νεάπολης, Ακσεράι, Νίγδης) για να γίνουν γνωστοί οι χοροί και τα τραγούδια ολόκληρης της Καππαδοκίας μέσα από τα έθιμα και τις παραδόσεις.

Εύχομαι η μελέτη αυτή να γίνει αφορμή για παραπέρα μελέτες για να καταγραφούν και να διασωθούν πληροφορίες που δεν έχουν καταγραφεί, διαφορετικά θα χαθούν για πάντα, εφόσον θα χαθούν οι τελευταίοι μάρτυρες της παραδοσιακής κοινωνίας. Ιδιαίτερα εύχομαι να γίνει μελέτη στην επιτόπια έρευνα, ώστε να συμπληρωθούν και να διασταυρωθούν οι πληροφορίες.

Ως μελλοντική έρευνα προτείνεται η ανάλυση των Φαρασιώτικων χορών σε βάθος, μέσα από μια πολύπλευρη προσέγγιση, αφού αποτελεί μια ιδιαίτερα σύνθετη δραστηριότητα.

Ακόμη η μελέτη των Φαρασιώτικων χορών σαν κοινωνικό φαινόμενο εκείνης της εποχής αλλά και της σημερινής, μπορεί να μας δώσει πολύ χρήσιμα συμπεράσματα.

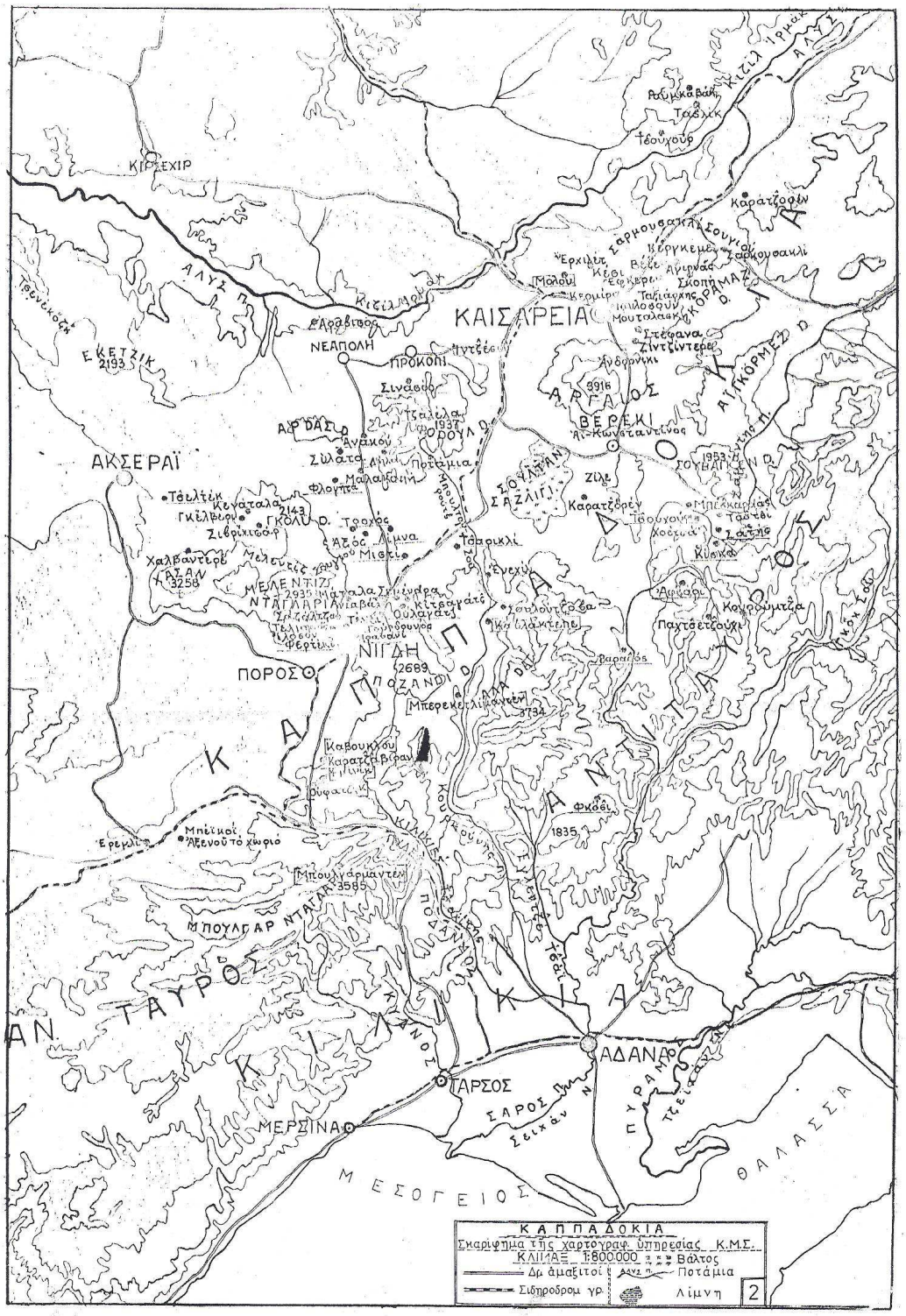

Χάρτης της Καππαδοκίας: Αναστασιάδη Β., Η σύνταξη στο Φαρασιώτικο ιδίωμα της Καππαδοκίας, Θεσσαλονίκη 1976.

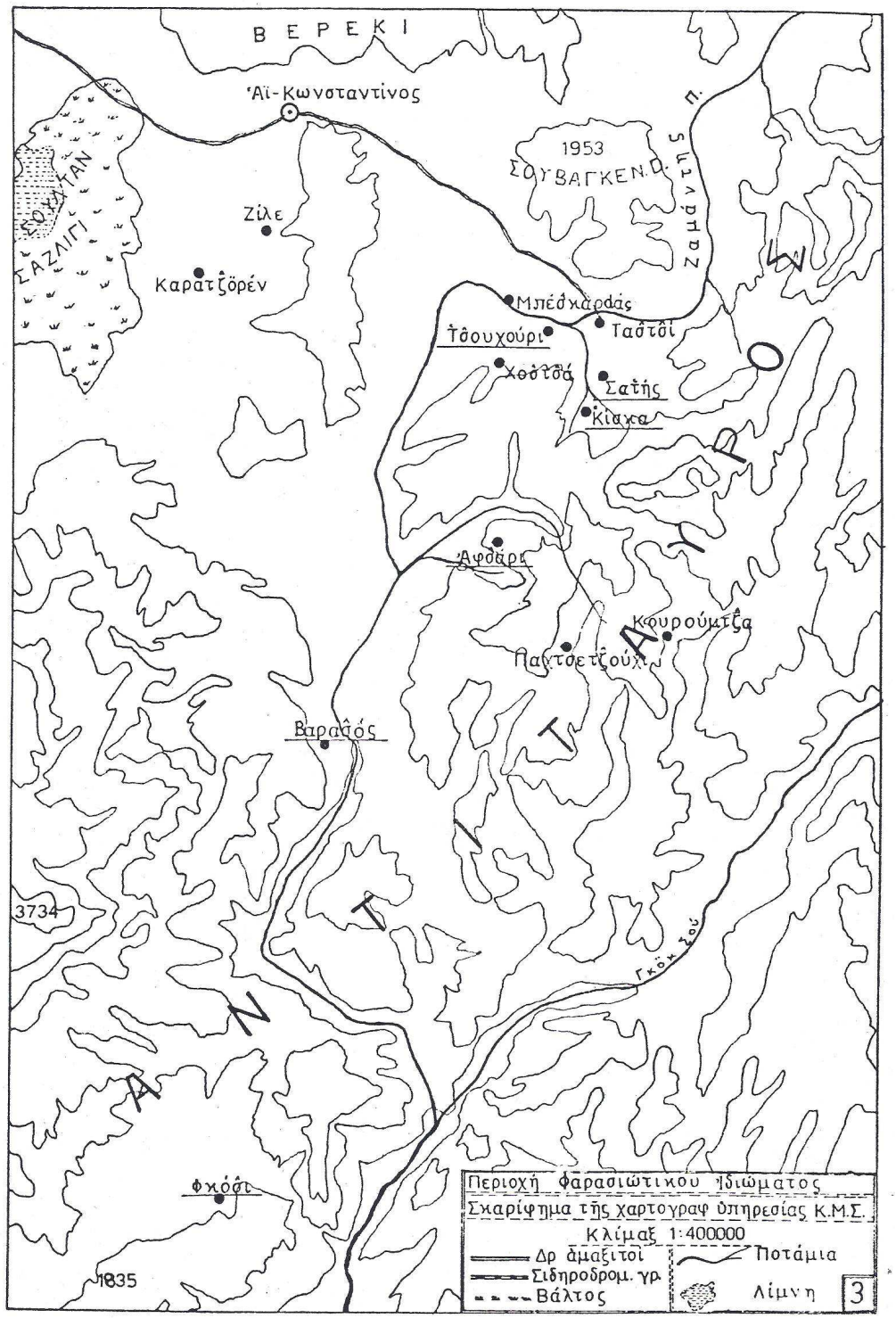

Χάρτης (σκαρίφημα) περιοχής του ΦΙ με τους οικισμούς, που κατοικούνταν μόνο από Έλληνες ή Έλληνες και Τούρκους μαζί ως το 1922.
Αναστασιάδη Β., Μερικά ακόμη συντακτικά φαινόμενα στο γλωσσικό ιδίωμα των Φαράσων της Καππαδοκίας, Αθήνα 1994.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασιάδης Δ., Μνημεία και Παράδοση της Καππαδοκίας, Αλησμόνητες πατρίδες του Ελληνισμού, τ. 10, εκδ. Κεσόπουλος, Θεσσαλονίκη 1999.

Αναγνωστάκης Η., Μπαλτά Ε., Η Καππαδοκία των ζώντων μνημείων, εκδ. Πορεία, Αθήνα 1990.

Αναστασιάδης Β., Ιστορία και Γλώσσα της Καππαδοκίας και το ιδίωμα των Φαράσων, Ανάτυπον εκ των «Μικρασιατικών Χρονικών», Αθήνα 1975.

Αναστασιάδης Β., Τουρκικές λέξεις στο Φαρασιώτικο ιδίωμα, Δελτίο κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, τόμος δεύτερος, περιοδική έκδοση του Κ.Μ.Σ., Αθήνα 1980.

Αναστασιάδης Β., Μερικά ακόμη συντακτικά φαινόμενα στο γλωσσικό ιδίωμα των Φαράσων της Καππαδοκίας, Ανάτυπο από την ‘’Νεοελληνική Διαλεκτολογία’’ τόμος πρώτος, Αθήνα 1994.

Αναστασιάδης Β., Η σύνταξη στο Φαρασιώτικο ιδίωμα της Καππαδοκίας, Σε σύγκριση προς τα υπόλοιπα ιδιώματα της Μ. Ασίας, καθώς και προς την Αρχαία, τη Μεσαιωνική και τη Νέα Ελληνική Γλώσσα, Διατριβή επί δικτατορία, που υποβλήθηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Θεσσαλονίκη 1976.

Ανδρεάδη Ε., «Ο Πόντος σαράντα χρόνια ύστερα από το ξερίζωμα του Ελληνισμού του», Δελτίο του κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, 1 (1977).

Ανδριώτης Ν., Το γλωσσικό ιδίωμα των Φαράσων, Αθήνα 1948.

Ασβέστη Μ., Επαγγελματικές ασχολίες των Ελλήνων της Καππαδοκίας, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1980.

Βοτού Ε., Καππαδοκία και κεντρική Ανατολία, Ταξιδιωτικοί οδηγοί, εκδ. infoγνώμων, Αθήνα 2002.

Δούκα Σ., Βαβρίτσας Ν., Κοντοχρήστος Β., Καϊμακάμης Β.(2010). Λατρευτικοί **Χοροί** και Τελετές για την Ευλογία της Γης στην Αρχαία Ελλάδα, Αθλητική Ιστορία και Φιλοσοφία, ΙΙΙ, 137-158.

Dawkins R., Modern Greek in Asia Minor, Cambridge 1916.

Gregoire H., Note sur le dialecte de Pharasa, Bulletin de correspondance hellenique 33 (1909) 148.

Ευαγγελίδης Τρ., Η παιδεία επί τουρκοκρατίας (ελληνικά σχολεία από της αλώσεως μέχρι Καπποδιστρίου), τ. Β' τύποις Α.Π., Χαλκιόπουλου, Αθήναι 1936.

Θεοδωρίδης Θ. Πρωτοπρεσβύτερος, Βαρασώτικα Τραγώδε, Μικρασιάτικα χρονικά, Σύγγραμμα περιοδικόν εκδιδόμενον υπό του τμήματος μικρασιατικών Μελετών της Ενώσεως Σμυρναίων, τόμος δέκατος όγδοος, Αθήνα 1988.

Θεοδωρίδης Θ. Πρωτοπρεσβύτερος, Τοπωνύμια και Λαογραφικά των Φαράσων της Καππαδοκίας, Ανάτυπον εκ των «Μικρασιατικών Χρονικών ΙΓ΄», Αθήνα 1967.

Θεοδωρίδης Θ. Πρωτοπρεσβύτερος, Τοπωνύμια και Λαογραφικά των Φαράσων της Καππαδοκίας, Ανάτυπον εκ των «Μικρασιατικών Χρονικών ΙΔ΄»Αθήνα 1970.

Θεοδωρίδης Θ. Πρωτοπρεσβύτερος, Χυτάτε να υπάμε σον Ε- Βασίλη, Αθήνα 1972.

Θεοδωρίδης Θ. Πρωτοπρεσβύτερος, Φαρασιώτικα τραγούδια, Ανέκδοτα χειρόγραφα από το αρχείο του.

Καραθανάσης Α., Καππαδοκία, εκδ. Μαίανδρος, Θεσσαλονίκη 2000.

Κάλφογλου Ι., Ζινδζιδερέκι Ιωάννης Πρόδρομος μοναστηρί γιαχότ, Μονή Φλαβιανών και περί Καππαδοκίας, Κωνσταντινούπολη 1898 (στα καραμανλήδικα - Μετάφραση από τα καραμανλήδικα Πρωτοπρεσβύτερου Θεοδωρίδη Θ.).

Καρολίδης Π., Γλωσάριον συγκριτικών ελληνοκαππαδοκικών λέξεων, ήτοι η εν Καππαδοκία λαλουμένη ελληνική διάλεκτος και τα εν αυτή σωζόμενα ίχνη της αρχαίας καππαδοκικής γλώσσης, Σμύρνη 1885.

Καρολίδης Π., Καππαδοκικά, ήτοι πραγματεία ιστορική και αρχαιολογική περί Καππαδοκίας, τόμος Α, Κωνσταντινούπολις 1874.

Κελεκίδης Λ., Τα Φάρασα της Καππαδοκίας –μνήμες Φαρασιωτών γερόντων, Θεσσαλονίκη 2005.

Κενανίδης Λ., Η εγκατάσταση των Μικρασιατών προσφύγων της Καππαδοκίας, στα χωριά της (Νέας) Αραβησσού, της (Νέας) Αξού και του Νέου Μυλότοπου της επαρχίας Γιαννιτσών, Μεταπτυχιακή εργασία, Θεσσαλονίκη 2008.

Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Η έξοδος, τ. Β, έκδ. Κ.Μ.Σ, Αθήνα 1982.

Κοιμίσογλου Σ., Καππαδοκία - μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, εκδ. ILP productions, Θεσσαλονίκη 2005.

Κόκκινος Γ., Ελληνικοί χοροί – Ιστορική εξέλιξη και μουσικοκινητική ανάλυση, εκδ. Σάλτο, Θεσσαλονίκη 1993.

Κοσκερίδου Σ., Πλατύ - Η Οικονομική, Κοινωνική και Πολιτιστική ζωή στον 20^{ο} αιώνα, Διπλωματική εργασία, Θεσσαλονίκη 2006.

Κωστάκη Θ., Το γλωσσικό ιδίωμα της Σίλλης, Αθήνα 1968.

Λαμπρόπουλος Ευάγγελος, Καππαδοκία – Φάρασα, Μεσσήνη 1994.

Λάμπρου Δ., ΣΤ' Πανελλήνιο Συνέδριο για τον Ελληνισμό της Μ. Ασίας, Θεσσαλονίκη 2002.

Λαμψίδης Γ., Οι πρόσφυγες του 1922. Η προσφορά τους στην ανάπτυξη της χώρας, εκδ. αφοι Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1989.

Λεβίδης Α., Αι εν Μονολίθοις Μοναί της Καππαδοκίας και Λυκαονίας, Κωνσταντινούπολη 1889.

Λουκόπουλος Δ., Πετρόπουλος Δ., Η Λαϊκή Λατρεία των Φαράσων, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα 1949.

Λουκόπουλου Δ., Η Ξενιτειά, Δελτίο κέντρου Μικρασιατικών σπουδών, τόμος πέμπτος, περιοδική έκδοση του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα 1984-85.

Λουκόπουλος Δ., Λουκάτος Δ., Παροιμίες των Φαράσων, εκδ., Κ.Μ.Σ., Αθήνα 1951.

Μαργαρίτη Α., Ο χορός σε τρία χωριά της Καππαδοκίας, 1ο Παγκόσμιο Συνέδριο, Αθήνα 1987.

Μαυροχαλυβίδης Γ., Η Αξό Καππαδοκίας, τ. Β', Αθήνα 1990.

Μελίκης Γ., Λαϊκός χειμώνας, Πλατύ 1984.

Μερλιέ Μ., Το Αρχείο της Μικρασιατικής Λαογραφίας, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1948.

Μερλιέ Μ., «Οι Ελληνικές κοινότητες Καππαδοκίας, Δελτίο κέντρου Μικρασιατικών σπουδών, τόμος πρώτος, Αθήνα 1977.

Merlier O., Proverbes de Farassa, Collection de I' Institut Francais d' Athenes, 1951.

Παπαδόπουλος Ι., Αποκατάσταση προσφύγων ένας ανταλλάξιμος από τα Φάρασα της Καππαδοκίας 1924, Η καθ' ημάς Ανατολή, τόμος Α, Αθήνα 2004.

Παπαδόπουλος Ι., Αρραβωνιάσματα στα Φάρασα Καππαδοκίας ένα «διαζευκτήριο» στα Καραμανλήδικα, Η καθ' ημάς Ανατολή, τόμος Ε, περιοδική έκδοση του συνδέσμου των εν Αθήναις Μεγαλοσχολιτών, Αθήνα 2000.

Παπαδόπουλος Ι., Το δωδεκαήμερο των Χριστουγέννων στα Φάρασα και σε άλλα χωριά της Καππαδοκίας, ανάτυπο από τον εικοστό πρώτο τόμο των Μικρασιατικών χρονικών, Αθήνα 2002.

Παπαδόπουλος Ι., *«80 χρόνια μετά-Από τα Φάρασα της Καππαδοκίας στο Μοσχάτο Αττικής»*, 24 (2005) 5-26, πολιτιστικό περιοδικό του δήμου Μοσχάτου, ξυπεταιών, Αθήνα.

Παπαδόπουλος, Ι., Χοροί της Καπαδοκίας, Παράδοση και Τέχνη, Δ.Ο.Λ.Τ., Αθήνα 2002.

Παχτίκος Γ., Δημώδη ελληνικά άσματα της Μικράς Ασίας, Αθήνα 1905.

Πελεκίδης Χ., Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τ. Β', εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1971.

Πλουμίδης Δ., Καππαδοκία και Κεντρική Ανατολία, εκδ. infogνώμων, Αθήνα 2003.

Ράφτης Ά., Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού χορού, Θέατρο ελληνικών χορών Δώρα Στράτου, Αθήνα 1995.

Ράφτης Ά., Ο κόσμος του ελληνικού χορού, εκδ. πολύτυπο, Αθήνα 1985.

Ρίζος Ν., Καππαδοκικά, ήτοι δοκίμιον ιστορικής περιγραφής της αρχαίας Καππαδοκίας και ιδίως των επαρχιών Καισάρειας και Ικονίου, Κωνσταντινούπολη 1856.

Ρούμπης Γ., Ελληνικοί Χοροί, Γενικό Μέρος-Διδακτική-Μουσικοκινητική Ανάλυση, εκδ. ‘’το οικονομικό’’ Κ. & Π. Σμπιλιάς Α.Ε.Β.Ε., Αθήνα 1999.

Σδράκας Ευάγγελος, Ο χορός εν τη θρησκευτική ζωή των ανθρώπων, Θεσσαλονίκη 1966.

Στάθη Π., «Δύο Εγκύκλια Πατριαρχικά γράμματα στα Καραμανλίδικα», Δελτίο του κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, 5 (1984).

Στράτου Δ., Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί, Αθήνα 1979.

Τόσκα-Καμπά Σ., Παραδοσιακοί χοροί, Μακεδονίας-Θράκης-Μ. Ασίας-Πόντου, εκδ. Φιλιππότη, Αθήνα 1999.

Τσαλίκογλου Ε., Πότε και πως ετουρκοφώνησεν η Καππαδοκία, Μικ. Χρ. 14 (1970) 27.

Τυροβολά Β., Ελληνικοί Παραδοσιακοί Χορευτικοί Ρυθμοί, Gutenberg, Αθήνα 1992.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΦΑΡΑΣΙΩΤΩΝ

Κολεμίδης Λευτέρης, γεννήθηκε το 1937 στο Παρανέστι Δράμας από Φαρασιώτες γονείς. Σε ηλικία δέκα ετών εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στο Πλατύ Ημαθίας όπου και κατοικεί μέχρι σήμερα. Ήταν επαγγελματίας οργανοπαίκτης (ούτι, ταμπουρά, μπαγλαμά) για πολλά χρόνια.

Κοσκερίδης Βαγγέλης του Παναγιώτη και της Στέλλας, γεννήθηκε το 1953 στο Πλατύ Ημαθίας από Φαρασιώτες γονείς. Οι Παππούδες του έζησαν στο Βαρασό Καππαδοκίας μέχρι το 1924. Είναι καθηγητής Φυσικής Αγωγής και διετέλεσε χοροδιδάσκαλος από το 1982 μέχρι το 1993 στο σύλλογο Καππαδοκών Πλατέος «Ο Βαρασός».

Κοσκερίδης Γεώργιος του Σολομώντα και της Αναστασίας, γεννήθηκε το 1930 στα Θερμιά Δράμας και το 1981 εγκαταστάθηκε στο Πλατύ Ημαθίας. Το 1982 διετέλεσε πρώτος πρόεδρος μετά την ανασύσταση του συλλόγου Καππαδοκών Πλατέος «Ο Βαρασός».

Κοσκερίδου Στέλλα του Παύλου και της Αναστασίας, γεννήθηκε στην Αθήνα το 1929, από γονείς πρόσφυγες από τα Φάρασσα της Καππαδοκίας, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν το 1934 στο Πλατύ Ημαθίας. Από τα πέντε της χρόνια, μεγάλωσε στο Πλατύ όπου και κατοικεί μέχρι σήμερα.

Καραμουρατίδης Αβέρκιος, του Θεοδώρου και της Ολυμπίας, γεννήθηκε στο Βαρασό Καππαδοκίας το 1917. Πρόσφυγας, το 1924 μαζί με την οικογένειά του πήγαν στη Δράμα όπου διέμειναν μέχρι το 1934 και από εκεί εγκαταστάθηκαν στο Πλατύ Ημαθίας. Ήταν ο ιδρυτής του Συλλόγου Καππαδοκών Πλατέος «Ο Βαρασός». Σπούδασε Μουσική και Γεωπονία. Απεβίωσε το 1987.

Χατζηαντωνίου Παρασκευάς, του Χρήστου και της Γεωργίας, γεννήθηκε το 1964 στο Πλατύ Ημαθίας από Φαρασιώτες γονείς. Διετέλεσε πρόεδρος του πολιτιστικού συλλόγου Πλατέος «ο Βαρασσός» από το 1989 μέχρι το 2010 όπου και απεβίωσε.

Χουμπουρίδης Νίκος του Ανέστη, γεννήθηκε το 1941 από Φαρασιώτες γονείς στο Πλατύ Ημαθίας όπου και κατοικεί μέχρι σήμερα. Ήταν επαγγελματίας οργανοπαίκτης για πολλά χρόνια.